

Onze Taal. Jaargang 13

bron

Onze Taal. Jaargang 13. Genootschap Onze Taal, Amsterdam 1944

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014194401_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Frequentatieven

Met frequentatieven (of iteratieven) worden aangeduid de werkwoorden, die een herhaling of voortdoring der werking aanduiden. Zij zijn afgeleid uit reeds bestaande werkwoorden, door verlenging of versterking van den uitgang van het zakelijke deel. Het woord waaruit het frequentatief is ontstaan draagt den naam van ‘primitief’ of ‘simplex’.

Het is niet altijd gemakkelijk dit primitief woord aan te wijzen: soms is het uit ons taalgebruik verdwenen, terwijl het frequentatief zich gehandhaafd heeft, ofwel wij moeten het primitief zoeken in verwante talen; ook is het mogelijk dat zulk een frequentatief werkwoord ‘zoo maar’ is ontstaan, zonder voorafgaande primitieve vorming, b.v. uit analogie met andere frequentatieven. Zelfs moeten wij denken aan gevallen, waarin het primitieve woord ontstaan is na het frequentatief, en men eenvoudig zulk een primitief werkwoord heeft gemaakt, naast het reeds bestaande frequentatieve; om de eenvoudige reden, dat voor het taalgevoel nu eenmaal een woord van de laatste soort niet geacht werd te bestaan zonder een vorm van de eerste.

De meest gewone vorming van frequentatieven*) is die, waarbij aan den werkwoordswortel de uitgang *el* of *er* is toegevoegd, zoodat een nieuw werkwoord is ontstaan, uitgaande op ‘elen’ of ‘eren’. Die tweërlei verlenging maakt weinig verschil in beteekenis: de *l* en de *r* worden ook in andere gevallen meermalen verwisseld. Het spreekt van zelf dat niet elk werkwoord dat op *-elen* of *-eren* uitgaat een frequentatieve vorming is: ‘pekelen’ en ‘hameren’ b.v. zijn gewone denominatieve werkwoorden, de letters *el* en *er* behooren bij het zelfst. nw., waaruit zij zijn afgeleid. Daarentegen is ‘winkelen’ - niet in de beteekenis van de (vroeger) zoo geliefkoosde tijdpassering onzer dames, maar in die van ‘knipoogen, flikkeren’ - een echt frequentatief; van ‘winken’.

Bij verscheidene frequentatieven behoeven wij niet lang naar het primitief te zoeken; bij woorden als: druppelen, fonkelen, hakkelen, hinkelen, jengelen, knabbelen, krabbelen, kreukelen, kruimelen, lispelen, rammelen, schuifelen, trappelen, enz. wijst zich de weg vanzelf. Maar wie kent - althans: wie bezigt in de dagelijksche taal - nog werkwoorden als: babben, bazen, beden, bengen, beuzen, brodden, brokken, buiten, dompen, duizen, dwarren, heken, heven, hobben, kanten, kitten, kronken, kwakken, kwezen, metsen, mompen, moeren, preven, raffén, raten, rinken, roffen, rommen, schoffen, smuiken, spieben, sprengen, stamen, strompen, struiken, sukken, tinten, (s)tommen, troeten, tumen, twiën, wanden, wanken, weiven, zamen, zwenden en dgl.? En toch: hunne frequentatieven - met *-el-* - leven nog ‘als een hart’!

En wie spreekt er nog van: bibben, bullen, daven, ergen, fluizen, glinzen, hapen, jammen, luijen, luischen, modden, moppen, schilden, sluimen, teizen, treiten, vlikken, woeken, enz.? Oude, half-vergeten woorden allemaal; maar de frequentatieve vormen er van - met *-er-* - zijn ook thans nog in dagelijksch gebruik.

*) Gemakshalve vatten wij - in navolging van *De Jager*, wiens *Woordenboek der Frequentatieven* in het *Nederlandsch* ons hier tot gids strekt - onder de benaming ‘frequentatieven’ tezamen ook die werkwoorden, welke een vermeerdering of afneming van de werking aanduiden, dus eigenlijk de fortatieven of intensatieven, en de diminutieven.

Frequentatieven met -en- hebben wij niet zoo veel; enkele bekende zijn: bakenen, loochenen, oefenen, rekenen en dgl., gevormd van de werkwoorden: bakken, logen (liegen), oeven, en reken.

Wat - heeft men ons gevraagd - is het primitief bij dartelen? In het Middelhoogduitsch vinden wij: zarten (zerten), misschien ligt daar de oorsprong van ons woord. En 'klungelen' zou verklaard kunnen worden uit: klungen, klongen of klingen - als wij deze woorden maar ergens konden vinden! Of uit de oude Hoogduitsche woorden: 'klanken, klenken', die o.a. (rond)draaien beteekenen. Of uit eng.: to cling, to clung. 'Reutelen' is ook moeilijk thuis te brengen, tenzij wij denken aan hd. rütten, zooals wij bij 'fladderen' moeten denken aan 'flähen' en bij 'snateren' aan: 'schnatten'. Ook 'huiveren' en 'schetteren' geven moeilijkheid: men zoekt het primitief daarvan in eng. 'to queeve' (= trillen) en 'to chat' (= klappen, snappen).

Etymologie.

Men vraagt ons zoo herhaaldelijk naar de afkomst van woorden, dat wij gelooven er goed aan te doen door af en toe de (soms: vermoedelijke) afkomst van bekende woorden toe te lichten. Hier volgen de eerste.

A a l m o e s is via het Latijn, ontleend aan gri. eleêmosune, dat 'medelijden' beteekende. Het oude Duitsch sprak nog van elemosyna, elimosina.

A d m i r a a l, door ons ontleend aan fr. amiral, voorheen ook admiral, mlat. amiralius, amirallus en admiralius, admirallus. Het is door de Romaansche volken afgeleid uit arab. amîr, emîr, vorst, bevelhebber, van het ww. amara, bevelen.

Oorspronkelijk werd admiraal eenvoudig voor 'bevelhebber' gebezigd; bedoelde men 'vlootvoogd' dan sprak men van 'ammirael van der zee' (Sp. admirante de la mar). Door toedoen vooral van de Sicilianen en Genueezen heeft admiraal de bijzondere beteekenis: bevelhebber *t e r z e e* verkregen.

A k e f i e t j e. Men heeft aanvankelijk de herkomst van het woord gezocht in den uitroep: akefi, maar later neigde men meer tot de opvatting dat wij hier moeten denken aan een verbastering van aqua vitae, levenswater, brandewijn, fr. eau de vie. Een aquavît-je, akevietje, akefietje zou dus oorspronkelijk een slokje, een borreltje beteekend hebben en 'een leelijk (of: mooi) akefietje' spreekwoordelijk en ironisch gezegd zijn van een werk van onaangename of lastige aard: een overdracht, zeker niet bevreedend in de taal onzer volksklasse, die nooit afkeerig geweest is van een slokje op zijn tijd en steeds bijzonder veel ophad met ironische uitdrukkingen.

A c a c i a. De sierheester, dien wij nu met den naam acacia bestempelen, is niet de echte, oorspronkelijke boom van dien naam. Onze tegenwoordige acacia is in het begin van de 17de eeuw door den Franschman Robin uit Noord-Amerika naar Europa overgebracht en heeft bij ons den naam gekregen van Robinia Pseudacacia L.

De echte acacia werd het eerst aangetroffen in Egypte; een doornachtige boom, die daar werd aangeduid met een woord dat 'doorn' beteekende. Toen de Grieken dezen boom in Egypte leerden kennen, namen zij de aanduiding 'doorn' over (gr. ak- = spits, puntig, doornig): akakía, een naam die in het Latijn acacia werd.

Was de oorspronkelijke acacia dus ‘Een boomachtige heester... veel houtige Tacken voortbringende, die met lange scherpe herde dorenkens besett zijn’, onze tegenwoordige (gewone) acacia heeft geen doorns. Zij bewaart echter in haar naam de herinnering aan haar doornigen voorganger.

Akkermaalshout. Eiken hakhout, dat als bosch geplant wordt; vroeger eiken hakhout, in heggen langs de akkers geplant. ‘Maal’ heeft hier de beteekenis van: teeken, grensteeken. Vgl. ‘maalboom, maalsteen’, boom of steen die de grens van een erf aanwijst. ‘Maal’ is bij ons ongewoon geworden; in het Duitsch leeft het woord nog: ein Mal an der Stirn, Denk-, Merk-, Muttermal. ‘Akkermaal’ beteekent dus: akkergrens.

Alarm. Een woord, ontleend aan den wapenkreet in de Romaansche talen: ital.: all'arme! te wapen! sp.: al arma! oud-fr.: à l'arme! Du.: lärm, lärmern zijn verminkte vormen voor: alärm, alärmen. ‘Alarm slaan’, de trom roeren om de troepen in de wapenen te roepen; ‘alarm blazen’ de trompet blazen met hetzelfde doel. In figuurlijke toepassing: alarm blazen, veel ophef maken van een dreigend gevaar, en daardoor onrust, schrik en angst in de gemoederen wekken. Een loos alarm, een opschudding of onrust waarvoor geen grond aanwezig is.

Alchimist. Zooals bij zoovele woorden met al(alcohol, algebra, alkoof enz.) moeten wij hier denken aan invloed van het Arabisch (‘al’ is het Arabische lidwoord). De oudste vorm van ons woord is het Grieksche ‘chumeia’, afleiding van ‘chumós’, sap, eigenlijk: de kunst aanduidende om sappen uit planten te trekken en als geneesmiddelen te bereiden. Doch later, toen de kunst in Egypte een ander karakter had aangenomen, trad voor chumeia het jongere chemeia in de plaats, onder invloed van Chemia, den ouden inheemschen naam van Egypte, dus zooiets als: de Egyptische kunst. De Arabieren vervormden chemia tot kîmîjâ, of, met het lidwoord ‘alkîmîjâ’, en die naam bleef in gebruik, ook toen de kunst in latere tijden met andere bedoelingen en andere middelen werd beoefend.

Van onze leden.

‘Jij was de dokter’.

Het door Mej. V. opgemerkte verschijnsel, dat door kinderen in hun fantasiespelen de verleden tijd gebruikt wordt, heb ik ook bij mijn kinderen gehoord. Deze gebruiken echter altijd ‘toen’ erbij, nooit ‘dan’. Overigens herinner ik mij uit mijn jeugd, dat ik een uit het Engelsch vertaald leesboekje had, dat geheel op deze wijze geschreven was: ‘en toen ging je naar Grootmoeder en kreeg je daar de heerlijkste taartjes’ enz. L.

Deze mededeeling is ons uit Deventer geworden en uit Deventer ook is het bericht: ‘Ik weet niet uit welke der in taalkundig opzicht (en in taalgevoel!) zeer onderscheiden streken van ons land mej. M.V. stamt, maar ik ben het v o l k o m e n met haar eens! De door haar naar voren gebrachte spreekvorm is hier ter stede onder de jeugd zéér algemeen. Mijn dochtertje van bijna 8 jaar en haar speelvriendinnetjes - zoowel zij, die in de dagelijkse omgang steeds dialect spreken als zij, die (meestal nogal “gewestelijk gekleurd”!) algemeen-“beschaafd” gebruiken - bedienen zich s t e e d s van de door mej. V. bedoelde spreekwijze.’

Pons(s)ter.

Een vriendelijke hand wijst ons er op dat ons advies met betrekking tot de schrijfwijze ‘ponster’ ons in conflict brengt met De Vries en Te Winkel en dit is inderdaad het geval. De (zevende uitgave van de) ‘Woordenlijst’, blz. XXXIII zegt: ‘Het achtervoegsel -ster, dat vrouwelijke persoonsnamen vormt, maakt steeds eene afzonderlijke lettergreep uit, en verschilt dus daarin van -s en -sch. Het behoudt daarom zijne s bv. in ziekenoppasster, mutsenwaschster enz.’ - Stellig willen wij niet tegen De Vries en Te Winkel ingaan en wij schrijven dus in het vervolg: ponsster!

Kennen-kunnen.

Ik kan U meedeelen, dat in de dialecten, die in de buurt van Deventer en in Deventer zelf gesproken worden, tusschen deze twee woorden een duidelijk verschil is. Op het moment echter, dat men probeert ‘Hoog-hollandsch’ te praten, wordt ‘kunnen’ dikwijls ten onrechte gebruikt. ‘Kennen’ wordt hier blijkbaar als dialectisch opgevat. L.

Hartstikken dood.

Ontwifelbaar ligt de oorsprong dezer uitdrukking in de doodelijkheid der hart-verwonding. Wij vonden den ouden vorm in een verhaal van 1629: ‘... was van achteren in syn rugge geschoten... hertsteken doot’, en op een andere plaats uit 1633: ‘daer schooten zij een Beer in zijn kop dat hij hart-steecken doot bleef leggen.’

Etymologie.

Over het woord 'lampet'(-kan) sprekende, vermeldden wij dat de oorsprong er van onzeker is. 'Is het al gebleken,' vraagt een lezer, 'dat dit woord niet, als een fonetische verbastering, kan samenhangen met het Engelsche "limpid" en het Fransche "limpide", dat: helder, schoon, frisch beteekent? Een lampetkan is immers ook zeer bepaald de kan voor het schoone waschwater.'

- Neen, dat is niet gebleken, want om dienaangaande zekerheid te hebben, zou men met stelligheid de afleiding moeten kennen en die kennen wij nu eenmaal niet.

Allerlei onderstellingen zijn reeds geopperd; men heeft gedacht aan een kan die den vorm van een lamp zou gehad hebben en aan dien vorm zijn naam hebben ontleend. Een bloot vermoeden, dat de zaak niet veel verder brengt. Men heeft het gezocht in de richting van lat. ampulla, ofr. ampolete, maar daaromtrent is geen zekerheid te verkrijgen. Evenmin omtrent afl. van gr. lat. lebês, -êtis, dat 'bekken, ketel' beteekent.

Het blijft een raar woord.

Etymologische onderzoekingen zijn voor den vakman dikwijls heel bezwaarlijk en wij, leeken, kunnen helaas in dezen meestal weinig hulp bieden. Waar komt het woord baron vandaan? van 'baro'?, welnu dan is het voor ons duidelijk: lat. baro beteekent domoor, de eerste baron was een domoor. Niet prettig voor onze baronnen, maar ja, de wetenschap houdt zich niet op met prettig of onprettig, die gaat meedoogenloos haar gang.

Gelukkig is het maar onze (leeken-)wetenschap, die deze onplezierige afleiding vaststelt; de vakman kent naast het lat. woord een germaansch 'baro', en dat beteekent niet domoor, maar: krijgsman, strijdbaar man, later: vrij man. Vrij wat beter!

Op onze schrijftafel prijken een paar roode bloemen: anjers of anjelieren. Waaraan ontleenen deze bloemen haar naam, wat is daarvan bekend? Men weet dat de beide woorden reeds in de 16de eeuw in gebruik waren, en in hun oudsten vorm 'angier' en 'angulier' of 'angelier' luidden, maar meer ook niet. Ook hier ontbreekt het niet aan gissingen, maar het blijven gissingen, zonder den minsten grond. Angelier zou samenhangen met 'angel', punt, scherpe spits ('om de angelbaardjes, die deze bloem heeft', of 'om de puntjens der bloemblaadtjens'); de anjelier, of 'angier' zou uit Angers tot ons gekomen zijn en haar naam ontleend hebben aan de plaats harer herkomst; angelier zou een verkorting wezen van angerbloem (anger = grasveld, beemd). Bloote invallen, die door niets gesteund worden en in elk geval weinig licht geven omtrent de afleiding. Wij moeten er maar in berusten dat onze bloem haar afkomst verbergt, en ons genoegen daardoor niet laten vergallen!

[Vragen]

‘In het hoofdartikel van het November-nummer vraagt U: moeten wij dan per se elk woord enz. In overeenstemming met de slotalinea van dit artikel dient U zelf eens ernstig over dat “per se” na te denken. Dan gebruikt u het vermoedelijk niet vaak meer.’

§§ - Het artikel waarvan hier sprake is, behandelde de ‘barbarismen’, d.z. woorden, gevormd in de eigen taal met de gedachte aan een vreemd woord, en met den aard van de eigen taal in strijd. ‘Überhaupt’ is geen germanisme, het is Duitsch; sans rancune is geen gallicisme, maar een Fransche uitdrukking. Per accidens (door bijkomende omstandigheden) en de tegenstelling hiervan per se (door of uit zich zelf) zijn Latijnsche uitdrukkingen, geen latinismen. Zij behooren dus in een andere rubriek thuis. Het kan stellig van nut zijn te overwegen of, en in hoeverre, het aanbeveling verdient de eigen taal met vreemde woorden te doorspekken. Sommige vreemde woorden echter zijn in onze taal opgenomen; per (of pro-) cent b.v. Of dit ook bij per se het geval is? Te oordeelen naar hetgeen het Wb. d. Ndl. Taal er van zegt, zouden wij denken van wel, te meer daar de uitdrukking in den loop der tijden een gewijzigde beteekenis heeft verkregen: in elk geval, bepaald, stellig. Het Wb. geeft citaten van Geel, Van Koetsveld e.a.

‘Moeten, wanneer men spreekt van een ‘aangeboden artikel tegen de(n) genoemde(n) prijs en leveringsvoorwaarde’, de tusschen haakjes geplaatste ‘n’s’ al dan niet worden toegevoegd? De bedoeling is het grammaticale standpunt te vernemen. C.D.I.U.

§§ - Wij zouden, gelooven wij, schrijven ‘de genoemde prijs en leveringsvoorwaarde’, maar daarmee zal de vrager wel niet tevreden zijn, want dat is grammaticaal niet heelemaal juist. Doch ook als de verbuiging heelemaal correct wordt genomen, zouden wij ‘de’ vóór ‘leveringsvoorwaarde’ weglaten, dus: ‘tegen den genoemden prijs en leveringsvoorwaarde’. De n tusschen haakjes is o.i. onnoodig en het ingelaschte ‘de’ is rhythmisch en stilistisch leelijk. Dan zou nog beter zijn ‘tegen den genoemden prijs en de boven gemelde leveringsvoorwaarde’. Een mensch moet zich in zulke gevallen weten te redden: niemand kan hem verplichten bepaald de door vrager gegeven formulering te gebruiken.

‘Hoe drukken wij in het Ndl. het begrip uit, dat in het Duitsch wordt aangeduid met ‘Brieföffner’? met ‘vouwbeen’? En eng. ‘tinopener’? met ‘blikchaar’?’

§§ - Vouwbeen is wel het meest gebruikelijke woord (althans voor hen die niet, zooals sommigen hun ziel verkocht hebben aan den vorm ‘briefopener’); als synoniem geeft Van Dale ‘papiermes’, dat dunkt ons ook heel goed voldoet. Vroeger spraken men wel van ‘papiersnijder’.

En ‘blikchaar’? niets tegen, dunkt ons. Wel is waar zien de tegenwoordige instrumentjes er een beetje anders uit dan een schaar, maar dat hindert niet; een ‘pen’ is ook geen vogelveer meer. In het W.N.T. vinden wij ook nog ‘blikjesmes’, maar dat is gelooven wij niet veel in gebruik. Wij hebben ook wel eens gehoord ‘blikke(n)schaar’, dus met het eerste lid als voorwerpsnaam.

‘Naam en benaming. Voor mij is “benaming” een naam, met de bijgedachte van niet zoo vaststaande. Wij spreken van plaatsnamen, straatnamen, persoonsnamen enz.

Vraag: Moet men bij het geven van een nieuwen naam zeggen: het artikel, voorwerp enz.... vroeger g e n a m d ....., of vroeger g e n o e m d ....?’

§§ - Benaming is eigenlijk: naamgeving, het benoemen, maar wordt overdrachtelijk gebruikt voor: de naam waarmede men iets benoemt. ‘... veele zoete, beuzelachtige benamingen’. ‘een onjuiste gebrekkige benaming.’

Noemen is: door een naam aanduiden. Wil men dus uitdrukken: het artikel, voorwerp enz., dat men vroeger met den naam.... placht aan te duiden, dan is g e n o e m d het juiste woord.

‘Wilt U de begrippen “schuin” en “scheef” eens toelichten?’

§§ - Beide woorden drukken uit een afwijking van de rechte, loodrechte, rechthoekige of evenwijdige richting, met dien verstande dat s c h e e f, meer dan s c h u i n, de gedachte wekt aan iets onregelmatigs. ‘Men maakt krullen en lokken van Bokke-hair, en schuine en regte scheelen op het hoofd.’ ‘Schuine lasschen zijn die, waarbij de einden van het hout in een schuine rigting zijn weggenomen en alzoo tegen elkander geplaatst en gespijkerd worden.’ De scheeve toren van Pisa. ‘De vreemde trap, die middenin een scheeve kromming maakte.’ Een scheeve positie, een scheeve verhouding, een scheeve voorstelling.

Ik lees in den laatsten tijd geregeld van ‘lezingen in cursorisch verband’. Bedoeld worden voordrachten, die één geheel vormen, een cursus vormen. Hiervoor cursorisch te bezigen lijkt mij niet juist. Het Wb. d. Ndl. Taal vermeldt bij cursorisch: gevormd naar mlat. cursorius, gebruikt van buitengewone, minder diepgaande academische voordrachten. Als bnw. slechts bij lezing, als bijw. bij lezen of zinverwante ww. Geregeld doorgaand, zonder bij de bijzonderheden stil te staan; op zoodanige wijze, dat men een geschrift slechts dóórloopt. ‘Dergelijke “algemeene indrukken” is natuurlijk, wat achterblijft, na een cursorisch lezen van den inhoud.’ (Kloos)

C.K.S.

‘Wat is de afkomst van ons woord lyceum?’ No.

§§ - Wij hebben dit woord uit fr. lycée en hd. lyzeum, woorden die reeds in de 16de eeuw voorkomen. Via het Latijn uit Grieksch Lucheion, het gymnasium waar Aristoteles zijn lessen gaf, bij den tempel van Apolloon, Lucheios. Die Grieksche u (u-piilon, als hoofdletter geschreven Y) spreken wij doorgaans als i uit: lyceum, lyrisch; anderen, de Duitschers b.v., als ü; de Grieksche ‘chi’ (X, x) meestal als k, en voor de Grieksche en zeggen wij doorgaans maar onze en (meubel): Eureka, neuroloog, pseudo, hoewel de Grieksche uitspraak ui was: het Huirèka van Archimedes, naira, psuido.

‘Wederwaardigheid-meewarig: is er verwantschap tusschen dit -waardig en -warig?’

§§ - Wederwaardig, mnl. wederwerdich, ohd. widarwartig, nhd. widerwärtig. Mnl. we(e)rt, waert, ons: -w a a r t s. Vgl. ohd. antwart, antwërt, geginwart(i), -îg, geginwert, -îg, mnd. jegenwardich, mnl. jeghenwe(e)rdich, -gh, jeghenwo(o)rdich, teghenwo(o)rdich, -werdich; nhd. gegenwärtig, ons: ‘tegenwoordig’. Van de indogermaansche basis wert‘(zich) wenden’, waarvan ook ‘worden’.

Meewarig, bij Kiliaan: medwaerigh (holl.), medwerdigh (ongebr.); ohd. mitiwâri, mhd. mitewaere; odh. (znw.) wâra, ‘waarheid, trouw’.

‘U schrijft: ... maar of de betrokken fabrikanten deze uitdrukking enz. Zou hier niet beter op zijn plaats zijn: de desbetreffende fabrikanten, of de daarbij betrokken fabrikanten?’ G.V.

§§ - Betrokken lijkt ons hier beter dan (des)betreffende; de zaak betreft, en niet de fabrikanten; deze zijn er bij betrokken. Of dit ‘er bij’ (‘daarbij’) in het vb. mag weggelaten worden? Het W.N.T. maakt er niet het minste bezwaar tegen. Het citeert ‘Het betrokken Departement van algemeen bestuur’ (wet van 28 Aug. 1851, Stbl. 125, a. 6.). ‘Het is vleierend voor de betrokken poëten’ (Hasebroek, W. en Dr. 160).

‘Het Nieuw Nederduitsch-Fransch Woordenboek van G.I. Dekker - weet U van welk jaar dit boek dateert?’

§§ - Wij kenden dit Wb. niet maar een lezer, in een antiquariaat rondneuzende, trof het daar aan; het droeg het jaartal 1841. En een andere lezer vermeldt den - uitvoerigen - titel van het werk: Beredeneerd Woordenboek voor de Hollandsche en Fransche Talen, bevattende enz. enz., door G.I. Dekker, Professeur in Talen, schrijver van de spraakkunst enz. enz. en uitvinder van een nieuw stelsel van taalbeoefening. Brussel, Meline Gans & Cie, 1844.

[Nummer 2]

Spreektaal en schrijftaal

Een vraag die ons herhaaldelijk gesteld wordt - van over de grenzen uiteraard, t.w. uit het Zuiden - luidt: Wilt gij eens iets zeggen over de woorden die men te Uwent alleen in de spreektaal bezigt en die, welke uitsluitend tot de schrijftaal behooren; het is dikwijls zoo moeilijk voor ons daaruit te kiezen.

Inderdaad is het moeilijk voor iemand die onze taal niet uit den dagelijkschen omgang kent, hier zijn weg te vinden, te onderscheiden wat men ‘zegt’ en wat men ‘schrijft’; in het Nederlandsch is de afstand tusschen - niet: de dichterlijke taal en de platte volksstraattaal, maar: de gemeenzame schrijftaal en de gesproken taal wel heel groot, veel en veel grooter dan in het Duitsch, Engelsch of Fransch. Een Duitscher zal zich, sprekende, wel eens vergissen met *m i c h* en *m i r*, hij zal - gelukkig - in de omgangstaal een anderen, eenvoudigeren, zinsbouw toepassen dan dien welken wij in het Duitsche proza aantreffen, maar een gewone brief zal bij hem veel minder dan bij ons afwijken van het dagelijksche gesprek. De Duitscher schrijft, maar zegt ook werkelijk: *sehr schön, sehr gern, heute, nur*; wij schrijven alleen maar zeer schoon, zeer gaarne, heden, slechts - want stel U den Nederlander voor die deze termen in een gemeenzaam gesprek zou bezigen! Men zou hem uitlachen.

Hoe dat zoo gekomen is? Wij herinneren ons dat Prof. Kloeke, bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Universiteit te Leiden, een rede heeft gehouden die handelde over Deftige en Gemeenzame Taal, en daarin o.a. zeide: J.W. Muller is de eerste geweest, die de aandacht heeft gevestigd op het feit, dat het stilistisch verschil tusschen deftige en gemeenzame taal vaak te herleiden is tot een geographisch verschil. Immers: ‘De beschaafde spreek- en schrijftaal heeft zich te allen tijde ontwikkeld uit den tongval van het gewest, de stad, den stand of den kring, die de voornaamste was en daardoor van zelf, zonder opzettelijken dwang, de overige noopte zich daarbij aan te sluiten’.

Laat ons dus maar weer eens bij Prof. Muller ter school gaan en zien wat deze geleerde ons dienaangaande zegt. Ten eerste: hoe dat zoo gekomen is; zijn de gesproken en de geschreven taal van elkaar afgeweken, of zijn zij van het begin af verscheiden geweest?

Het eene zoowel als het andere; er is stellig een tijd geweest dat spreektaal en schrijftaal dichter bij elkaar stonden dan thans het geval is, maar de hoofdoorzaak van de verscheidenheid is wel: spreektaal en schrijftaal zijn geen loten van één stam.

Wij zouden het, heel in het algemeen - want, zooals bij elk taalverschijnsel het geval is, valt ook over dit onderwerp nog wel wat meer te zeggen - zóó kunnen uitdrukken: De algemeene schrijftaal, voor zoover die in de 16de eeuw bestond, had zich voornamelijk gevormd uit (Oost-) Vlaamsche, Brabantsche, en misschien ook Zuidhollandsche, bestanddeelen. Toen nu in het laatst der 16de en het begin der 17de eeuw Amsterdam allengs ook een kweekplaats en middelpunt voor de letterkunde werd, is deze bestaande schrijftaal door de Noordhollandsche, inzonderheid Amsterdamsche dichters en schrijvers, ofschoon hun, misschien nog vrij sterk Noordhollandsch-(Waterlandsch)-Westfriesch gekleurde tongval daarmede op menig punt niet overeenstemde, aanvaard, zij het ook dat zij daar althans eenige

Noordhollandsche (d.i. wellicht Friesche) elementen inbrachten.

De invoering van de Zuid-Nederlandsche taal in Noord-Nederland werd bevorderd door de omstandigheid dat vele Hollandsche letterkundigen geboren Zuid-Nederlanders waren (zooals Daniël Heins, Zevecote e.a.) of althans Zuid-Nederlandsch bloed in de aderen hadden (zooals Van Baerle, Huygens, De Decker, Brandt e.a.). De Statenbijbel heeft grooten invloed gehad op onze schrijftaal: twee der gecommiteerden tot de Statenoverzetting waren Vlamingen, evenals de vervaardiger der tot 1773 gebruikte Psalmberijming, Dathenus. Vondel, schoon met hart en ziel Amsterdammer geworden, zal in zijn taal, ook in de latere periode, nog menige herinnering aan zijn moedertaal, het Antwerpsch, bewaard hebben. Zoo ontstond dus de tegenstelling: de lichtelijk gewijzigde Vlaamsch-Brabantsch-Zuidhollandsche s c h r i j f t a a l, tegenover de ‘Hollandsche’, Waterlandsch-Westfriesche, s p r e e k t a a l; het vreemde werd - echt ‘Hollandsch’ - deftig, voornaam gevonden, het eigene op de tweede plaats gesteld. Wel werd door menig schrijver in de 17de eeuw het eigen woord ook in de schrijftaal gebezigd, maar allengs, in de 17de en 18de eeuw, kreeg dit het odium van onvoornaamheid, platheid en werd het uitgebannen, ten gunste van het ‘deftige’ vreemde woord, dat elders, vooral in Vlaanderen en in Brabant, echter als v o l k s w o o r d voortleefde.

Hoe sterk de volkstaal van Amsterdam, het middelpunt van een geheelen letterkundigen kring, afweek van die schrijftaal, leeren ons de kluchtspelen van Coster, Hooft, Bredero e.a. Van lieverlede vormde zich echter in Noord-Nederland een beschaafde spreektaal, niet uit het Amsterdamsch alleen, maar uit de vermenging der idiomen van den wordenden patriciërsstand der groote Hollandsche steden. Vondel zegt van deze zich ontwikkelende beschaafde Nederlandsche taal: ‘Deze spraek wort tegenwoordigh in 's-Gravenhage, de Raetkamer der Heeren Staten, en het Hof van hunnen Stedehouder, en Amsterdam, de maghtigste koopstadt der weerelt, allervolmaeckst gesproken by lieden van goede opvoedinge, indien men der hovelingen en pleiteren en kooplieden onduitsche termen uitsluite: want out Amsterdamsch is te mal, en plat Antwerpsch te walgelijck, en niet onderscheidelijck genoegh. Hierom moeten wy deze tongen matigen, en mengen, en met kennisse besnoeien...’

* * *

Nu enkele voorbeelden om aan te toonen, welk een wijde kloof er gaapt tusschen spreektaal en schrijftaal. Een mededeeling van den heer X. voor den heer Y.: het boek, hetwelk gij mij gisteren toezondt, en waarom ik ten zeerste verlegen was, heb ik heden reeds ontvangen; ik zal het u spoedig terugzenden. Vertaling: een boodschap van mijnheer X. voor mijnheer Y.: dat boek, dat u (je) mij gisteren toestuurdte en waar ik zoo erg verlegen om was, heb ik vandaag al gekregen; ik zal het u (je) gauw terugsturen. - Beide zinnen zeggen precies hetzelfde; de woorden van de gesproken taal echter (‘echter’ is ook zulk een [zoo'n] woord, dat men [je] nooit zegt) zouden onbehoorlijk klinken op schrift.

Een ander voorbeeld. Wij kunnen gerust aan een vrouw schrijven dat wij haar teeder beminnen (natuurlijk moeten wij uitkijken aan wie wij dat schrijven), maar als wij zouden zeggen: Mejuffrouw, of Mevrouw, al naar 't valt, ik bemin U teeder,

zou de aangesprokene denken dat wij haar voor den gek hielden. ‘Liefhebben’ zeggen wij evenmin, en iemand ‘kussen’ doen wij alleen op papier; in werkelijkheid zeggen wij ‘houden van’ en geven wij een zoen. En bij het ontvangen van zoo'n papieren kus ‘bloost’ de jonge maagd; op een werkelijken zoen reageert zij alleen maar door een kleur te krijgen. Zij kan ons per brief mededeelen dat deze onze attentie haar ‘aangenaam’ was, maar als zij het ons vertelt spreekt zij van prettig, plezierig of zoo iets. Ten minste, dat dunkt ons zoo; men zou het moeten probeeren om zekerheid te verkrijgen.

Onze jonge maagd kan, op papier, weenen of schreien, hevig of slechts een weinig; thuis ‘huilt’ zij maar gewoon, en niet hevig of een weinig, doch erg of maar een beetje.

‘Zekerheid verkrijgen’: dat is ook boeksch, evenals (spr. net als) ‘be’-hoeven, -hooren, -merken; ‘ge’-lijken, -lukken, -raken, -voelen, -wennen; ‘ge’-heel, -streng, -trouw, -wis; in de spreektaal doen wij het zonder dat ver-, be-, ge-. Voor geheel en al zeggen wij ‘heelemaal’; voor indien: als, of wanneer; goedkeuren vervangen wij al sprekende gaarne (spr. graag) door goedvinden, en werpen door gooien. Voor slechts zeggen wij gewoon maar ‘maar’; voor fraai of schoon: mooi. Wij schrijven ach, maar zeggen och; wij schrijven rat, maar zeggen dikwijls rot; wij schrijven aan, maar zeggen, als niemand ons hoort: an. Geef me dat boek 'es an; trek een jas an. Wij schrijven over onzen broeder, maar spreken over onzen broer; wij spreken echter niet over onze ‘zus’, maar schrijven èn zeggen zuster. ‘Zus’ zeggen wij als ‘vleinaampje’ (endearing term, Kosewort) tegen een klein meisje.

En zoo zouden wij een heelen tijd kunnen doorgaan; wij zouden kunnen vermelden dat ‘te’ als plaats- of tijdbepalend voorzetsel in de spreektaal niet voorkomt; wij spreken van ‘in’ Amsterdam en ‘om’ zeven uur. Ook dat wij, sprekende, genitieven met des, eens, en der, eener doorgaans omschrijven, en gemeenlijk zeggen: het huis van den buurman, het leven van een mensch. Maar als wij al de gevallen wilden opnoemen waarin onze schrijftaal van de gesproken taal afwijkt, dan zouden wij véél ruimte te kort komen!

Vreemde termen in gebruik bij taalkundigen.

Meer dan honderd lezers hebben het verzoek om verklaring van de in taalkundige werken voorkomende vreemde termen ondersteund. En dus zullen wij in de volgende afleveringen, voor zoover de plaatsruimte dat zal toelaten, eenige van deze termen toelichten.

Laat ons echter vooraf dit mogen opmerken. Men weet dat ons blad is opgericht om belangstellenden gelegenheid te geven van gedachten te wisselen over onderwerpen op het gebied van de taal: *o n d e r l i n g e* gedachtenwisseling dus. Het blad zou dus niet worden geschreven door een redactie, maar door de lezers zelf; de redactie zou niet anders te doen hebben dan de inzendingen te schiften, te combineeren, enz. Neemt nu die gedachtenwisseling eenerzijds den vorm aan van een vraag om inlichtingen, en geeft geen der andere lezers antwoord op die vraag, dan hebben wij onzen Raad van Deskundigen, op wien wij dan wel eens een beroep kunnen doen; en, als het niet anders gaat, wil de redacteur wel eens een woordenboek opslaan, om te zien of hij daar het antwoord op de vraag in kan vinden. (En dan is het hem steeds een bijzonder genoeg een inlichting te kunnen verstrekken uit het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, de schepping van Matthijs de Vries; dit werk nader te mogen brengen tot de lezers, beschouwt hij als een voorrecht.)

Voorop sta echter de bedoeling, dat het blad strekke tot *o n d e r l i n g e* gedachtenwisseling van de lezers: Onze Taal is geen 'studie-blad', de redacteur is geen 'leeraar'; hij gevoelt daar weinig lust toe en hij mist daartoe ook de kennis en de bevoegdheid (ofschoon dit laatste argument tegenwoordig bij velen minder in tel schijnt te zijn).

Men vraagt ons dus nu om verklaring van 'technische termen' bij taalkundigen in gebruik; het zij zoo, wij zullen deze termen toelichten. Maar wij zullen ons daarbij beperking moeten opleggen, want wie zijn het die met deze termen in hun vollen omvang in aanraking komen? toch wel zij, die wat dieper in de taal willen doordringen, die de taal tot voorwerp van studie willen maken. Welnu, voor hen zijn de studieboeken; daar zullen zij vinden wat zij zoeken. Niet bij ons.

Laat Onze Taal blijven wat het steeds heeft willen zijn: gemakkelijke lectuur voor de velen - het zijn er thans duizenden - die belangstelling hebben voor hun moedertaal, die het prettig vinden elke maand weer eens iets over de taal te lezen... en laat ons geleerdheid overlaten voor de geleerden!

Van onze leden.

Een berichtje in een van onze dagbladen geeft weder een duidelijk beeld van de dwaasheid, waartoe het overmatige gebruik van het accent op het woord 'een' leidt.

Ik lees in dit verhaal van de arrestatie van een inbreker, dat 'één' der politiemannen eenige schoten op hem loste. Dit is nog aannemelijk, omdat de verslaggever klaarblijkelijk wil aantonen, dat de andere politiemannen geen gebruik hebben gemaakt van hunne vuurwapenen - maar de mededeeling, dat de gearresteerde door

den Geneeskundigen Dienst naar ‘één’ der gasthuizen is overgebracht, is toch wel zeer belachelijk! Had men den man dan in stukken willen snijden en de deelen naar verschillende gasthuizen vervoeren? Vo.

De naam ‘hartsuiker’.

Een lid van deze familie schrijft dat men in de omgeving van Meppel den naam Hartsuiker - geschreven met i - nog veelvuldig aantreft. De leden zijner familie zouden in hoofdzaak jagers geweest zijn, die het voorzien hadden op de herten (‘harten’), en daarom herten- of harten-zoekers genoemd werden. De poëtische herten-winner of de dramatische hartsoeker, moordenaar dus, zou er derhalve niets mede te maken hebben. Onze correspondent laat in het midden of deze uitlegging de juiste is.

Ambtelijke taal.

‘Voor de toekomst lijkt het mij raadzaam, dat bij de inname van een zakboekje door of namens Uw bedrijf, die een ander karakter draagt dan het formele produceren van een overtuigingsstuk (het zal immers kunnen voorkomen, dat de bedoelde inname inluit de ten uitvoerlegging van een door Uw bedrijf, met inachtneming van art. 42, tweede lid, Besluit T.V., opgelegde straf van stillegging van een veehandelaarsbedrijf) zulks uit de stukken blijkt.’

Te opbewaren.

In de bussen Ovomaltine ligt een papiertje; dat is niet erg, papiertjes vindt men overal. Maar wel erg is wat ze er op gedrukt hebben: ‘droog te opbewaren’; want dat is zelfs voor den tegenwoordigen tijd te veel.

‘Ik meen Uw aandacht te moeten vragen voor het veelvuldige gebruik van den term “als zoodanig”; nog gisteravond las ik in de krant, dat een of andere maatregel “als zoodanig” op de oorlogvoering geen invloed heeft. Het lijkt mij een stadhuiswoord, dat misbruikt wordt.

Een andere term is: ten uitvoer leggen. Ieder plan, dat kan worden uitgevoerd, “leggen” wij tegenwoordig “ten uitvoer”. Klinkt dit misschien deftiger?’ Vo.

[Vragen]

Een Belgische lezeres stelt een reeks van vragen.

1) Zijn de woorden ‘scholing’ en ‘omscholing’ juist. Zij worden hier veel gebruikt, maar ik vind ze in geen woordenboek.

2) Van Dale geeft ‘het internationaal telegraafcode’. Is code onzijdig als niet ‘wetboek’ bedoeld wordt.

3) Met verwondering las ik ‘ega’ in O.T. Wellicht drukfout? Of mag dat?

4) Tot nu toe verkeerde ik in de meening, dat volgende schrijfwijzen juist zijn en spraakkundig te verantwoorden: te langen laatste, te tweeden male, te gelijktijd, te eeuwigen dage. Na wat ik las in Onze Taal denk ik dat de beredeneering aldus luiden moet: ter of ten telkens het lidwoord bij de uitdrukking hoort: te, als het lidwoord verzwegen is. Waarom te berge en te velde; waarom ten geschenke en te koop, waarom niet te koopen, evenals wij zeggen ‘te zien’ en ‘te krijgen’. Waarom te pas en te onpas; waarom terdege en te berde? Ik zoek naar een duidelijke formulering van den regel. H.T.

§§ - 1) Het verl. deelwoord geschoold is bij ons niet ongewoon: geschoold personeel is wel een normale manier van zeggen. ‘Scholing’ is dunkt ons een germanisme; Dr. Knuttel heeft het niet opgenomen in het W.N.T. en hij verwerpt het dus blijkbaar. Waar wij ook wel toe overhellen. ‘Omscholing’ verwerpen wij zeer stellig.

2) Code is mannelijk en niet onzijdig. Weliswaar geeft Van Dale: een internationaal telegraafcode, maar met ‘het’ geeft hij de verbinding niet. Deze vorm van het adjectief lijkt ons een vergissing.

3) Volgens De Vries en Te Winkel moet het zijn: eega, maar daar wordt veel tegen ‘gezondigd’; van de zes citaten die het W.N.T. geeft, is er maar één met ee, en vijf met een enkele e. Trouwens Te Winkels spelling eega week af van die welke daarvoor in gebruik was: zie Grondbeginselen der Nederl. Spelling (5de druk) § 80. Blijkbaar is ze nooit populair geworden.

4) Het moet zijn: ten langen laatste, ten tweeden male, ten eeuwigen dage, máár: tegelijkertijd. Wij voor ons spreken van: ten allen tijde, maar het W.N.T. aanvaardt dat niet. Dus: te allen tijde.

Te berge is even goed als te velde, want de datief van een manlijk znw. is gelijk aan dien van een onzijdig. In beide gevallen is geen lidwoord gebruikt; het is dus een dergelijk geval als ‘in huis’ en ‘op school’, tegenover: ‘in den tuin’ en ‘op den berg’. Zoo staat ook: ten geschenke (met lidwoord) tegenover: te koop (zonder lidwoord).

Op de volgende ‘waarom’ vragen kan alleen geantwoord worden: ‘omdat het spraakgebruik dat verlangt’. Er kan dus geen formulering van een regel worden gegeven; wie de taal uit het dagelijksche gebruik niet kent, moet trachten haar te leeren uit lectuur. Een grammatica kan niet al deze gevallen apart opnemen.

‘De wildgraaf die de es ten oosten begrenst...’ Deze zin kwam ik tegen in een verslag over een uitbreidingsplan voor een dorp. De samensteller van dat verslag is een Brabander; hij bedoelt er mee: een groene strook, van bomen en struikgewas enz. als akkerscheiding. Van Dale kent het niet. Kunt U er de juiste betekenis van opgeven en mededeling doen t.a.v. het gebruik (gewestelik?)? Rei.

§§ - Graaf, in de Oostelijke tongvallen ('t enkelvoud luidt daar: 'graven'): iets dat gegraven, uitgediept is, een gracht, een kuil, een put, een voor, enz.; in het bijzonder: breede waterloop, gracht en wel bepaaldelijk: stadsgracht, vestgracht, burgwal. In Limburg beteekent graaf, behalve uitgegraven diepte, óók: de met de daar uit komende specie opgeworpen wal, opgeschoten kant, dam tot omheining. Een begripwisseling, zooals wij die reeds bij gracht en wal hebben leeren kennen.

'Aan welke taal hebben wij het woord surrogaat ontleend?' Be.

§§ - Aan het Engelsch; eng. surrogate = substituut afgevaardigde, gevolmachtigde, iemand dus, die in de plaats van een ander optreedt.

'De nummers van O.T. worden aangegeven met de afkorting No. Toen ik, nog in dienst, op mijne manier trachtte goed Nederlandsch te schrijven en ook anderen daartoe te brengen, stelde ik voor No te vervangen door Nr, als afkorting van ons "eigen" nummer. Ja maar, zei een belangstellende collega, No. is toch een afkorting van ons nommer! Zou het geen aanbeveling verdienen de hier bedoelde afkorting zoo te schrijven, dat zij geen schijn van twijfel behoeft te geven omtrent het woord, waarvan zij is afgeleid. En voortaan Nr te schrijven voor ons nummer.' Ho.

§§ - Van Dale geeft: No, Nr. - numero, nommer; wij meenen opgemerkt te hebben dat men hier bij voorkeur No schrijft, en dat Nr in Duitschland meer in trek is. Als wij in O.T. 'No.' schrijven, bedoelen wij 'nommer' het oude woord. 'Nummer' is minder 'eigen' dan nommer; de u is waarschijnlijk toe te schrijven aan invloed van fr. numéro, waarmede nummer in gebruik overeenstemt.

'Wat is 'al' in het woord 'alhier'?' No.

§§ - Een versterkend bijwoord. Alhier wordt gebezigd in toepassing op de plaats waar men woont of verblijf houdt, onmiddellijk toegevoegd aan een znw., in welk geval het kortere en zwakkere 'hier' minder aan het oor voldoet dan het vollere 'alhier', dat meer klank en meer nadruk heeft. 'Alhier' is gebruikelijk in adressen van brieven en pakjes: den Heer N.N., alhier.

Uitsluitend in deze gevallen gebruiken wij de bijvoeging al-, niet bij een eenvoudige plaatsaanwijzing. Wij zeggen niet: ik heb den brief alhier neergelegd, op deze plaats, op deze schrijftafel; niet: wilt gij alhier plaatsnemen, op dezen stoel. Men leest wel eens: de alhier geplaatste rijwielen worden verwijderd, t.w. de rijwielen die hier, tegen dezen gevel, voor dit raam geplaatst zijn. In deze gevallen is h i e r het gewone woord.

- 'Hoe schrijf je: een leven l. den, met ij of met ei?' Niemand zal wel een oogenblik weifelen, als hij zonder bijzondere denkspanning het woord neerschrijft, maar als zoo'n vraag je ineens overvalt, ga je denken - en dan is het mis. 'Met ei natuurlijk!' - 'Met ei? natuurlijk niet; je leidt je leven toch niet, zooals je iemand aan de hand leidt; je ondergaat je leven, je lijdt het.' De stemmen waren verdeeld, en hoewel het gezelschap veel te beschaafd was om te stampvoeten, blikoogen, vloeken of zweren, het had er toch allen schijn van dat de vriendschap op weg was in grim te verkeeren.... Tot iemand het verlossende woord sprak: Wat zeg je, hij heeft een leven geleid, of geleden? Want toen was het pleit beslecht.

'Wat is het verschil tusschen 'geldend' en 'geldig'?' Le.

§§ - Het verschil is niet groot, dunkt ons. Men zou kunnen zeggen dat de tweede vorm sterker is dan de eerste. Met ‘geldig’ zouden wij kunnen aanduiden wat door ieder als geldend wordt aanvaard, of waarvan de binding ons van hoogerhand is opgelegd; ‘geldend’ zou dan eenvoudig kunnen uitdrukken: wat geldt, uit welken hoofde ook.

‘Wilt U eens wat zeggen over het woord *l a m f e r*?’ Rei.

§§ - Een woord van onbekende afkomst; misschien afgeleid van een eigennaam, onderstelt Franck-Van Wijk. Een soort van fijn gaas; een sluier van fijn gaas. In 't bijzonder in toepassing op dergelijk gaas dat als rouwfloers wordt gebezigd, en op een daarvan vervaardigde rouwsluier zooals men vooral aan hoeden draagt of althans droeg.

“Revisieren hebben wij uit het Fransch: reviser; revideren uit het Latijn: revidere”. Vraag: hebben wij revisieren uiteindelijk ook niet uit het Latijn: revisere? En is daarom revisieren niet juister dan revideren omdat revisere beteekent: weer gaan zien (weer bezoeken) en revidere: weerzien?’ Ve.

‘Is: (iemand als lid) voorhangen goed Nederlandsch?’ Rei.

§§ - Ja.

‘Wat beteekent: te rade worden?’ Rei.

§§ - Een besluit nemen.

[Nummer 3]

Modaliteit

Als wij over *m o d i* en *m o d a l i t e i t e n* willen spreken, dan moet daaraan voorafgaan een enkel woord over tweeërlei opvatting, die heerscht ten aanzien van de functie van het woord in den zin. Wij hebben altijd geleerd dat de functie van een woord in den zin spreekt uit zijn vorm, bij voorbeeld: den flexie-vorm, dat is dus de vervoegde of verbogen vorm van een werkwoord of zelfstandig naamwoord; ook, als men wil, het woord voorzien van voor- of achtervoegsel, de klankwijzigingen van den woordstam - kortom, het voor het oog zichtbare. Dat, en dat alleen, toont de rol die het woord speelt in het geheel van den zin, zijn plaats, zijn ‘functie’. Een ander middel tot bepaling van de functie bestaat er niet.

Dat gegeven, zegt degen die een andere opvatting huldigt - laat ons zeggen: de ‘psychologische’ taalbeschouwer - is mij niet voldoende om de functie, de waarde, te bepalen. De taal is een levend ding, uitdrukking van gedachte en gevoel van 's menschen geest en gemoed, eeuwig wisselend, eindeloos verscheiden. Om die eindelooze verscheidenheid te kunnen rubriceeren in categorieën, daarvoor heb ik een ander stelsel noodig dan dat van uwe ‘zichtbare’ woordvormen; daarvoor moet ik doordringen tot den ‘zin’ die achter de woorden schuilt; moet ik, tastend en zoekend, en scherp onderscheidend, het gevoel, de bedoeling, het affect van den spreker trachten te herkennen dat, door de gelijkheid van de woorden heen - woorden, code-teekens immers - de uiting haar ‘aspect’ verleent.

Neem den zeer eenvoudigen zin: ik kan mij vergissen. Natuurlijk kan ik mij vergissen, iedereen kan zich vergissen, vergissen is menschelijk, niemand is

onfeilbaar. De eenvoudige, objectieve c o n s t a t e e r i n g van een feit, niets meer. - Maar nu: Tjà, ik kan mij vergissen máár... Hetzelfde ‘kan’, maar welk een heel ander aspect dan zoeven heeft de zin thans. Goed, goed, ik kan mij vergissen, natuurlijk; iedereen kan zich vergissen, dat geef ik toe, dat spreekt van zelf, máár... geloof maar vrij dat ik mij nu nièt vergis. 't Is zoo zeker als een huis, wat ik zeg....

Deze wijze (lat. modus) van uitdrukken heeft den naam verkregen van modaliteit, modale uitdrukking. Het Latijnsche woord ‘modus’ (meervoud: modi) kennen wij als aanduiding van den werkwoordsvorm; ‘modaliteit’ heeft hier een speciale beteekenis gekregen. Strikt genomen is modaliteit van toepassing op e l k e uiting, ook op de eenvoudige constateering; wij zouden dit kunnen noemen de ‘logische’, de ‘objectieve’ modaliteit. Maar in het bijzonder willen wij onze uitdrukking bezigen in den zin van ‘psychologische’, ‘subjectieve’ modaliteit, de ‘persoonlijke’ voorstellingswijze, die ons toont d e v e r h o u d i n g waarin de spreker tot h e t b e s p r o k e n e staat door zijn g e v o e l : zijn belangstelling, spanning, opwinding, verlangen, vriendelijkheid, vijandigheid, verwondering, schrik, verdriet, ergernis, ironie, sarcasme - dus de ‘gevoels’-modaliteit. Deze modaliteit kan inhaerent zijn aan het woord, het woord dat de modaliteit in zich zelve heeft, dat niet anders gebezigd kan worden dan ter uitdrukking der (gevoels)modaliteit; maar veelal zullen wij onze modaliteit te zoeken hebben in accent en toon; en dat niet alleen in een woord of zinsdeel, maar in den samenhang van den geheelen zin, in de woordschikking.

Modaliteit in een w o o r d : ‘h e t r e g e n t’. Wie er volstrekt geen belang bij heeft of er neerslag valt of niet, zal het woord ‘gelaten’ uitspreken, zonder eenige emotie, onbewogen. Maar wie, tijdens

een vorstperiode door zijn kolenleverancier in den steek gelaten, heeft zitten kleumen, en verlangend uitgekeken naar verlossing, zal het niét onbewogen zeggen: zijn toon zal van zijn innige voldoening doen blijken: het r é g e n t ! Gevoelsmodaliteit! Niet onbewogen ook spreekt het jonge lid van de familie het woord uit, als hij - niet gevoelig voor kou en tuk op schaatsenrijden - zich in zijn plannen gedwarsboomd ziet; ook hij zal zeggen: het regent, maar z i j n toon zal zijn innigen afschuw verraden.

Modaliteit in een z i n : ‘Er valt een jongen uit dien boom’. Wij kunnen dezen zin koel, onbewogen uitspreken, wanneer het ons absoluut niet interesseert of er een jongen, of wat dan ook, uit een boom valt. Maar zulk een voorval zal bij een mensch licht eenige gemoedsbeweging veroorzaken: verbazing, verwondering, schrik, en de zin zal dan met sterke toonwisseling en zware accenten uitgesproken worden: er valt een j ó n g e n uit dien bó o m . Ofwel de spreker drukt de modaliteit uit door toevoeging van allerlei w o o r d e n : o, m'n hemel, daar valt... of hij gebruikt, in zijn opwinding, den ‘ethischen datief’: daar valt me... Of de spreker heeft het voorval reeds nadrukkelijk voorspeld en gevoelt een zekere bevrediging dat hij nu op zulk een overtuigende wijze gelijk krijgt: Zie-je wel, ik heb het je wel gezegd: daar valt die jongen, of: die aap, uit die boom.

Wij drukken ons ‘modaal’ uit, als wij de m o g e l i j k h e i d of w a a r s c h i j n l i j k h e i d van iets (‘subjectieve’ uitingen immers) in het licht willen stellen (de ‘potentiale’ modaliteit); of de wenschelijkheid (‘optatieve’ modaliteit); of twijfel aan de werkelijkheid (‘dubitatief’); of als wij gewoon maar informeeren (‘interrogatief’): ‘valt er daar een uit dien boom?’ De modaliteit der ‘onderstelling’ (de ‘conditionalis’): de werkelijkheid is afhankelijk van het onderstelde. ‘In dat geval valt hij uit den boom’. De aanduiding ‘conditionalis’ wordt meestal beperkt tot de schakeering: ‘In dat geval, als hij dat deed, zou hij uit den boom vallen’, - waarbij de vervulling der onderstelling onwaarschijnlijk of onmogelijk wordt geacht. (Feitelijk dus de ‘irrealis’ van den ‘conditionalis’.)

Wij kunnen een tegenwerkenden factor onderstellen, maar het is van geen gewicht: de toegevende of ‘concessieve’ modaliteit. ‘En al valt-ie nu uit dien boom!’. Tot de modale uitingen behoort ook het bevel: de ‘imperatieve’; ‘laat je vallen!’

Wij zijn nog lang niet uitgepraat over modaliteit en modale zegswijzen, maar het bovenstaande geeft althans eenig begrip er van. De aandachtige lezer zal opgemerkt hebben dat wij hier schreven met de Stilistische Grammatica van het moderne Nederlandsch, van Prof. Overdiep, naast ons; laat ons dus voor verdere informatie naar dit werk verwijzen.

Etymologie.

Achterstallig. Van ‘achterstal’ met het achtervoegsel -ig. ‘Stal’ is hier een afleiding van ‘staan’, met de beteekenis: ‘stand’. Achterstal is dus in den grond hetzelfde als achterstand; het beteekent eigenlijk den ‘stand’ van iemand, die zich bevindt ‘achter’ het punt waarop hij vroeger gestaan heeft ofwel waarop hij behoorde te staan. Overdrachtelijk opgevat: den toestand van hem, die in zijn zaken ten achteren geraakt, achteruitgegaan of verachterd is. Bij uitbreiding gezegd van i e t s dat achter staat, dat achtergebleven is, dat is blijven staan. Vandaar verschillende toepassingen die vroeger in gebruik waren, maar thans verouderd zijn, b.v.: ‘Theodoor... krijgt bedroefde tijdinge van groot verlies ter zee, zulks dat hy in achterstal en armoede

moet vervallen.’ ‘Achterstallig’ bezigen wij in het bijzonder met betrekking tot schulden, renten, coupons enz.

A l l o o i . Het woord wordt door scheikundigen wel gebezigd in de beteekenis van: metaalverbinding, legering, alliage. Ten onrechte evenwel; ‘alooi’ komt van de Fransche uitdrukking ‘à loi’, naar de wet, volgens de verordening. In het oud-Fransch gold ‘loy, loi’ bepaaldelijk van de wet of verordening, waarbij het gehalte der munt geregeld werd; nog heden is in het Spaansch ‘ley’ de benaming van het gehalte der munt. ‘Aloi’ was dus het wettelijk gehalte van goud of zilver. De verkeerde toepassing van ‘aloi’ (= wettelijk gehalte) op ‘verbinding der metalen’ is in de hand gewerkt door verwisseling met fr. ‘allier’ (lat. ‘alligare’), dat in het oud-Fransch ook ‘alloyer, alloier’ luidde, en ‘verbinding’ beteekent. Deze verwisseling is ook de oorzaak geweest, dat men ‘aloi’, zooals men dat vroeger ook hier te lande schreef, met verdubbeling van de l is gaan schrijven.

A m a n d e l . Een vrucht die wij uit den vreemde krijgen en die wij met haar vreemden naam aanduiden. In het Latijn heette zij ‘amygdala, amygdalum’, waaruit de benamingen: prov. amandola, fr. amande, sp. almendra, port. amendoa, ital. mandola, mandorla zijn ontstaan. Dat het Spaansch er ‘almendra’ van maakte, is begrijpelijk; daar kende men in vele woorden het Arabische lidwoord ‘al’. Wij kregen onze amandelen vermoedelijk het eerst uit Zuid-Frankrijk, met haar naam ‘amandola’; de Engelschen schijnen haar voor 't eerst uit Spanje gekregen te hebben: eng. ‘almond’ herinnert aan sp. ‘almendra’. De Duitschers betrokken ze blijkbaar uit Italië, en de ital. aanduiding ‘mandola’ leidde tot de Deutsche benaming: Mandel. Denkelijk hebben Deutsche marktventers ons geleerd ‘mandelen’ te zeggen, dat natuurlijk spoedig ‘mangdelen’ werd en later ‘mangelen’. Curaçao'sche mangelen, de bekende lekkernij voor de aapjes in ‘Artis’.

Afkortingen etymologie.

Men vraagt ons om eenige toelichting bij de afkortingen, gebezigd in onze stukjes over de afkomst der woorden.

Franck-van Wijk geeft een lijst van 300 van deze afkortingen; de meest voorkomende laten wij hieronder volgen.

ags. - angelsaksisch
 belg. - belgisch
 de. - deensch
 du. - duitsch
 eng. - engelsch
 eur. - europeesch
 fr. - fransch
 frank. - frankisch
 gall. - gallisch
 germ. - germaansch
 got. - gotisch
 gr. - grieksch
 hd. - hoogduitsch
 holl. - hollandsch
 hoogd. - hoogduitsch
 idg. - indogermaansch
 ier. - iersch
 ijsl. - ijslandsch
 it. - italiaansch
 kelt. - keltisch
 lat. - latijn(sch)
 md. - middelduitsch
 meng. - middelengelsch
 mhd. - middelhoogduitsch
 mier. - middeliersch
 mlat. - middellatijn(sch)
 mnd. - middelnederduitsch
 mnl. - middelnederlandsch
 nd. - nederduitsch
 ndl. - nederlandsch
 nfrank. - nederfrankisch
 ngerm. - noordgermaansch
 nhd. - nieuwhoogduitsch
 nier. - nieuwersch
 nijsl. - nieuwijslandsch
 nnd. - nieuwnederduitsch
 nndl. - nieuwnederlandsch
 noorw. - noorweegsch
 ode. - ouddeensch
 oern. - oernoorsch

ofr. - oudfransch
ohd. - oudhoogduitsch
oi. - oudindisch
oier. - oudiersch
onfr. - oudnederfrankisch
oruss. - oudrussisch
os. - oudsaksisch
ospa. - oudspaansch
ozw. - oudzweedsch
perz. - perzisch
phryg. - phrygisch
pic. - picardisch
po. - poolsch
port. - portugeesch
prov. - provençaalsch
pruis. - pruisisch
rom. - romaansch
russ. - russisch
saks. - saksisch
skand. - skandinavisch
slav. - slavisch
spa. - spaansch
vla. - vlaamsch
westf. - westfaalsch
wfri. - westfriesch
wgerm. - westgermaansch
ws. - westsaksisch
wvla. - westvlaamsch
zw. - zweedsch

[Vragen]

‘In Onze Taal van December staat op blz. 84, dat U de voorkeur geeft aan de constructie: “wij vertrouwen, dat U zich”. Nu is er kwestie ontstaan over de vraag, of men in dit geval 3en persoon enkelvoud of 2en persoon meervoud moet gebruiken. Wanneer men schrijft “U U” dient men m.i. te zeggen: “wij vertrouwen, dat U U met dit voorstel k u n t vereenigen”. Neemt men echter de constructie, die volgens U de voorkeur verdient, dan moet volgens sommigen geschreven worden: “wij vertrouwen, dat U zich met dit voorstel k a n vereenigen”, dus niet “kunt vereenigen”. Zoudt U in Uw blad willen vermelden, welke constructie de juiste is?’ Mo.

§§ - Onze lezer zegt: ‘... dient men m.i. te zeggen: wij vertrouwen, dat U U met dit voorstel k u n t vereenigen’. Goed, dus hij is van oordeel dat ‘U’ een pronomen van den toegesproken persoon is, een voornaamwoord van den 2den persoon? Welnu, of wij dan schrijven: wij vertrouwen dat U U..., ofwel: dat U zich enz., is van geen belang voor den daarop volgende persoonsvorm van het werkwoord. Dat wij hier ‘zich’ bezigen, was een gevolg van de zucht naar dissimilatie; meer niet. Om het leelijke ‘UU’ te vermijden, doen wij één stap terug naar de oorspronkelijke constructie (dat Uwe Edelheid zich enz.), maar den tweeden doen wij niet, omdat de volledige

oude verbinding: dat U zich zal... in den bij deze gelegenheid vereischten stijl niet past, te afgemeten, deftig of eerbiedig klinkt.

‘In het nr van December '43 lees ik het een en ander over “jij was de dokter”. Het verwondert mij dat degene die de opmerkingen van het lid beantwoordde, die wijze van zich uitniet kende. Ik ken haar zeer goed en ik kan er aan toevoegen: niet alleen kinderen maar ook volwassenen spreken (althans spraken) zoo. Verschillende van de dienstboden uit mijn ouderlijk huis - ik heb o.a. in Terneuzen en in Gouda gewoond - hadden de gewoonte om, als er een bezoeker kwam, dit aan te kondigen met: hier was die of die. En ongeveer 20 jaar geleden had ik een dagmeisje uit Loosduinen, dat dezelfde manier van spreken volgde. Ik meende trouwens dat deze wijze van zich uit te drukken in volkskringen vrij algemeen gebruikelijk was en wellicht nog is.’ En.

§§ - Dit ‘was’ is een ander woord dan het ‘was’ in de uitdrukking: ‘jij was de dokter’. Bij het laatste hadden wij te doen met een conditionalis; hier hebben wij de zgn. ‘indirecte rede’: hij zei dat hij er was om U te spreken. Wij kunnen ons daarom geheel vereenigen met hetgeen een lezer hieronder opmerkt.

‘Met belangstelling las ik Uw artikel in het Decemбернаummer van “Onze Taal” “Jij was de dokter”. Het herinnerde mij dadelijk aan de zegswijze van een dienstbode in mijn ouderlijk huis, die steevast, wanneer de barbier kwam om mijn Vader te scheren, aankondigde: M e n e e r , d a a r w a s d e b a r b i e r , hetgeen ons, jongens, dikwijls de opmerking deed maken: Vader, nu kunt U niet meer geschoren worden, want volgens Mina is de barbier al weer weg. - Toch staat haar zegswijze niet op zichzelf, want het is mij meer opgevallen, dat men iemand aankondigt met: M e n e e r , d a a r w a s i e m a n d v o o r U , maar ook: A. w o u U s p r e k e n . Dit laatste maakt, naar mijn meening, de zaak duidelijk; de aankondiger bedoelt: A. h e e f t m i j g e z e g d , dat hij U w o u s p r e k e n , en kort dit af tot: A. w o u U s p r e k e n . In het andere geval laat hij het doel van A. in het midden en bedoelt dus: A. h e e f t m i j g e z e g d , dat hij hier voor U was.’ Bo.

‘U zegt dat de Grieksche uitspraak van Eureka was: Huirèka; hoe weet men dat? In het nieuw-Grieksch zou het worden uitgesproken hèvrika - met weinig of geen aspiratie van de h -, zooals Zeus wordt uitgesproken Zè.us. Ook de Spanjaarden en de Italianen kennen onze tweeklanken (behalve ei) niet; ze spreken van “aoeto” en “Eoeropa”. Is het daarom niet waarschijnlijker dat de oude Grieken het woord ongeveer als “hèvrika” uitspraken dan als huirèka?’ Sche.

§§ - Inderdaad, bij de reconstructie van de Grieksche uitspraak berust veel op giswerk. De Grieken waren groote uitvinders, maar aan de grammophoon zijn zij helaas niet toegekomen. Het zou voor ons waarlijk van belang zijn als dit het geval was geweest: stel U voor dat wij een plaatje zouden opzetten en dan Pericles zouden hooren, wandelende voor het in aanbouw zijnde Parthenon, in druk gesprek met Phidias, den beeldhouwer, en Ictinus, den bouwmeester, compleet met bestek en teekeningen. Of dat wij tegenwoordig zouden mogen zijn bij de rede van Socrates, waarin hij zijn persoon en zijn leer verdedigde, toen de Atheners zijn dood eischten. Dan zouden zij nader tot ons staan dan zij nu doen!

‘In verschillende streken van ons land is het gebruikelijk, dat een boer, die op zekere leeftijd zijn bedrijf overdraagt aan zijn zoon, met zijn vrouw op de boerderij blijft wonen. Ik vraag nu:

- a. hoe heet het deel van het huis, waar de oude boer met zijn vrouw dan woont?
- b. hoe heet hetgeen hij van zijn zoon ontvangt om te kunnen leven?
- c. hoe wordt de staat van zo'n boer genoemd? (d.i. wat wij stadslui zouden noemen ‘gepensionneerd’).
- d. hoe wordt zo'n boer zèlf genoemd?

Een andere vraag: heeft een huwelijksmakelaar bij de dorpsbruiloften, zoals in Drente, bij het volk nog een andere naam?

§§ - Mogen wij deze vragen in de aandacht van onze lezers aanbevelen?

‘Van rechtskundige zijde vroeg men mij om inlichtingen omtrent het ontstaan van het woord “meineed”, doch ik moest het antwoord schuldig blijven. Kunt U mij helpen?’ Bo.

§§ - Meineed, een oudgermaansche koppeling van ‘eed’ met het bnw., dat in het Ohd. luidt ‘mein’, en dat: valsch, bedriegelijk beteekent. In het Mhd. bestond ook: ‘ein meiner eit’, in het Mnl. komt ook voor: ‘meine eet’, met andere vormen van het bnw. Het bnw. ‘mein’ wordt ook zelfstandig gebruikt in den zin van: valscheid, misdaad.

‘Wat is een goed woord voor: Ordner?’ Be.

§§ - Een goed woord voor Ordner is ‘brievenknip’, of eenvoudig maar: knip, als het woord veel wordt gebruikt. Wij danken dit woord aan het lid van onzen Raad Prof. dr. G.G. Kloeke. De brieven worden in zoo'n brievenknip vastgehouden (‘geknepen’) en gevangen als een vogel in een knip. Men h o o r t bovendien een knip als er een brief in wordt gedaan.

‘... terwijl de kunst daarzonder niet al te veel zou kunnen beginnen.’ Ik vind ‘daarzonder’ erg leelijk. Is het taalkundig juist?’ Ot.

§§ - Waarom zou ‘daarzonder’ taalkundig niet juist zijn? Als ‘daarmede’, koppeling van ‘daar’ en ‘mede’, i.d.b. van: met dat, goed Nederlandsch is, waarom zou ‘daarzonder’, zonder dat, het niet zijn? Minder gebruikelijk dan daarmede misschien, maar feilloos gevormd.

‘Kan het zijn dat het woord fiets ontstaan is uit: vélocipède, fielesepee, fiels, fiets?’ En.

§§ - Het W.N.T. zegt dat fiets òf gevormd is van den eigennaam *V i e t s*, naam van een wagenmaker te Wageningen, die reeds voor 1880 rijwielen maakte, ofwel willekeurig gevormd is onder den invloed van fr. vélocipède (omstreeks 1880 op eene kostschool te Apeldoorn?).

‘Wij hebben daarover gehandeld in enz.’ Wat dunkt U van dit ‘gehandeld’? Een leelijk germanisme!’ Ot.

§§ - Oud en goed Nederlandsch. ‘Handelen’, in den zin van: behandelen in woord of schrift, t.w. in toepassing op hetgeen een onderwerp van overlegging, onderzoek, overweging, bespreking enz. vormt. Naar het jonger taalgebruik, ‘handelen van’, en (in den nieuweren tijd vooral) ‘... over iets’, over iets spreken of schrijven.

‘Het is mij ingevallen dat het woord dreigement zo eigenaardig gevormd is. Een Nederlands werkwoord en een Franse uitgang? Zijn er meer dergelijke woorden in onze taal?’ IJ.

§§ - Ja, b.v. de woorden met het achtervoegsel -age: lekkage, tuigage, vrijage en dgl.

‘Is het geoorloofd te schrijven: bescheidenlijk, zonder n?’ Br.

§§ - Het W.N.T. maakt er geen aanmerking op; het zegt: bescheidenlijk, ook wel bescheidenlijk. ‘Vermits men 't schor geluyd bescheydelijck kon hooren’ (Vondel).

‘Sijne Excellentie, die soo bescheidenlijk d'aensiennelijcke statelijckheid sijnes hoofds met suinicheit weet te mengen’ (Hooft).

‘U gelieve mij via Uw maandblad de herkomst en de zin van het woord “volledig” duidelijk te willen maken. Het lijkt mij een contradictie.’ Pa.

§§ - Dit ‘ledig’ drukt niet het begrip vacuus uit, maar is een afleiding van ‘lid’; vol-ledig, met alle leden. Vgl. veelledig. Voor ‘vol’ vgl.: volslagen.

‘Is het juist “af” te bezigen i.d.b. van: afgedragen. Bv.: dit kleedingstuk is af (voor: is òp)?’ Ot.

§§ - Wij kennen dit gebruik niet. Het dichtstbij komt af i.d.b.: afgemat, uitgeput zijn. ‘Dat is goed als men oud en af is’ (Beets, Cam. Obsc.).

Latijnsche aanduidingen, in gebruik bij taalkundigen.

(De latijnsche i, waar wij die uitspreken als j, is hier door dit laatste letterteeken voorgesteld.)

ABLATIVUS zesde naamval der Latijnsche verbuiging.

ACCUSATIVUS vierde naamval.

ACTIVUM bedrijvend.

ADJECTIVUM bijvoeglijk (naamw.).

ADVERBIUM bijwoord.

ARTICULUS lidwoord.

CASUS naamval.

CONJUGATIO vervoeging.

CONJUNCTIO voegwoord.

CONJUNCTIVUS aanvoegende wijs.

COMPARATIVUS vergrootende trap.

DATIVUS derde naamval.

DECLINATIO verbuiging.

DEMINUTIVUM verkleinwoord.

DEMONSTRATIVUM aanwijzend.

DETERMINATIVUM bepaling aankondigend.

FEMININUM vrouwelijk.

FREQUENTATIVUM werkwoord der herhaling.

FUTURUM toekomstige tijd.

GENITIVUS tweede naamval.

IMPERATIVUS gebiedende wijs.

IMPERFECTUM onvoltooid(e tijd).

INDEFINITUM onbepaald.

INDICATIVUS aantoonende wijs.

INFINITIVUS onbepaalde wijs.

INTENSIVUM (werkwoord van) versterking.

INTERJECTIO tussenwerpsel.

INTERROGATIVUM vragend.

INTRANSITIVUM onovergankelijk (onzijdig).

ITERATIVUM (werkwoord van) herhaling.

MASCULINUM mannelijk.

METAPHORA overdrachtelijke uitdrukking (beeldspraak).
NEUTRUM onzijdig.
NOMEN naamwoord.
NOMEN ACTIONIS werkingsnaam.
NOMINATIVUS eerste naamval.
NUMERALE telwoord.
PARTICIPIUM deelwoord.
PARTICIPIUM PERFECTI voltooid deelwoord.
PARTICIPIUM PRAESENTIS tegenwoordig deelwoord.
PASSIVUM lijdend.
PERFECTUM voltooid(e tijd).
PERSONALE persoonlijk.
PLURALIS meervoud.
POSITIVUS stellende trap.
POSSESSIVUM bezittelijk.
PRAEFIXUM voorvoegsel.
PRAEPOSITIO voorzetsel.
PRAESENS tegenwoordig(e tijd).
PRAETERITUM verleden (tijd).
PRONOMEN voornaamwoord.
RECIPROCUM wederkeerig.
REFLEXIVUM wederkeerend.
RELATIVUM betrekkelijk.
SINGULARIS enkelvoud.
SUBJUNCTIVUS aanvoegende wijs.
SUBSTANTIVUM zelfstandig naamw.
SUFFIXUM achtervoegsel.
SUPERLATIVUS overtreffende trap.
TRANSITIVUM overgankelijk.
VERBUM werkwoord.
VOCATIVUS 5de naamval, naamval van den aangesproken persoon.

Zowel ‘imperfectum’ als ‘praeteritum’ wordt gebezigd voor: onvoltooid verleden tijd; men zou kunnen spreken van: imperfectum praeteritum (of: praeteritum imperfectum). Met ‘perfectum’ wordt de voltooid tegenwoordige tijd bedoeld, dus eigenlijk: perfectum praesens. De voltooid verleden tijd heet: plusquamperfectum. ‘Praesens’ duidt den onvoltooid tegenwoordigen tijd aan, dus eigenlijk: praesens imperfectum.

Het voltooide deelwoord ‘participium perfecti’ wordt ook wel ‘participium praeteriti’ genoemd. Ten onrechte, oordeelt Den Hertog. Hij zegt: men moet niet spreken van ‘verleden’ en ‘tegenwoordig’ deelwoord, maar van **v o l t o o i d** en **o n v o l t o o i d** deelwoord. In het Latijn dus: ‘participium perfecti’ en ‘participium imperfecti’. Deze laatste Latijnsche term is echter niet gebruikelijk totnogtoe.

[Nummer 4]

‘Eigenlijk’ beteekent het...

Dàt is het, waarvan men telkens wanneer er strijd ontstaat over het gebruik van eenig woord de beslissing verwacht: de ‘eigenlijke’ beteekenis er van, de beteekenis welke het woord ‘eigen’ is, die er als het ware het wezen van uitmaakt. Wat er ook in den loop der tijden aan toegevoegd moge zijn of wat er van het toegevoegde zij afgevallen, die ‘oerbeteekenis’ is de ‘ruhende Pol in der Erscheinungen Flucht’; de toetssteen voor het gebruik in alle tijden.

Tot welke verkeerde uitkomsten deze opvatting kan leiden, is herhaaldelijk in het licht gesteld. Een taalkundige van naam uitte zich dienaangaande eens als volgt:

(Wij hebben) ons te wachten voor de gevaarlijke dwaling, die nog vrij algemeen als onbetwistbare waarheid geldt, dat de beteekenis der woorden zou afhangen van de etymologie. Zeer gewoon vooral is deze dwaling bij onze juristen en theologen. Zoodra er twijfel bestaat omtrent de juiste beteekenis van eenig woord, gaat men aanstonds dat woord etymologisch ontleden en op die (ware of onware) afleiding zijne redeneeringen bouwen. Die methode is geheel verkeerd. Zij is de vruchtbare moeder van talrijke onjuiste voorstellingen. De zin van een woord kan door de etymologie worden v e r k l a a r d , maar wordt er niet door b e p a a l d . De afleiding wijst slechts het vage gronddenkbeeld aan, niet de fijnere opvattingen en toepassingen, waarin zich dat denkbeeld allengs gesplitst heeft.

Ook bepaalt zij alleen de beteekenis, die het woord bij zijne geboorte gehad heeft. Doch in het leven van ieder woord vallen allerlei veranderingen en wisselingen voor. Schier geen enkel, welks beteekenis in den loop der tijden niet aanmerkelijk is afgeweken van het oorspronkelijk begrip. Sommige geven thans vlak het tegendeel te kennen van hetgeen onze voorouders er door verstonden.

(Matthijs de Vries, in zijn Inleiding van het Woordenboek der Nederlandsche Taal, Maart 1882).

De Vries illustreert dit laatste door enkele voorbeelden: grijnen (nu: schreien, voorheen: lachen); opdoen (nu: de tafel dekken, voorheen: afnemen); opheffen (nu: afschaffen, voorheen: instellen); ophemelen (nu: met hoogen lof verheffen, voorheen: wegstoppen). Wie zich ons artikel ‘Semantiek’ (O.T. 1940, 45) herinnert, en het stukje dat Dr. Jan Walch indertijd voor ons geschreven heeft, ‘Eigenlijk’ beteekent het...’ (O.T. 1935, 33), zal niet licht de oorspronkelijke beteekenis voor de thans geldende aanzien. Hij zal niet weigeren een zilveren ‘gulden’ aan te nemen, en daarvoor een ‘gouden’ munt eischen; geen porceleinen ‘bord’ aan den winkelier teruggeven, omdat ‘bord’ oorspronkelijk een ‘houten’ voorwerp aanduidde. Geen aanmerking maken op ons ‘saai’, in den zin van vervelend, omdat ‘saai’ oorspronkelijk de naam voor een soort laken was. Thans (het oude woord was ‘tehants’) had vroeger betrekking op het naaste verleden, en op de toekomst (ons tegenwoordig: weldra); wij bezigen in onzen tijd ‘thans’ voor ‘nu’.

Vondel gebruikte in zijn verzen woorden als: zuipen, paaien, beteuterd, onbeschoft, naer, - met een heel andere gevoelswaarde dan wij thans aan die woorden toekennen; het begrip ‘wulpsch’ drukken wij thans niet meer met ‘dartel’ uit.

‘Verba valent usu’: de woorden gelden naar het gebruik; zij gelden voor o n s naar het gebruik, dat wij e r t h a n s van maken.

Linguïstiek.

Wij hebben in de aflevering van Augustus van het vorige jaar gesproken over het Nederlandsch, zijn afkomst en familie. Wij hebben gezien dat onze taal, met het Duitsch, Engelsch, Zweedsch, Deensch, Noorsch, IJslandsch, Friesch en Vlaamsch, behoort tot de Germaansche groep van de Indo-Germaansche (of Indo-Europeesche) taalfamilie. Andere groepen zijn: 1) het Balto-Slavisch, waartoe behooren de Baltische talen (Lettisch, Litauisch) en de Slavische (Tsjechisch, Poolsch, Russisch, Servisch, Bulgaarsch); 2) het Albaneesch; 3) het Grieksch; 4) de oude Italische dialecten, gesproken in Liguria, Etruria, Latium, Umbria enz.; van deze laatste heeft alleen het dialect van Latium, het Latijn, zich tot een taal ontwikkeld. Uit het Latijn zijn ontstaan de talen die wij doorgaans met ‘Romaansch’ aanduiden: Italiaansch, Fransch, Spaansch, Portugeesch, Roemeensch; 5) het Keltisch, vroeger een taal met een uitgebreid gebied van West- tot Oost-Europa; de Galliërs spraken Keltisch (thans: Iersch en enkele dialecten in Wales, Schotland en Bretagne).

De Germaansche groep van deze uitgebreide taalfamilie onderscheidt zich van de andere groepen door de zgn. ‘klankverschuiving’ (de wet van Grimm), een verschijnsel dat daarin bestaat, dat bepaalde medeklinkers uit het Indo-Germaansch ‘verschoven’ zijn en in het Germaansch door bepaalde andere medeklinkers worden vertegenwoordigd, b.v. de p door een f (gri. patèr, fadar, vader; capio, hafjan, heffen).

Een ander kenmerk van het Germaansch is de zgn. ‘klemtoon-verschuiving’; het Germaansch legt bij voorkeur het accent op de eerste lettergreep (gri. patèr, ons váder).

Verscheidene oud-Germaansche talen zijn uitgestorven d.w.z. zij zijn spoorloos verdwenen. De volksstammen die deze talen spraken zijn of ten onder gegaan, of zij hebben zich vermengd met de bevolking die zij aan het eind van hun zwerftocht aantreffen en wier cultuur soms hooger stond dan de hunne. Zij namen dan cultuur en taal van die bevolking over. Enkele Germaansche volken zijn opgenomen in de Keltische of in de Romaansche cultuur. Wederkeerig zal het Germaansche bestanddeel op die bevolking en die cultuur invloed hebben gehad. Slechts in weinige gevallen is een oud-Germaansch volk gekomen tot de stichting van een eenigszins duurzaam volksbestaan, georganiseerd in een zelfstandig rijk. Dit is gelukt aan de Oost-Goten, wier rijk onder Theodorik den Grooten in Italië (hoofdstad Ravenna) een kortstondigen bloei beleefde (plm. 500 tot plm. 550). Het West-Gotische rijk in Spanje hield het uit tot 't begin van de 8e eeuw. Aan het begin van onze jaartelling woonden de Goten in het stroomgebied van den Weichsel. Toen de Hunnen Zuid-Rusland binnendrongen (375), woonde een deel van de Goten aan de Zwarte Zee. Deze Oost-Goten werden door de Hunnen onderworpen. De West-Goten drongen op naar het Romeinsche Rijk en kregen ten slotte van den keizer Valens verlof den Donau over te steken en zich op het Balkan-schiereiland te vestigen. Oneenigheid met de Romeinen leidde tot den slag bij Adrianopel (378), waarin keizer Valens verslagen en gedood werd. In de vijfde eeuw zijn de West-Goten naar het Westen (Italië, Spanje) getrokken. Hun groote koning is Alarik geweest.

Op de Krim hebben tot in de 18de eeuw Oost-Goten geleefd; hun taal, het Krimgotisch, is ons eenigszins bekend uit een lijst van plm. 90 woorden, samengesteld in de 16de eeuw door een Vlaming, die te Constantinopel vertoefde.

De studie van het Gotisch is voor den germanist van belang, niet omdat eenige moderne Germaansche taal daarvan afstamt, want dat is niet het geval, maar omdat het Gotisch ons een zeer ouden vorm van een Germaansche taal toont. Wij gaven reeds het Onze Vader in het Gotisch: Atta unsar, thu in himinam...

Een lid van onzen Raad is zoo vriendelijk geweest enkele opmerkingen te maken ten aanzien van eenige woorden behandeld in de vorige aflevering.

Fiets.

* Fielesepée werd fieselepée en dit afgekort tot *fíe s e* (vgl. automobiél dat tot *áuto* werd). Beide vormen komen nog rondom Apeldoorn voor. Ik heb het verhaal gehoord van een oudleerling (uit plm. 1875) van een kostschool in Deventer. Burgers, een smid aldaar, maakte toen houten rijwielen, later de heele hooge ijzeren.

Er zijn nog tal van andere taalverschijnselen die òf den naam kunnen verklaren, òf de bovengenaamde ‘afleiding’ in de hand hebben gewerkt. Belangrijk is dat *fíe s e* tot *fíe t s e* werd (kan geworden zijn) door de behoefte een hevig ratelend en geheimzinnig, later een *s n e l e n h e v i g*¹⁾ voertuig met een intensieven *k l a n k v o r m* te sieren. Zie hierover Stil. Gramm. waar bij ‘klanksymboliek’ de verscherping van -s- tot -ts(e)-wordt besproken.

Dreigement.

* In Z. Holl. hoorde ik: ik zal je op je zielelement geven! Variant van: op je donder, dat daar trouwens ook als: op je donderement voorkomt. De zaak is nog vreemder dan de inzender IJ. zegt, want in het Fransch komt -ment hoofdzakelijk als *b i j w o o r d e l i j k* suffix voor en deze woorden zijn substantieven.

Af (i.d.b. van: afgedragen)

* Deze vorm komt o.a. in Groningen voor.

1) De boeren op den weg negeerden de regels van den weg nog in mijn jeugd, als er een fietser reed. Ze reden hem in de berm.

[Vragen]

‘Naar aanleiding van een gerezen kwestie betreffende het verschil in betekenis van “doeleinden” en “doelstellingen” wenden wij ons tot U, met verzoek deze zaak uiteen te zetten.’ Gro.

§§ - Het W.N.T. omschrijft doeleinde als: bestemming, toepassing, doel. In de jongere taal voornamelijk in het meervoud, om het mv. van ‘doel’ te vervangen. ‘Het.... gas leent zich zeer goed tot verwarming en andere industriele doeleinden.’ Er is dus tegen dit ‘doeleinden’ op zichzelf niets in te brengen. Maar het voortdurend gebruik van dezen vorm wordt wel eens hinderlijk. Een lid van onzen Raad schreef eens ten aanzien van de uitdrukking ‘stof voor bekleedingsdoeleinden’: ‘De strekking van het algemeen makende “doeleinden” is uitnemend uit te drukken door: voor verschillende (of: allerlei) bekleeding’.

Doelstelling is, als wij ons niet vergissen, voornamelijk in gebruik in de psychologie. Het W.N.T. geeft het niet; evenmin Van Dale of Koenen. Het wil eenvoudig zeggen: het stellen van een bepaald doel. Een lid van onzen Raad, desgevraagd, merkt op: ‘Ik herinner mij het woord van de colleges van prof. Heymans, die daarbij placht te wijzen op een bekend verschijnsel, nl. dat iemand bv. naar een kast loopt om daaruit iets te halen, maar, daar aangekomen, niet meer weet waarvoor hij er staat. Die persoon heeft geen vaste, geen heldere “doelstelling” gehad. Ik geloof dat het woord in de algemeene taal niet voorkomt en ook niet moet voorkomen. Het maakt daar een pedanten indruk.’

Jaren geleden heeft een ander lid van onzen Raad, toen wij vermeldden dat dit ‘doelstelling’ door vele leden, met ergernis, was gegispt, opgemerkt: ‘De ergernis - mij persoonlijk ook niet vreemd - zal haar oorzaak hebben in twee dingen: 1° de voorkeur voor het lange, quasi-gewichtige, dikdoenerige woord, wanneer men eenvoudig meent: doel, bedoeling; 2° het wereldwijze, wijsgeerige air van zich niet te kunnen binden aan een eenvoudig, klaar bedoelen, maar alleen een algemeene richting te kunnen aangeven waarin men zich bewegen zal.

Het woord komt nogal eens voor in wetten, reglementen, statuten of dgl. van verenigingen met een weidsch, maar vaag, slechts als ver ideaal gezien doel, waarin men zooveel mogelijk vogels van allerlei veeren samenbrengen wil, en zoo weinig mogelijk zich binden aan bepaalde beginselen of een vast program. Zoowel die inhoud als het makelij zullen den, gegronden, afkeer veroorzaken.’

Oordeelen, die aan duidelijkheid niets te wenschen laten.

‘In Onze Taal lees ik dat U het woord “blikchaar” wilt gebruiken voor het instrumentje dat dient om conservenblikjes te openen. Dit lijkt mij geen goed gekozen benaming, immers, komt men in een zaak waar dergelijke voorwerpen verkocht worden en vraagt men om een blikchaar dan zal elke winkelier dadelijk komen aanzetten met een zware schaar van 20 à 30 cm lengte en ½ à 1 kg gewicht, zooals die door loodgieters, koperslaggers en andere metaalbewerker gebruikt wordt om koper, blik, zink, lood, enz. te knippen en geen hunner zal het kleine werktuigje te voorschijn halen dienende om blikjes te openen. En vraagt men om een blikmesje of blikopener, dan zal geen verkoper er aan denken een blikchaar te geven. Een blikopener heeft bovendien in 't geheel niet den vorm van een schaar en men k n i p t

er ook niet mee, doch men s n i j d t met het kleine, eraan bevestigde, mesje de blikjes open.

Zouden we daarom maar niet liever “blikmesje” of “blikopener” gebruiken?’ Sche.

§§ - Alles goed en wel, maar blikopener is geen Nederlandsch, evenmin als bedeler of leugener. Dus dat in geen geval.

‘In de laatste afl. van O.T. wordt de indruk gevestigd dat men zegt: een leven lijden. Voor ons is het pleit daarmee niet beslecht; volgens ons is het: een leven leiden.’ Bo.

‘Als degene, die het antwoord gaf: “Wat zeg je, hij heeft een leven geleid of geleden?” met de Nederlandsche dichtkunst vertrouwd was, heeft hij misschien Boutens aangehaald: (Stemmen, Ode aan Rembrandt) “de oude stad, waar gij 't leven hebt geleden, waar gij meest hebt liefgehad”. Acht U het pleit daarmee beslecht?’ Twi.

§§ - Ten onrechte neemt de eerste inz. aan, dat wij den vorm ‘lijden’ wilden propageeren. Wij hebben hier te doen met het zw. werkwoord ‘leiden’ (leidde, geleid). En Boutens moge spreken van ‘geleden’, of vroegere tijden van: ‘die daer 't leven leen in gruwelijke sonde’ - geen dichterlijke vrijheid, noch oud gebruik kan wijziging brengen in hetgeen het tegenwoordig taalgebruik eischt.

‘Ik lees in het Octobernummer: “Of echter de t een organisch deel des woords uitmaakt, dan wel ten gerieve der uitspraak daaraan is toegevoegd, is vooralsnog niet te beslissen.” Is dit: “is... te beslissen” geen germanisme? Er is ten minste op de handelsschool (30 jaar geleden ruim!) altijd tegen gewaarschuwd. Of is het misschien intusschen ingeburgerd en nu in de rubriek “gebruikelijk” terecht gekomen?’ v. E.

§§ - Het deel van het Woordenboek, waaruit de gegeven zin geciteerd werd, is reeds van 1889; toen beschouwden Matthijs de Vries c.s. de uitdrukking dus blijkbaar niet als germanisme. Waarom zouden zij ook? het is niet te beslissen, het is niet te zien, het is niet te verwachten, dat is immers zuiver Nederlandsch.

De vorm ‘is... te’ als imperatief (‘de handteekening is te plaatsen’) is in Juni 1935 voor den Raad geweest, ook onder verdenking van niet zuiver Nederlandsch te zijn; maar de Raad heeft toen geweigerd rechtsingang te verlenen.

In het maandblad van Februari is op blz. 7 een onleesbare zin opgenomen, die wemelt van fouten en zondigt tegen de rede, kortom een zin, die in geen enkel opzicht deugt. Iemand heeft daarboven gezet: Ambtelijke Taal.

De lezers van ‘Onze Taal’, die van staatsstukken kennis namen, waarin naar zuiverheid van taal, naar een logischen en zelfs rhythmischen zinsbouw werd gestreefd, begrijpen wel, dat het opschrift ironisch is bedoeld. Toch is het wellicht niet ondienstig er op te wijzen, dat nieuwe instellingen als vakgroepen, distributiediensten, e.d. veelal zonder beroepsambtenaren werken, maar met personen, die uit kringen komen, waar de taal minder pleegt te worden verzorgd dan op de ambtelijke bureaux. Klinkt ‘ambtelijke taal’ ietwat deftig door het bezigen van in onbruik gerakende woorden, hier werd de aandacht gevraagd voor een mislukte poging om zich in de Ned. taal uit te drukken; het was ambtelijke taal, noch taal van ambtenaren. Has.

‘Volgens de woordenlijst van De Vries en Te Winkel is materiaal een zelfstandig naamwoord en materieel een bijvoeglijk naamwoord of bijwoord. Zoo kan men dus

gerust spreken over de materiele behoefte, in tegenstelling met de geestelijke behoefte van iemand. De Nederlandsche Spoorwegen heeft het echter steeds over haar “spoorwegmaterieel”. Onder dit “materieel” is toch moeilijk een bijv. n.w. bij spoorweg te verstaan. Ook zal hier niet de materiele behoefte van dien spoorweg bedoeld worden. Spoorwegmateriaal zou daarom m.i. beter zijn.’ Be.

§§ - Materieel is bijv. of bijwoord, maar ook zelfst. nw. Materiaal wordt gebezigd ter aanduiding van datgene, waarvan iets gemaakt wordt; grondstof. Muntmateriaal, bouwmaterialen. Met materieel duiden wij aan: benodigdheden voor zekere werkzaamheden. Legerbehoefte: wapens, munitie, voertuigen enz. Bij de spoorwegen: locomotieven, tenders, rijtuigen, wagens. ‘Rollend materieel’.

‘Wat beteekent eigenlijk het woord pecunia (geld)?’

§§ - Het beteekent ‘eigenlijk’: geld. Van lat. pecus (-oris), het vee; pecus (pecudis) stuk vee. Uit den tijd toen vee als betaalmiddel werd gebezigd; zooals salaris (salarium) ons wijst naar den tijd toen zout (lat. sal) voor dit doel gebruikt werd. Wij denken niet meer aan het ontstaan van het woord, als wij over pecunia spreken; iemand die in ‘pecuniaire’ moeilijkheden verkeert, heeft geen last van mond- en klauwzeer onder zijn vee. Ook uit deze vbb. blijkt het dus weer: de woorden ontleenen hun eigenlijke beteekenis aan het ge-

bruik dat wij er van maken. Honorarium, ‘eeregave’, is voor ons gewoon maar: loon (wat deftig uitgedrukt dan); de schrijver die een dokter in zijn rekeningen (deftig: declaraties) liet spreken van: ‘Eereloon’ voor bewezen diensten, was ‘er naast’.

‘Er is strijd over de vraag of men moet zeggen: ik ben het die gescheld heb, of: die gescheld heeft. En ook of de vorm: “ik ben het, die...” wel goed Nederlandsch is, danwel ontleend aan het Fransch: c'est moi, qui...’.

§§ - Het is niet voor 't eerst dat ons deze vraag gesteld wordt; het is: ik die ben, gij die zijt. Zooals het ook in het Fransch luidt: moi qui suis, tu qui es; en in het Duitsch: ich der ich bin, du der du bist. Dat de vorm h e e f t in deze zinnen zich zoo hardnekkig handhaaft, kan veroorzaakt zijn door analogie met: ik ben degeen, die... heeft.

Neen, deze vorm is niet ontleend aan het Fransch; het is goed Nederlandsch te zeggen: Wie heeft er gescheld, of, met eenigen nadruk: Wie is het (of: dat) toch, die daar gescheld heeft? En dan kan het ook niet on-Nederlandsch zijn te antwoorden: ik ben het, die...

‘Nu ik mij in Duitschland bevind, houd ik mij nogal eens bezig met bespiegelingen over onze taal. Toevallig hoorde ik hier het spreekwoord “Er schläft wie ein Ross”. Is ons spreekwoord “hij slaapt als een roos” daarvan misschien een verkeerde vertaling? Een paard slaapt nl. diep (tot het omvalt!), terwijl een roos geenszins tot de bloemen met slaapbewegingen behoort. Als het inderdaad een verkeerde vertaling is, slaap ik voortaan liever als een os.’ IJ.

§§ - De uitdrukking ‘schlafen wie ein Ross’ kennen wij niet, wel: wie ein Ratz, en dit laatste is ook begrijpelijker dan het eerste, want hoewel een paard diep moge slapen, het type van den slaper is toch wel de hamster of de bunzing - of wat het voor een dier is - die zich als de winter komt ingraaft en zich dan van de rest niets aantrekt.

‘Wilt ge eens wat zeggen omtrent ontstaan en afkomst van het woord l i t t e e k e n ? Uit mijn schooljaren staat mij iets vaags bij van “lijkteeken” of zoo.’ Ha.

§§ - Zoo is het: ons ‘litteeken’ luidde vroeger - en ook thans nog in het Westvlaamsch - lijkteeken; ‘lijk’ in de bet. van: vleesch, lichaam. (De tegenwoordige, uitsluitende beteekenis van lijk: dood lichaam is van lateren datum.) Siegenbeek schreef nog ‘likteeken’.

Litteeken werd vroeger gebezigd ter aanduiding van een ‘teeken, moet, op het lichaam’ in 't algemeen; dus ook in toepassing op moedervlekken, sproeten en dgl. Thans uitsluitend voor zulke teekens, die van wonden, zweren en dgl. zijn overgebleven.

‘Wat is de oorsprong van de uitdrukking: stekeblind?’ v. O.

§§ - Naar wij door Dr. R. van der Meulen in het W.N.T. vermeld vinden, hebben wij bij het eerste lid van deze samenstelling te doen met het versterkende Steke uit ouder Stek naast Stik en Stok (verg. stikdonker en stokdoof). Kiliaan vertaalde stekeblind met exoculatus en excaecatus, en bracht het dus in verband met het uitsteken van oogen. Wij hebben in de aanwending van deze voorvoegsels daar, waar zij geen redelijken zin meer hebben en slechts ter versterking van het uitgedrukte begrip dienen, ongetwijfeld met analogie-vormingen te doen.

“Onze poes houdt niet van vleesch; je kunt ze gerust bij de biefstuk laten, ze taalt er niet naar.” Wat is dit voor een woord, talen?’ No.

§§ - Talen, van Taal, en verwant met Tal, Tellen enz. ‘Talen’ en ‘tellen’ hadden oudtijds mede de bet.: spreken, praten. Dial. (Maastr.) komt nog voor: talen van, spreken, reppen van. Het mnl. kende reeds: talen ane, te, na, met de bet.: zijn aanspraken doen gelden op; Kiliaan vermeldt de bet.: vragen naar (zoo nog in Zuidndl., vooral in min gunstigen zin, ons ‘visschen naar’.) Ons ‘talen naar’ wordt hiermede in verband gebracht.

‘Wat dient men te zeggen: Een aantal leden heeft, of hebben? Mij werd geleerd dat in een dergelijken zin het onderwerp is: aantal, dus enkelvoud.’ Si.

§§ - Het ‘grammatisch’ onderwerp is hier inderdaad ‘aantal’ en wettigt dus het enkelvoud van den persoonsvorm van het werkwoord. Maar men kan ook ‘leden’ als het ‘werkelijke’ onderwerp beschouwen, en ‘aantal’ als onbepaald telwoord. Aantal, menigte, troep, massa, hoop enz. Streng ‘grammatisch’ dienen wij Zijne Majesteit h a a r pijp te laten opsteken, en mogen wij niet spreken van: het meisje, h a a r ...

‘Wilt U mij inlichten omtrent de afkomst van het woord Kampernoelie? Staat het in verband met Kamperfoelie, welk laatste woord een vrij bekende verklaring heeft gekregen?’ Dij.

§§ - Het Etymologisch Woordenboek van Franck-Van Wijk verklaart ‘kamperfoelie’ als een verbastering van lat. caprifolium, geitenblad. ‘Kampernoelie’ is ontstaan uit een picardischen vorm van oudfransch champagneul (een romaansche afleiding van lat. campus), of wel uit een mlat. vorm van dit woord.

‘Alhoewel er stellig al veel over is geschreven, hoe verkeerd de woorden: H i n g a b e en A u f g a b e worden vertaald in ‘t Nederlandsch, ontmoet men deze vergissingen steeds wéér. Ik las een zin:

“Mit voller H i n g a b e lebte er ausschliesslich für seine neue A u f g a b e.” Deze werd vertaald: Met volle o v e r g a v e leefde hij uitsluitend voor zijn nieuwe o p g a v e ! Juist is slechts: Met volle t o e w i j d i n g leefde hij uitsluitend voor zijn nieuwe t a a k !

Zoudt U daar nog eens op willen wijzen?’ Gro.

‘Wilt gij eens iets zeggen over het ontstaan van de vormen: maalterij en vilder, naast malerij en viller. Ook geven de vormen stumperd en tobberd, naast stumper en tobber te denken, terwijl andere die tweeërlei vorm niet hebben: leperd, slimmerd.’ Br.

§§ - Wij hebben hier het verschijnsel der voor- of achteraanvoeging van een letter, ter versterking van den uitgang, zonder dat aan de beteekenis van het woord iets toegedaan wordt. Bij leperd en slimmerd hebben wij een ander geval; bij deze woorden is de uitgang niet -er, maar -erd (-aard).

‘Ik zou Uw meening willen vragen over de “genitief”, die men dikwijls in de spreektaal hoort, nl. Jan zijn (z'n) muts, de buurman zijn (z'n) huis, enz.’ Bru.

§§ - Een vorm, die den genitief Jan's, buurmans, sterke concurrentie aandoet. Geïsoleerd uit de constructie van den ‘belanghebbenden’ of den ‘possessieven’ datief. ‘Willem’ is ‘belanghebbend’ in een zin als: Zij hebben Willem zijn muziekdoo

afgenomen. Vergeten wij nu dat 'Willem' in den datief staat, dan komen wij er licht toe in 'Willem z'n muziekdoos' een genitief te zien: Willems muziekdoos.

'N.a.v. "geldend" en "geldig": Mij lijkt geldend = van kracht zijn (de geldende wetsbepalingen, het geldende recht), waarbij de duur van de geldendheid (gelding) niet in het geding komt; terwijl geldig = op dit moment waarde hebbend als waardepapier, bewijsstuk enz. (perronkaart, distributiebon), met de bijgedachte van een beperkte duur van de geldigheid.' Vo.

'Een vereeniging bericht aan haar leden: Bij Telefoon-wegname kunnen onze leden ons bereiken via enz. - Hoe vindt U dezen vorm?' No.

§§ - Een beetje ongebruikelijk. Of neen, niet ongebruikelijk misschien; laat ons zeggen: een beetje gek.

'Is de zinsvorm: "Ik meen goed te doen, U mede te deelen..." niet fout en moet er op de plaats van de komma niet het woordje "door" staan? Vormen als deze kom ik dikwijls tegen. Bij het lezen stuiten zij mij steeds tegen de borst.' Gro.

'Hij ontdekte al gauw, hoe vroeg hij er mee uitgescheiden was'. Dit verl. deelw. komt mij vreemd voor.' Verm.

§§ - De juiste vervoeging is: hij scheidde er mee uit, hij is er mee uitgescheiden.

[Nummer 5]

Een misverstand.

Bij sommige van onze groote industriele ondernemingen bestaat een levendige belangstelling voor de taal; zij hebben een interne taalcommissie ingesteld of zij geven een taalblaadje uit voor intern gebruik, zij hebben een groot aantal abonnementen bij ons loopen, kortom, zij doen wat zij kunnen om het juiste gebruik van de taal te bevorderen. Haar verhouding tot onze taal - en Onze Taal! - is dus, om het gematigd uit te drukken, vriendschappelijk.

Het is daarom dubbel teleurstellend voor ons in een publicatie van een van deze vrienden het volgende te moeten lezen:

In de vorige Mededeelingen gaven wij voor 'ovenuitval': 'ovenstilstand' en prompt daarop komt de opmerking, dat dat niet hetzelfde is. Inderdaad! Bij den strijd tegen barbarismen stuiten wij telkens op de moeilijkheid, dat de techniek een rijkdom aan nuanceering vraagt, die de taal niet kan geven: de taal heeft de ontwikkeling van de techniek niet kunnen bijhouden, wat vanzelf spreekt, en zoo zien wij, dat het barbarisme, dat wij met voldoening de voordeur uitgooien, door de achterdeur weer binnenkomt en zich rustig op zijn oude plaatsje nestelt; een onwelkome gast, maar wij hebben hem noodig, totdat wij hem vervangen door een beter woord, dat inderdaad aan de behoefte voldoet. Laten wij daarom ook niet te bang zijn om vreemde woorden te adopteeren, en niet te vlug om ingeburgerde vreemde woorden de deur te wijzen. Zij zijn vaak een welkome verrijking van onze taal.

Om terug te komen op ons voorbeeld, een ovenstilstand is een regelmatige stilstand, b.v. elk weekend van Zaterdag 24 tot Maandag 6 uur. Gebeurt er door de week iets onverwachts met den oven, waardoor de productie onderbroken wordt, dan is dit een ‘ovenuitval’; gebeurt er iets met den oven, waardoor moeilijkheden ontstaan en de productie meestal vermindert, dan is dat een ‘ovenstoring’, zoodat ook dit laatste niet hetzelfde is als ‘ovenuitval’.

Dus: tòch ‘ovenuitval’? Helaas, voorloopig ja.

‘De techniek vraagt een rijkdom aan nuanceering, die de taal (o n z e taal!) niet kan geven’... en dus moeten we maar leentje buurspelen bij een andere taal, neen, erger nog, wij moeten om dien ‘rijkdom van nuanceering’ weer te geven woorden gaan smeden die noch Nederlandsch, noch Fransch, noch Duitsch, noch Engelsch zijn. Arme taal!

Waar schuilt hier de fout? Voor een groot deel in de steeds weerkerende opvatting, dat onze taal elk begrip dat in een vreemde taal met één woord wordt weergegeven, zelf ook met één woord dient uit te drukken. Dat is een onmogelijke eisch; op die manier móeten wij komen tot barbarismen. Men kan een taal daar niet toe dwingen; onze taal omschrijft hier, een andere daar; daarvoor zijn het nu eenmaal verschillende talen.

Een ‘rijkdom van nuanceering, die de taal niet kan geven.’. Onze taal kan alles geven wat wij van haar behoeven, als wij maar geen onredelijke eischen stellen. Niet de taal schiet tegenover ons tekort, maar wij blijven dikwijls ten achter bij hetgeen de taal van ons mag verlangen: eerbied en inzicht. Eerbied voor haar rijkdom, en inzicht in haar mogelijkheden.

Overigens: wij hebben den onwelkomen gast noodig ‘totdat wij hem vervangen door een beter woord, dat inderdaad aan de behoefte voldoet’? Dat gaat dus uit van de onderstelling dat zoo'n woord b e s t a a t , t e v i n d e n is. Goed, maar waarom zijn dan de (aanvankelijk) in gebruik genomen barbarismen: welkome verrijking van de taal? Ten hoogste zou men ze dan noodhulpen kunnen noemen - die men echter zelden of nooit zou behoeven, als men zich maar gewende terstond het, immers toch mogelijke, vindbare, echt-eigene woord te grijpen. Of zich anders met de voor de hand liggende u i t d r u k k i n g tevreden te stellen. Het echt-eigene woord; wat zouden onze vrienden denken van: onderbreking, gemis, derving, mangel, hapering, faling, staking, weigering? Is daar geen keus bij?

Óók een ‘spraakgebrek’!

Er zijn wonderlijke dingen in onze taal. Niet alleen in de schrijf- maar ook in de spreektaal. Met de eerste houdt zich dit maandblad bezig als orgaan van het gelijknamige genootschap maar er is, eenige jaren geleden, óók een beweging geweest (waarvan mejufvrouw Dr. Kaiser de leiding had) die zich keerde tegen het slecht spreken van onze taal en die daartoe o.a. voorbeeldige grammophonplaten wilde bezigen. Er wordt in ons land nog véél slechter Nederlandsch gesproken dan geschreven... hetgeen niet te verwonderen is daar men eerst leert spreken en daarbij een - eventueele! - correctie door de opvoeders secundair is. Nu kan ‘Onze Taal’ er niet aan denken, deze geweldige taak over te nemen maar voor éénmaal willen wij toch hiervan afwijken omdat het een merkwaardig punt betreft dat niet een zaak is van het klankbeeld maar van de zinvorming, die vaak (inderdaad zéér vaak) een wonderlijk verschil toont tusschen het geschreven en het gesproken woord. Wij denken in 't bijzonder aan het herhalen van eenzelfde gedachte (in één zin) in tweeërlei vorm. Men zal kunnen hooren: ‘Maar ik ben na tien minuten ben ik teruggegaan’. En als men er eens op gaat letten, dan zal men weldra opmerken dat deze fout al een doodgewoon insluipsel in de spreektaal is, zóó gewoon, dat schrijver dezès, hoewel hij er al sinds eenigen tijd aandacht aan wijdt, ook zichzelf wel eens op zoo'n malle spreekfout heeft betrap! En toch: Wie zal zoiets schrijven?

Het zou, dunkt ons, eenige aandacht waard zijn, te meer omdat het een zaak van volkpsychologie kan wezen. Waarom bezigen juist wij, Nederlanders, zoo iets slordigs? Uit achteloosheid? Uit tekort aan uitdrukkingsvermogen? Of door welk gebrek anders? Mogen wij de zaak bij dezen in 't bijzonder onder de aandacht brengen van onzen Raad van Deskundigen?

E.

Der.

Wij schreven in ons stukje Spreektaal en Schrijftaal dat wij, sprekende, genitieven met des, eens, en der, eener doorgaans omschrijven en gemeenlijk zeggen: het huis van den buurman, het leven van een mensch. Laat ons nu zeggen dat van deze aldus achteruitgezette termen *de r* zich met zulke kracht heeft verzet, dat het woord - stellig in de geschreven taal, maar misschien ook al wel in de gesproken taal - thans een veel grooter gebied bestrijkt dan hetgeen het rechtens toekomt en aardig op weg schijnt het territorium van zijn buurman *de s* in beslag te nemen. Wij lezen in een tot ons gerichte mededeeling: wegens het vertrek der zoon geschiedt de betaling door den vader. Een verschrijving? Het is mogelijk voor een enkele keer, maar wanneer wij telkens en telkens weer dit *der* zoo heerschzuchtig zien optreden, dan zijn wij wel gedwongen te denken aan opzet. ten beste der nijvere middenstand - het zegenrijk beginsel der wetenschappelijke twijfel - kennis der bloedsomloop - de plechtigheid der troonafstand - de grenzen der staat - de aanwezigheid der luchtdruk - de wetten der slinger - de leer der dierlijke oorsprong - in den loop der tijd - in den loop der dag - patiënten gingen ter wonderdokter, enz.

‘Ja maar deze schrijvers hebben afgedaan met de onderscheiding van een woordgeslacht; het zijn voor hen allemaal “de”-woorden.’ Goed, afgedaan met het

woordgeslacht; allemaal ‘de’-woorden; best, maar dan komen wij, zouden wij zeggen, tot: van de middenstand, van de twijfel - en niet tot ‘der’.

Afgedaan met het woordgeslacht. Maar dezelfde schrijvers vergasten ons op zinnen als: Indien al de weg, waarvan ik aangetoond heb, dat zij hierheen leidt, uiterst moeilijk schijnt te zijn, hij laat zich toch vinden. - Als een hard lichaam rechtstreeks botst tegen een ander dergelijk lichaam... brengt zij al z i j n beweging aan h e m over. - In Holland was voor dergelijke kunst geen plaats, ... maar in het Frankrijk van Louis Philippe, den burgerkoning, was zij volkomen op z i j n plaats.

Beroep, bedrijf, vak.

B e r o e p, een maatschappelijke werkring, een betrekking, waartoe men òf door een behoorlijke aanstelling, òf althans door verworven kundigheden als 't ware beroepen is, d.i. de vereischte bevoegdheid heeft verkregen. De betrekking van onderwijzer, geestelijke, arts, advocaat enz. is een beroep. Wel wordt het woord ook in ruimeren zin genomen en op ambachtslieden en neringdoenden toegepast, maar dan toch altijd met de gedachte aan de kennis en bekwaamheid, die voor die vakken vereischt worden en er de bevoegdheid toe geven.

B e d r i j f, datgene waarmede iemand zich bezighoudt om den kost te winnen, of althans om op een geregelde wijze geld te verdienen, met het bijdenkbeeld dat men niet door eenig gezag daartoe **b e r o e p e n** is.

Vak, staat dichter bij ‘beroep’ dan bij ‘bedrijf’, daar het begrip althans een zekere kundigheid onderstelt. Een ‘vak’ moet ‘geleerd’ worden. Een man van 't vak, in tegenstelling met dilettant.

- Ons eerelid, de heer C.K. Elout, is ten gevolge van evacuatie (zeer overhaaste) van nagenoeg al zijn boeken verstoken en kan er geen enkel bereiken. Dit geldt ook voor woordenboeken als het Etymologische van Franck en, bovenal, het groote van Van Dale. Is er misschien een van onze leden die ons eerelid kan en wil helpen door van een van deze twee werken (of, nog liever natuurlijk, van beide) hem een exemplaar te leenen tot na den oorlog?

Vreemde uitdrukkingen, in gebruik in de nederlandse taalkunde

Het is in vele gevallen onmogelijk het door het vreemde woord uitgedrukte begrip door een korte omschrijving weer te geven. Voor naderen uitleg raadplege men de studieboeken.

ABLAUT, de regelmatige wisseling van klinkers in verschillende stammen van eenzelfde woord, of in met elkaar verwante woorden: zitten, zat, zaten, gezeten. Bijten, beet, beten, gebeten. Drenken, drinken.

ABSOLUTE CONSTRUCTIES, constructies staande buiten het eigenlijke zinsverband.

ABSOLUTE SUPERLATIEF, niet vergelijkend, maar een zéér hoogen graad uitdrukkend. Bijv.: een beste kerel, allerheerlijkst klimaat.

ADHORTATIEF, aanmanende, overredende wijs. 'Laat ons gaan'.

AFFIX, toevoegsel; aan stam of woord aangehecht woorddeel. Praefix en suffix.

ALLITTERATIE, herhaling in vers of zin van denzelfden aanvangsmedeklinker (ev. medeklinkergroep).

AMBIVALENTIE, tweewaardigheid, zóo dat eenzelfde woord bijv. positief en negatief uitdrukt.

ANAKOLOUTHON, een zin die niet 'afloopt' naar de eischen der logica, b.v. een bijzin, die niet zijn afsluiting vindt in den verwachten hoofdzin. 'Toen er in G. bij een boer gestolen was, is de oudste knecht, die 't gedaan had, die wist geen raad meer, en is bang geworden.'

ANALOGIE, overeenkomst, overeenstemming. Verandering door (meestal schijnbare) overeenkomst of gelijkheid.

ANALYTISCHE TAAL, splitsend, omschrijvend. Tegenover: synthetisch. Een taal die steeds meer buigingsvormen vervangt door verbindingen met voorzetsels, hulpwerkwoorden enz. wordt analytisch genoemd. In dit geval is dus het tegendeel van analytisch: flecteerend.

ANTECEDENT, het woord of de zin waarop een betrekkelijke bijzin betrekking heeft.

ANTITHESE, tegenstelling van woorden of zinnen bijv.: Dingen, waarin een klein land groot kan zijn.

APOCOPE, verlies van den laatsten klank. Bijv. 'kocht' uit ouder 'kochte'. Vgl. syncope.

APO KOINOU, stijlfiguur der dubbele aansluiting; een zinsdeel naar twee kanten verbonden. 'Ik ben gisteravond laat ben ik nog naar hem toegegaan.' Apo koinou is ook in de volkstaal frequent.

APPOSITIE, bijstelling (verbinding met een znw. in denzelfden naamval).

ARCHAÏSME, nabootsing van vormen en constructies uit een oudere taalperiode, die in de omgangstaal niet meer bestaan. T.o.: neologisme.

ASSIMILATIE, gelijkwording van den volgenden klank aan den vorigen; en omgekeerd. Ook: gedeeltelijke gelijkwording. Potlepel-pollepel, lijkteeken-litteeken, banling-balling. De assimilatie kan regressief zijn, van volgende op voorgaande consonant; of progressief, van voorgaande op volgende. Dit laatste meest in Nederland; in Limburg ook de andere.

ASYNDETON, weglating der voegwoorden bij de zinsverbinding. ‘Ik kwam, zag, overwon.’ ‘Maar de andre roos krijgt krinkels, scheuren, naden, verschrompelt...’. Vgl. Polysyndeton.

ATTRIBUTIEF, als bijv. bepaling gebruikt.

CAUSAAL, oorzakelijk, redengevend; een term die t.o.v. bijw. bepalingen en bijw. bijzinnen wordt gebruikt.

CAUSATIEVE werkwoorden zijn: v o e r e n - doen varen (i.d.b. van voortbewegen); v e l l e n - doen vallen; z e t t e n -doen zitten.

CHIASME, omkeering van de orde in den zinsbouw; t.o. parallelisme. ‘Zij op aard en hij in den hemel’ (parallelisme). ‘Zij op aard en in den hemel hij’ (chiasme).

CONCESSIEF, toegevend.

CONDITIONALIS, voorwaardelijke wijs; onderstelling uitdrukkend.

CONSECUTIEF, gevolg aanduidend.

CONSONANT, medeklinker.

CONTAMINATIE, het dooreenlopen van twee woorden of uitdrukkingen, waardoor een verkeerd geheel ontstaat. Het k l o p t als een bus; onmeedoogen l o o s ; verexcuseeren.

CONTEXT, redeverband, zinsverband, samenhang van het geschrevene.

CONTINUATIEF, voortzetting aanduidend. Voorbeeld van een bijzin met continuatieve functie: ‘Hij had ook een boschwachter aangesteld, en die was om zijn strengheid algemeen gehaat’.

COORDINATIE, nevenschikking van woorden en zinnen.

CORRELATIE, wederzijdsche, onderlinge betrekking; b.v.: vader en zoon; vorst en onderdaan. In de taalkunde wordt vooral gebruikt: correlatief, bijv. correlatieve voegwoorden, als: hetzij - hetzij.

DEFLEXIE, weglating der buigingsuitgangen en omschrijving door voorzetsels en andere hulpwoorden.

DENOMINATIEF, werkwoord van een naamwoord afgeleid. ‘Huizen, steenigen, witten’.

DIPHTONG, tweeklank. Vgl.: monophong.

DISSIMILATIE, het taalkundig verschijnsel, waarbij van twee opeenvolgende klanken er één wordt gewijzigd. Tegenover assimilatie. In 't algemeen: ongelijkwording, -making. Voorb. van fonetische dissimilatie: martelaar i.p.v. oorspr. marteraar; ook martelen i.p.v. marteren. Voorb. van syntactische dissimilatie: Dat zult U zich wel herinneren i.p.v. ‘U U’.

DUBITATIEVE WIJS, twijfel uitdrukkende modaliteit.

ELATIEF, ‘Elatieve superlatief’ zie: Absolute superlatief.

EMPHASE, nadruk, klem.

ENCLITISCH, door nauwe aansluiting aan een voorgaand woord zijn eigen accent verliezend. Bijv.: kómti? (kómt hij). Vgl. proclitisch.

EPENTHESIS, inlassching van een klank of klankgroep in een woord; bv. de d in donder, hoender.

EPITHETON ORNANS, bijv. woord louter als versiering toegevoegd. ‘Versiering’ hier: dat men de beteekenis van het bnw. niet meer voelt, bijv. in de oude epiek bij den naam van den held steeds hetzelfde bnw.

ETYMOLOGIE, woordaflleiding.

EUPHEMISME, verzachtende omschrijving van iets onaangenaams of iets aanstootelijks. Dikwijls 'aanduiding' van begrippen, die men niet 'noemen' wil, die 'taboe' zijn. Bv.: verhoogen voor koorts, ontslapen voor sterven.

FLEXIE, het veranderen van de vormen der woordstammen, tot aanduiding der gramm. betrekkingen waarin de woorden voorkomen; buiging, t.w. verbuiging en vervoeging.

GENUS, woordgeslacht.

HENDIADYS, stijlfiguur waarbij één begrip door twee znw. wordt uitgedrukt. Ook: onderschikkend verband van znw. en bnw. omgezet in nevenschikkend verband van twee znww. Bijv.: 'Stemt aan en lof en zang' (= lofzang). 'Der eeuwigheden glans en ader' (Vondel). (glanzende bronader).

HOMONIEMEN, gelijkkluidende woorden van verschillende beteekenis; vaak etymologisch identiek. Zoo bv. vorst (heerscher) en vorst (van een dak).

HYPERBOOL, stijlfiguur der overdrijving, vergrooting. 'Zoo snel als de bliksem'. 'Het duurde een eeuwigheid.'

INTERROGATIEF, vragende, informeerende wijs.

INVERSIE, omzetting van onderwerp en persoonsvorm (van het werkwoord) in den zin. 'Ik heb gisteren' - 'Gisteren heb ik'.

IRREALIS, de onmogelijkheid of onwaarschijnlijkheid uitdrukkende wijs; t.o. potentialis.

ISOGLOSSE, lijn getrokken over plaatsen waar de benaming van een bepaalde zaak, of ook een klank, in een andere overgaat; woordgrens of klankgrens.

ISOPHOON, hetzelfde als isoglosse, doch nu ten aanzien van klanken.

ISOSYNTAGMA, idem ten aanzien van syntactische vormen en constructies.

- LAPIDAIRE taalvorm, korte stijl, zoals gebruikelijk bij inscripties in steen ('lapis').
- LINGUISTIEK, studie der talen in haar onderling verband; historische en vergelijkende taalkunde.
- LITOTES, stijlfiguur der ontkenning van het tegendeel. 'Hij is verre van dom'. 'Het ziet er niet al te mooi met hem uit.'
- LOCATIEF, een locatieve bepaling bv. bepaling van plaats, van richting.
- METAPHORA, trope, inzonderheid berustend op een vergelijking of overeenkomst. 'Kinderen als wolken'.
- METATHESIS, klankomzetting; bv. kersten voor kristen; vorst naast vriezen; ook godsvrucht voor godsvurcht; nooddruft voor nooddurft.
- METONYMIA, stijlfiguur die een zaak aanduidt door middel van een woord, dat een andere zaak aanduidt die er mee in verband staat, bv. door oorzaak en gevolg. 'Hij leeft van zijn werk', i.p.v. van de opbrengst van zijn werk. 'Hij leest Hoofd'. Ook gebezigd ter aanduiding van een 'verschuiving' van de uitgedrukte begrippen. 'Hij is een wanhopige zeurpiet' (een zeurpiet die mij wanhopig maakt). 'Hun prikkelbare toon' (de toon van prikkelbare mensen). 'Het diklijvige aandraven der kippen.' Syntactische metonymia: '... den troon, daer onlangs prat zijn onthalsde vader zat.' (Vondel). (zijn -thans- onthalsde vader).
- MONOPHTONG, eenklank, t.o. diphtong.
- NEOLOGISME, nieuw woord; oud woord met nieuwe betekenis. T.o. archaïsme. De 'tachtigers' schiepen veel nieuwe woorden die echter zelden zijn doorgedrongen. Vgl. echter 'buitenissig', van Multatuli, dat zich gehandhaafd heeft.
- NOMEN AGENTIS, naam van iemand die 'iets doet'.
- ONOMATOPOËSIS (-poetisch), woorden gevormd door klanknabootsing. Koekoek, tjiptjaf, ploffen, kletsen, sussen.
- OPTATIEF, wenschuitdrukkende wijs.
- PARAGOGE, achteraanvoeging; de aanhechting van een of meer klanken achter een woord tot versterking, zonder dat de betekenis er door verandert. Bv.: stumperd voor stumper.
- PARENTHESIS, tusschenzin.
- PARS PRO TOTO, aanduiding van een zaak door deel van het geheel. Zeilen voor schepen, koppen voor mannen.
- PARTITIEVE GENITIEF, dient ter aanduiding van een deel van een groter geheel. Een bete broods, een beker wijns. Wat goeds, niets aardigs.
- PEJORATIEF, kleinerend. Door aanhechting van het suffix -erig ontstaan veel bnv. met kleinerende gevoelswaarde. Ook kan men een woord in peioratieven zin gebruiken.
- PLEONASME, woordovertolligheid. 'Pain-de-luxe-brood'. 'Dubbele openslaande glazen porte-brisée-deur'. Men kan 'met eigen oogen zien' als een pleonasme beschouwen, maar men kan ook zeggen dat het woord eigen hier toch niet geheel overtollig is, en dat het nadruk legt op de nauwkeurige, directe waarneming.
- POLYSYNDETON, 'veelverbinding'; veelvuldige herhaling van hetzelfde voegwoord om daarmee sterken nadruk of sterk gevoel (emphase en affect)

aan den zin bij te zetten. ‘Maar de andre roos... verschrompelt, en wordt groen, en bruin, en zwart. En zinkt...’. T.o. asyndeton.

POST-ATTRIBUTIEF, zinsvorm met attribuut, geplaatst achter het naamwoord dat er door bepaald wordt. God Almachtig, Staten-Generaal. T.o.: prae-attributief. POSTPOSITUM, met adjectivum postpositum duidt men aan een achtergeplaatst bnw.

POTENTIALIS, modaliteit die de mogelijkheid of waarschijnlijkheid uitdrukt. PRAE-ATTRIBUTIEF, vóórgeplaatst attribuut. Prae-attributieve genitief: der Keerlen God.

PRAEDICAAT, gezegde. ‘Praedicatief gebruikt’: gebruikt als naamwoordelijk deel van het gezegde of als bepaling van gesteldheid (praedicatief attribuut).

PROCLISIS, aansluiting van een onbeklemd woord bij een volgend, dat wél een klemtoon draagt. B.v. 'tis zoo, voor: het is, dat is.

PROLEPSIS, ‘vooruitgrijping’, bv. een bepaling noemt een kenmerk, dat pas later verkregen zal worden. ‘Warm water opzetten’ (koud water opzetten opdat het warm wordt).

Ook: vooropplaatsing en isoleering van het ‘psychologisch subject’, beter gezegd: het ‘eigenlijke subject’ (dus niet het ‘grammatische subject’). ‘Die broer van je, die wensch ik hier niet meer te zien’. ‘Piet van der Meulen, ken je die?’ ‘Dáarom vind ik dat het zoo duur is.’

RHETHORISCHE VRAAG, een vraag waarop geen antwoord verwacht wordt, hetzij dat het antwoord voor de hand ligt, hetzij dat de spreker er zelf antwoord op geeft en met zijn vraag slechts bedoelt een zekere spanning te verwekken. ‘Nieuwsgierig geworden ging ik eens kijken, en wat zag ik daar? een geheel gave urn, pas opgedolven’. De Stilistische Grammatica onderstelt de rhetorische vraag als oorsprong van de uitroepende zinnen als: haalt ze (me niet) d'r heele chiffonière leeg!

ROGATIEF, vragend.

SEMANTIEK, beteekenisleer.

SYNCOPE, weglating van een of meer klanken in het midden van een woord, bv.: beedlen i.p.v. bedelen, in oude gedichten. Vgl. apocope.

SYNONIEMEN, woorden van - althans nagenoeg - gelijke beteekenis.

SYNTAXIS, woordschikking, woordorde. Leer van den zin.

SYNTHETISCH. Men noemt een taalsysteem synthetisch, wanneer de syntactische functies in grooten getale door flexie-vormen worden uitgedrukt.

‘Des vaders.’ Analytisch, met voorzetselverbinding: van den vader.

Het Engelsch is meer analytisch dan het Nederlandsch; het omschrijft waar wij ons dikwijls nog van een flexievorm bedienen. Het Nederlandsch is op zijn beurt weer analytischer dan het Duitsch.

TAUTOLOGIE, onnoodige herhaling van een reeds uitgedrukt begrip door andere, gelijkbeteekenende uitdrukking. Heeft soms stilistische waarde.

TROPE, overdrachtelijke, figuurlijke uitdrukking; beeldspraak.

UMLAUT, klankwijziging, teweeggebracht door invloed van een vroegere (thans verdwenen) i, j (of u). Zoo bijv. het causatief ‘drenken’, ontstaan uit een oudgermaansch werkwoord op -jan + den verleden tijdstrap (ablautsstufe) van drinken, nl. drank, dus drankjan (gotisch). Het bekendst is de term nu in het Duitsch: hüten, Blöcke, ätzen, läuten enz.; alle hebben een oudgermaansche i of j gehad na den stam.

Aspecten van het werkwoord.

DURATIEF, voortdurend aanduidend. 'Hij sufte maar door'.

FREQUENTATIEF, herhaling van de werking uitdrukkelijk, terwijl het één gebeuren is. 'De regen tikkelde tegen de ruiten'.

INCHOATIEF, gestadige overgang in een anderen toestand.' (Eindelijk) begon hij tekenen van leven te geven'.

INTENSIEF, uitdrukking van een korte, krachtige handeling.

ITERATIEF, herhaling van het gebeurde. 'Telkens kwam hij weer met dat argument.'

MOMENTAAN, het gebeuren op één oogenblik. 'Toen barstte (knapte) de flesch'.

PERFECTIEF, de bereiking van het nagestreefde einde aanduidend. 'Ik kon hem eindelijk thuisbrengen'.

[Nummer 6]

Adjectiva gevormd van eigennamen door achtervoeging van -sch.

Het gebruik van dergelijke adjectiva wordt doorgaans afgekeurd. In de woordenlijsten opgemaakt door de groepscommissies der Centrale Taalcommissie voor de Techniek (C.T.T.) komt het herhaaldelijk voor, dat aanbevolen wordt een dergelijk adjectief te vervangen door de constructie: v a n .. Prof. Gerlach Royen citeert in zijn 'Ongaaf Nederlands' uit het woordenboek: 'Het plaatsens van het achtervoegsel -sch achter eigennamen van personen strijdt in het algemeen tegen het Nederlandsche taalgebruik en is als germanisme te beschouwen.' Maar hij zelf stelt de vraag, of dat ook het geval is, wanneer men 'in algemeenere zin onder Vondelse poëzie, poëzie à la Vondel verstaat, verzen op zijn Vondels?' Prof. de Vooy's schijnt ook bezwaren te hebben tegen uitdrukkingen als 'de Seyffardtsche boekhandel, de Hooftse poëzie, de Vondelse poëzie, waarin het adjectief dus niet iets generieks aanduidt'.¹⁾ Wij zullen in dien zin met 'waarin enz.' wel niet een irrelevante bijkomstigheid moeten zien, maar een verklaring, waarom de adjectiefvorm als niet op zijn plaats wordt beschouwd. Dr. H.E. Buiskool (Mededeeling No. 3 van de C.T.T.) is hierin meer beslist. Hij keurt Woufsche flesch, Ohmsche weerstand, Weilsche ziekte en vele andere voorbeelden af, en ook 'Vondelsche poëzie (tenzij men hiermee een soort poëzie wil aanduiden)'. De groepscommissie der C.T.T. voor Electrotechniek en Technische Natuurkunde keurt ook 'van der Waalsche krachten', 'Brownsche beweging' en vele andere voorbeelden af, maar verklaart, dat zulke woorden alleen dan niet zijn af te keuren, wanneer zij een soort aanduiden. Als voorbeeld dient weer de 'Vondelsche poëzie'. Dat is alles goed en wel, maar... een Woufsche flesch is een soort flesch, althans een van een bepaalde inrichting voorziene flesch. Een Ohmsche weerstand is een soort weerstand, de Weilsche ziekte is een soort ziekte, de Brownsche beweging een soort beweging enz.

Dat er ontstellende germanismen voorkomen blijkt uit de voorbeelden door Royen gegeven. Ik citeer alleen 'Kloos'sche sonnetten'. Maar Royen noemt in één adem daarna 'Brightsche ziekte'. Die gevallen zijn m.i. geheel verschillend. Of een sonnet

1) Ik citeer uit de tweede hand en wel uit Gerlach Royen 'Ongaaf Nederlands' pag. 40.

tot de bedoelde sonnetten behoort gaat men na, door na te gaan of het door Kloos is gedicht. Dat is noodig en voldoende. De eigenschappen van het sonnet doen niet ter zake. Maar een geval van Brightsche ziekte is niet een ziektegeval door Bright waargenomen, bestudeerd of behandeld. Het is een ziektegeval, waarvan de symptomen overeenkomen met een bepaald ziektebeeld, onverschillig wie de behandelende geneesheer is. Die symptomen zijn voor de ziekte specifiek.²⁾

Het komt mij voor, dat wij twee gevallen moeten onderscheiden.

I. Het substantief, waarbij de bepaling staat, geeft een direct product van de werkzaamheid van de genoemde persoon aan: schilderij, gedicht, sonate, verhandeling, ook: stelling, wet, vergelijking³⁾.

- 2) De Vooy's spreekt van generiek. Ik meen, dat hij hetzelfde bedoelt, wat ik hier door specifiek meen te moeten aangeven.
- 3) Op dit woord kom ik nog terug.

Dan is de constructie met *van* de eenige gaaf-Nederlandsche. Wij spreken niet van de Ohmsche wet (das Ohmsche Gesetz) of van de Pythagoreïsche stelling (der Pythagoreïsche Lehrsatz), maar van de wet van Ohm en de stelling van Pythagoras. Meer in het algemeen geldt dit waar een persoonlijk verband bestaat tusschen het door het substantief genoemde en de bedoelde persoon. Wij spreken in gaaf-Nederlandsch niet van de ‘von Papensche regeering’.

II. Het substantief, waarbij de bepaling staat, geeft een begrip aan door de genoemde persoon gevormd, een toestel door hem ontworpen, een opstelling, door hem bedacht. Dan is een adjectief (voorloopig zie ik af van de vorm van dit adjectief) op zijn plaats. In een van de dialogen van Plato wordt het begrip van de Platonische liefde ontwikkeld en bij het opstellen van de wet van Ohm is het begrip van den Ohmschen weerstand ingevoerd. De gevallen zijn in hooge mate analoog.

Het komt mij voor dat een dergelijk onderscheid volkomen logisch is. En bovendien voldoet een dergelijk onderscheid althans in het algemeen aan het heerschende spraakgebruik. Een gas, dat aan de wet van Boyle voldoet, wordt Boyle'sch gas genoemd. Analoog spreekt men van Newton'sche vloeistof, en zoo zijn er talloze voorbeelden te geven.

Terwijl in geval I slechts één constructie als gaaf Nederlandsch is te beschouwen, komen voor geval II drie constructies voor: a. die met een adjectief, b. die met een voorzetsel *van* of, misschien beter maar minder gebruikelijk, *volgens* en c. constructies als ‘het Zeeman-effect’, de ‘Coulombkracht’ enz.

De constructie met *van* is natuurlijk dubbelzinnig. De liefde van Plato zal in de eerste plaats een liefde zijn, die Plato voor een ander persoon koesterde. De ziekte van Weil kan zijn een ziekte, waaraan Weil lijdt en de beweging van Brown een beweging die Brown uitvoert. Heel ernstig is deze dubbelzinnigheid niet; zelden zal hierdoor misverstand ontstaan. Maar de taal is toch expressiever, wanneer men voor zoozeer verschillende begrippen ook verschillende uitdrukkingwijzen gebruikt. Het voordeel komt duidelijk uit, wanneer men verschil maakt tusschen de meetkunde van Euclides en de Euclidische meetkunde, de wijsbegeerte van Aristoteles en de Aristotelische wijsbegeerte, de mechanica van Newton en de Newtonsche mechanica. De meetkunde van Euclides bestudeert men door de geschriften van Euclides te bestudeeren, de Euclidische meetkunde door eigenschappen van figuren in de Euclidische ruimte af te leiden uit de axioma's van Euclides, onverschillig of die eigenschappen al aan Euclides bekend waren.

Het gebruik van ‘van’ in geval II is eigenlijk zeer inconsequent. Van een gedicht, dat niet door Vondel gemaakt is, maar in eigenschappen met Vondel's gedichten overeenkomt, zeggen wij met nadruk: ‘het lijkt wel zoo, maar het is niet van Vondel’. Maar van een electrometer zeggen wij nooit: ‘hij is niet van Thomson, maar komt alleen in bouw met de door Thomson geconstrueerde electrometer overeen’. Wij noemen het een electrometer van Thomson (ook Thomson-electrometer). Het gebruik is algemeen ingeburgerd. Ik wil er niet voor pleiten het af te schaffen. Alleen is m.i. de logische inconsequentie een reden er niet propaganda voor te maken en het niet aan te bevelen boven de adjectief-constructie.

In de natuurkunde zijn in geval II bij sommige combinaties de drie constructies in gebruik. Men spreekt van Coulomb-kracht, Coulombsche kracht en kracht van Coulomb door elkaar. Daarentegen heeft in andere gevallen het spraakgebruik zich

vastgezet. Men spreekt meestal van van der Waals'sche krachten maar steeds van Lorentzkracht. Men spreekt van Brownsche beweging; 'beweging van Brown' komt m.i. alleen als schoolmeesterisme voor. Bij het woord effect komt uitsluitend de constructie c voor: Kerr-effect, Zeeman-effect¹⁾, Peltier-effect enz.

Het spraakgebruik is dus willekeurig en grillig. Maar ik zie geen reden te trachten er verandering in te brengen.

Al zeide ik, dat het spraakgebruik zich in het algemeen aan de aangegeven onderscheiding houdt, wil ik niet zeggen, dat het dit steeds doet. Men spreekt dikwijls van Plancksche constante. Dat is één bepaald getal niet een groep getallen, die zich door bepaalde kenmerken van andere onderscheiden; en het zou dus 'constante v a n Planck' moeten zijn. Met het woord vergelijking is het wat moeilijker. Ik noemde het boven bij de woorden van geval I, waarbij alleen de constructie met v a n op zijn plaats is. Zoo dat juist is, wordt met dit woord veel meer gezondigd dan met alle andere tezamen, althans op fysisch gebied. Herhaaldelijk komt men 'de Pfaffsche vergelijking' of de 'Maxwellsche vergelijkingen' tegen. Waarschijnlijk ligt hier het onbewuste gevoel aan ten grondslag, dat men eigenlijk met een groep vergelijkingen te doen heeft. De vergelij-

- 1) Om deze constructie te vermijden spreekt men wel van 'verschijnsel van Zeeman'. Dat komt mij om verschillende redenen ongewenscht voor. *l e* is het Zeeman-effect natuurlijk wel een verschijnsel, maar het woord effect zegt toch iets meer. Het is een *e f f e c t*, d.w.z. het geeft de *u i t w e r k i n g* (voor de spectraallijnen) aan, die het heeft, wanneer men een lichtbron in een magnetisch veld plaatst. En iets analoogs geldt voor andere 'effecten'. Buitendien spreekt men in het Duitsch van 'das Zeemansche *P h ä n o m e n*', in het Engelsch van 'the Zeeman-*P h e n o m e n o n*' en in het Fransch van 'le *P h é n o m è n e* Zeeman' (ofschoon ook 'l'effet Zeeman' voorkomt). 'V e r s c h i j n s e l van Zeeman' is dus een essentieel uitheemsche wijze van uitdrukken, in een Nederlandsch kleed gestoken, Zeeman-effect is de Nederlandsche wijze van uitdrukken, al is het kleed van uitheemschen oorsprong. Men hecht in dit en soortgelijke gevallen m.i. te veel aan het kleed.

king van Pfaff bevat een of meer coëfficiënten, waarvoor men een willekeurige functie van x mag substitueeren. Iedere keus voor die functie geeft een andere vergelijking. En wat men gewoonlijk de oplossing van de Pfaffsche vergelijking noemt, zou men dan moeten noemen de algemeene oplossingsmethode voor de groep der Pfaffsche vergelijkingen. Iets soortgelijks is het geval met de uitdrukking ‘Gauss'sche kromme’. Men kan verschillende krommen van Gauss teekenen voor verschillende waarden van de parameter en men zegt dan ook van een aantal punten, dat zij op een, niet op de ‘Gauss'sche kromme’ liggen. Toch is dit misschien meer een verzachtende omstandigheid dan een rechtvaardiging, en bij vergelijking, kromme en dergelijke woorden lijkt mij de constructie met *van* te verkiezen.

Nu nog iets over den vorm der adjectiva. Tegen het vormen van een adjectief van een persoonsnaam zal niemand bezwaar maken. Men spreekt niet van de Pythagoreïsche stelling, wel van Pythagoreïsche secten. Moet men nu echter de adjectiva gevormd uit een persoonsnaam met *-sch* erachter om den vorm verwerpen? Wij spreken van Cartesiaansche coördinaten, maar van Eulersche coördinaten. Mag dat niet, maar zou het te redden zijn door van Euleriaansche te spreken? Ik vergis mij toch niet, wanneer ik de adjectiva met uitgang *-iana* *-sch* voor Latinismen houd, die misschien iets langer ingeburgerd zijn, dan die op *-sch*, maar toch ook van vreemden oorsprong. En zijn die adjectiva op *-sch* werkelijk Germanismen, of is het alleen het gebruik in geval I, dat men onvoldoende van geval II onderscheidde, dat hun deze naam heeft bezorgd? Ik weet het niet. Maar wij spreken van een hondsche gedrag, van barbaarsch en van duivelsch, en al moge een dergelijke wijze van vormen van adjectiva tegenwoordig in het algemeen weinig of niet productief zijn, toonen deze woorden toch niet aan, dat door van Euler Eulersch te maken, men zich niet zoo heel ver van in het Nederlandsch gebruikelijke woordvorming verwijderd? Of mag men zelfs zeggen, dat een dergelijke wijze van het vormen van adjectieven in het tegenwoordige Nederlandsch in het bijzonder voor persoonsnamen productief is?

J.D. VAN DER WAALS JR.

- Wij hebben gaarne plaats gegeven aan deze uiteenzetting van Professor Van der Waals; zij behandelt een onderwerp dat zeker onze aandacht waard is. De hooggeleerde inzender vergunne ons echter, in alle bescheidenheid op enkele punten van een afwijkende meening blijk te geven. Wij vinden daartoe temeer vrijmoedigheid, nu ons uit een gedachtenwisseling met een lid van onzen Raad is gebleken dat wij met onze meening niet alleen staan.

Laat ons even aannemen dat men poëzie op zijn Vondelsch mag aanduiden met Vondelsche poëzie (wij spreken van Vondeliaansche) - rechtvaardigt dat dan den vorm Woulsche flesch? Dat is immers, zouden wij zeggen, niet een soort flesch, maar de flesch geconstrueerd door Woulf; evenals men met Brightsche, Weilsche, ziekte niet aanduidt een soort ziekte, maar de ziekte, voor het eerst bestudeerd en beschreven door Bright, Weil.

‘Ik meen, dat hij [De Vooy met “generiek”] hetzelfde bedoelt, wat ik hier door specifiek meen te moeten aangeven’, zegt Prof. Van der Waals. Het wil ons echter voorkomen, dat Prof. De Vooy met ‘generiek’ niet hetzelfde bedoelt als Prof. Van der Waals met ‘specifiek’. De eerste doelt met zijn ‘generiek’ op een groep

gelijksoortige dingen, gesteld tegenover het enkele individueel-bijzonder gekenmerkte ding; de laatste haalt met zijn 'specifiek' het bijzonder gekenmerkte uit de groote, algemeene groep. Zij gaan dus in tegengestelde richting te werk. Alle 'Brightsche' ziekte hoort onder, en is: de ziekte van Bright; in elke 'Woulsche' flesch ziet men: de flesch van Woulf. Maar Vondelsche poëzie, naar de opvatting, misschien van Prof. De Vooys, waarschijnlijk van Prof. Royen, maar zeker van Dr. Buiskool, zal beteekenen: poëzie, in veel opzichten gelijkend op die van Vondel, maar *n i e t* van Vondel, *n i e t*: behoorend tot de poëzie van Vondel. Zou Brightsche ziekte als taalkundig verschijnsel analoog zijn met Buiskool's: Vondelsche poëzie, dan moest het beteekenen; ziekte, die veel lijkt op, *m a a r t o c h n i e t i s*, de ziekte van Bright, de ziekte, zooals die door Bright is waargenomen en beschreven. Taalkundig staan: de poëzie, gedicht door Vondel, en de ziekte, beschreven door Bright, op één lijn; en zoo achten wij Prof. Royen's gelijkstelling van Kloos'sche sonnetten (als sonnetten van Kloos) met Brightsche ziekte alleszins gerechtvaardigd. Naar ons gevoel is hier eenzelfde persoonlijk verband aanwezig als Prof. Van der Waals constateert bij Von Papensche regeering, en dat hem de vorming met -sch doet verwerpen. Uit dien hoofde zouden wij ook den vorm Ohmsche weerstand niet durven aanbevelen.

De onderscheiding van twee gevallen, die Professor Van der Waals maakt, dunkt ons niet geheel aannemelijk als basis voor een nieuwen taalkundigen regel. Wanneer de hooggeleerde schrijver ze volkomen logisch acht, durven wij daartegen, dat spreekt wel vanzelf, geen ander oordeel stellen - al zouden wij in het voorbijgaan willen vragen, of de (wetenschappelijke) wet niet beter ondergebracht zou zijn onder II dan onder I. Wel mogen wij er aan herinneren, dat algemeen wetenschappelijke, wijsgeerige, logica in de taalontwikkeling niet het eerste en het laatste woord pleegt te spreken. Daar spelen - wij hebben het in ons blad meer dan eens in het licht gesteld - nog andere factoren dan de logica een groote rol. Méér dan de analogie voor het

verstand heerscht er de analogie voor het gevoel en de verbeelding; zij k u n n e n denzelfden weg gaan, zij doen dit lang niet altijd.

Wij vereenigen ons met den inzender in zijn afkeuring van de adjectieven op -sch voor de gevallen van I, maar wij kunnen ons niet vereenigen met een algemeene toelating, als voor II wordt voorgesteld. Wij zouden in dezen niet gaarne willen steunen op gevallen als Aristotelische wijsbegeerte, Platonische liefde (men spreekt ook van de Platonische ideeënleer, de Socratische school, de Homerische gedichten, enz.), Euclidische meetkunde, en dergelijke adjectiva, gevormd van beroemde namen uit de klassieke oudheid. Zij zullen wel een bevoorrechte positie innemen, doordat zij ingeburgerd waren in de oude geleerden-taal: het Latijn, en van daaruit zijn overgegaan in de moderne talen*). Overigens hebben wij van daar ook veelvuldige adjectiva van persoonsnamen op -iaansch: Ciceroniaansch, Horatiaansch, Ovidiaansch, Virgiliaansch, enz. Dit is, naar wij meenen te mogen zeggen, de gewone manier in het Nederlandsch geworden, en tot nog toe gebleven. En wij zouden waarlijk niet weten waarom wij daarvoor de vorming op -sch of -isch in de plaats zouden stellen. Het schijnt of Prof. v.d. W., op het einde van zijn betoog, het min of meer lood om oud ijzer vindt of men op Latijnsche dan wel op Duitsche manier deze adjectiva vormt. Ook hierin verschillen wij met den schrijver van meening; het traditioneele, overal voorkomende putten uit de algemeene beschavingsbron van de klassieken brengt lang niet zoo groot gevaar mede van taalverbastering, als het klakkeloos overnemen van vormmiddelen uit een moderne taal, die bij scherpe verschillen ook verleidelijke overeenkomsten met onze taal vertoont.

Euleriaansch dunkt ons de voor de hand liggende vorming; zooals wij ook spreken van Hegeliaansche wijsbegeerte, en Kuypertiaansche ideeën. En altijd kunnen wij omschrijven met v a n ; wat zou daar tegen zijn?

‘De ziekte van Weil’, ‘de beweging van Brown’ zou dubbelzinnig kunnen zijn, omdat men daaronder zou kunnen verstaan een ziekte waaraan Weil lijdt, de beweging die Brown uitvoert? Terecht zegt Prof. V.d.W. dat hierdoor zelden misverstand zal ontstaan; wij zouden verder willen gaan en zeggen dat in den samenhang wel elke misvatting buitengesloten is. En waar de door inz. voorgestelde regel zou eischen: Thomsonsche electrometer, erkent hij dat ‘v a n Thomson’ algemeen ingeburgerd is. Een inconsequentie kunnen wij daarin niet zien; voor ons staat het geval gelijk met ‘de ziekte van Bright,’ en ‘de flesch van Woulf’, beide reeds besproken. De vergelijking met: Vondelsche gedichten, in den door Dr. Buiskool e.a. bedoelden zin, komt ons, zooals wij reeds schreven, niet juist voor. Beter ware het een verzenbundel, een tragedie (de Gijsbrecht) van Vondel te vergelijken met de ziekte van Bright, de flesch van Woulf, de electrometer van Thomson. Elke flesch, elke electrometer, vervaardigd naar het door W. (of Th.) uitgevonden model, elk ziektegeval, beantwoordend aan het ziektebeeld, klassiek beschreven door Bright, onverschillig wie de fabrikant of de diagnose-stellende geneesheer mag zijn, is: flesch van Woulf, electrometer van Thomson, ziekte van Bright; evenzoo als elk exemplaar van Vondel's Gijsbrecht, door wien, hoe, wanneer, waar ook gedrukt, voorgedragen, gespeeld - de Gijsbrecht van Vondel is en blijft.

*) Zou de onderscheiding Aristotelisch, Euclidisch, en: van Aristoteles, van Euclides niet een late, opzettelijk gemaakte onderscheiding zijn van tweeërlei zin, die te voren vereenigd voorkwam in het bij de klassieke woordvorming aansluitende adjectief? Zooals Hegeliaansch nog kan beteekenen: van Hegel, zoowel als: van de volgelingen van Hegel?

Adjectieven op -sch van persoonsnamen gevormd zijn ten slotte toch zeer ongewoon in het Nederlandsch (Luthersch is de eenige oude uitzondering; ondanks het W.N.T. gelooven wij niet aan het algemeen gebruikelijke van Boerhavesche klontjes); ze zijn o.i. niet noodig, want er zijn genoeg manieren om uit te drukken, wat ze zouden moeten bedoelen, en zij zetten een sterk uitheemschen stempel op onze taal. Ook ter aanduiding van een soort moeten wij ze maar niet invoeren. Niet: Vondelsche poëzie, maar Vondeliaansche.

Wij vragen ons af hoe men toch aan dit, o.i. onjuiste, voorbeeld is gekomen. Wij denken aan de mogelijkheid dat er een misvatting aan ten grond ligt van een opmerking van Brill. Deze zeide in 1871 (Ndl. Spraakleer I⁴):... ‘Kantiaansch, Hegeliaansch, n i e t : Kantsch, Hegelsch, welke vormen: naar de wijze en overeenkomstig het karakter van Kant en Hegel zouden beteekenen’. Wij achten de onderstelling niet gewaagd dat Brill alleen heeft willen herinneren aan den vasten, geheel afzonderlijk staanden uitdrukkingsvorm met ‘o p z i j n ...’: op zijn Fransch, op zijn Amsterdamsch, op zijn Schotsch, op zijn Van-Zeggelensch, op zijn Dirksch, op zijn Jan-Klaasensch, enz. (nooit: op haar, hun...). Er ligt iets geringschattends, afkeurends, of tenminste iets familiaars in, dat wij in verband met poëzie, die wezenlijk aan Vondel doet denken, liever verre zouden houden; hetzelfde gevoelen wij bij: poëzie à la Vondel. Wij zouden ze beide eer verantwoord achten in toepassing op prulwerk als van een befaamden rijmelaar, die in enkele uiterlijkheden zijn vergeefsche pogen om Vondel te volgen verried. Een heel enkele maal slechts schijnt uit die verbinding met o p z i j n het adjectief op sch voor vrijer gebruik te zijn losgemaakt; maar dan óók met zeer geringschattende beteekenis-nuance. Zoo ligt er onzes inziens een groot onderscheid tusschen Kollewijnsche en Kollewijniaansche spelling: het eerste klinkt veel meer afkeurend dan het tweede, dat neutraal kan opgevat worden, al zal menigeen geneigd zijn, daarbij toch wel aan

den fellen partijganger te denken. Geheel onzijdig luidt: van Kollewijn. Overigens is Kollewijnsch ver van algemeen gebruikelijk; het draagt nog eenigszins het karakter van incidenteele vorming, tegen den in het taalgevoel levenden regel ingaand. Siegenbeeksch zal veel meer uitzondering mogen heeten, en misschien ook Boerhavesch: door analogische aansluiting bij geographische namen op -haven, -beek.

Hoe weinig die -sch-adjectieven noodig zijn, bewijst de drieheid bij Coulomb, en de Lorentzkracht. En als 'verschijnsel van Zeeman' niet door den beugel zou kunnen, zouden wij zeker nog de voorkeur geven aan Zeeman-effect boven: Zeemansch verschijnsel of effect. En Brown-beweging zou ons altijd nog minder stuiten dan Brownsche beweging. Wij achten het zeer de vraag of het voorkomen van het -sch-adjectief in de wetenschappelijke terminologie ons het recht geeft ons daarop te beroepen als op algemeen spraakgebruik. De vraag moet, dunkt ons, juist zijn, of die sterk onder vreemden invloed staande v a k l i t e r a t u r goed of kwaad doet met de invoering en propageering van deze formatie. Er een productieve afleidingswijze voor het hedendaagsche Nederlandsch in te zien, is stellig niet gerechtvaardigd voor wie als wij niet op het standpunt staat dat al wat in de taal zich voordoen kan, gelijk gerechtigde taalgroei is, maar aan regels en normen in het taalleven geloof, en hart heeft voor taalbouw en taalzorg. En wij zijn er van overtuigd, dat Prof. Van der Waals het laatstgenoemde gevoelen is toegedaan.

Het heeft ons verheugd dat Professor Van der Waals ons tijdschrift heeft uitgekozen om ten aanzien van dit vraagstuk van zijn meening te doen blijken en ons zoo tegelijk de gelegenheid heeft geschonken dienaangaande in eenige kantteekeningen onze gedachten mede te deelen.

Van onze leden.

Tegenhouden

In een uitspraak der derde kamer van het Gerechtshof te 's-Gravenhage van den 24en Januari l.l., opgenomen in het 'Bijblad Industrieel Eigendom' nr. 3 (bl. 34/35), komt de volgende volzin voor, die bij menigen lezer verbazing zal hebben gewekt:

‘Thans overgaande tot de vergelijking van het voorgestelde merk Migrapirin met het tegengehouden merk Migrainine staat het den rechter niet vrij de woorden in twee deelen te scheiden om vervolgens die zonder onderscheidende kracht buiten beschouwing te laten, integendeel, heeft tot taak den totaalindruk van beide merken te vergelijken’.

Tot toelichting diene, dat men onder een 'tegengehouden' merk verstaat het ingeschreven merk, op grond van hetwelk men bezwaar opwerpt tegen de inschrijving van het 'voorgestelde' merk. Waar het woord 'tegengehouden' in die beteekenis vandaan komt, is mij niet bekend. Men zou naar mij voorkomt, beter van 'tegengeworpen' merk kunnen spreken. Maar afgezien van dien zonderlingen term vraag ik mij af: Waar gaat het heen met onze taal? Want het is wel héél erg!

d. K.

De naam ‘hartsuiker’

‘Hartsuiker’ schreven wij, ‘kan een verbastering zijn van Hartsoeker, die de harten van zijn medemenschen zoekt te winnen, of anders, die er op uit is hun het leven te ontnemen, een hart-soeker, harts-vanger.’ Of - onderstelde een inzender - had de Meppelaar, die het eerst den naam Hartsuiker voerde, het niet voorzien op menschen, maar op herten (‘harten’), een jager dus. Thans vraagt een inzender of de uitspraak van Hartsuiker volgens het Meppelsche dialect (-sukker, met de korte u van ‘ruw’ en niet -zuiker, met de lange uu van ‘vuur’) niet eer doet denken aan ‘suiker’ dan aan ‘zoeker’. Zou de naam misschien verband houden met de in Meppel welbekende suikerharten?

‘Persoonlijk’

‘Ik lees in de krant:’ ... nu is een zeer persoonlijk tooneelspeler als Raimu op deze beroemde planken opgetreden...’ Wat is een ‘persoonlijk tooneelspeler’? Bedoeld zal natuurlijk zijn, iemand die een zeer bijzonderen kijk op een rol heeft en die vervult op eene wijze, die afwijkt van den sleur, doch U zult het met mij eens zijn, dat de verbinding ‘persoonlijk tooneelspeler’ niet gelukkig is.

Vo.

Één

In hetzelfde blad lees ik eene mededeeling, dat men op een daartoe strekkend aanvraagformulier aan ‘één’ der uitreikingslokalen van den Gemeentelijken Distributiedienst een tweede distributiestamkaart kan afhalen.

Men kan toch moeilijk aannemen, dat ad libitum in verschillende lokalen aan dezelfde personen een kaart zal worden afgegeven. Bovendien leidt dit plaatsen van accenten tot eene verkeerde accentueering van de zinnen. Zoo zie ik dat een criticus, sprekende over een film zegt, dat deze ‘één der beste’ van Zarah Leander is.

Als men dan toch à la Clinge Doorenbos zooveel mogelijk accenten wil plaatsen, laat dit dan geschieden op het juiste woord, in dit geval op het woord ‘beste’.

Lijst vreemde woorden.

Aan aanvragen om toezending van het Meinummer kunnen wij niet meer voldoen. Maar wie exemplaren van de lijst met vreemde woorden wenscht te ontvangen, kan daarom verzoeken; daarvan hebben wij een aantal liggen.

[Vragen]

‘Is het woord dislocatie te beschouwen als een Nederlands woord, of is het - speciaal gebruikt i.v.m. voorraden - een germanisme? Hoe moet het woord geschreven worden, met een c of met een k? Hoe moet het woord disloce(e)ren worden geschreven en uitgesproken (men z e g t veelal dislokeren)?’ Ve.

§§ - Wij zouden het woord dislocatie met een c schrijven. Een germanisme? een gallicisme eer, zouden wij denken. Engels, Verdeutschungsbuch, noemt het een ‘welschwort’ en geeft er voor: versetzung, verlegung. Het ww. geeft hij weer met dislozieren. Hoe dat in het Ndl. te schrijven, met een c of met een k? Als wij die moeilijkheid eens uit den weg gingen en ons daarvoor behielpen met het... Nederlandsch?

‘Mocht verzekerde op... niet meer in leven zijn, dan zal het verzekerde kapitaal worden uitgekeerd aan zijne ouders, of mochten dezen niet meer in leven zijn enz. Is het juist hier te schrijven: dezen?’ Du.

§§ - Ja, dat is juist; het woord is hier zelfstandig gebruikt voor personen, nl. deze personen (niet: deze ouders). Tusschen twee haakjes: zullen wij dit ‘mocht’ maar niet liever door ‘zou’ vervangen, of anders schrijven: in geval, of indien...?

‘Ik schreef eens: Wij hebben bericht ontvangen dat hij krijgsgevangen is. Mag daar aanmerking op gemaakt worden?’ Kl.

§§ - Een vreemde vorm is het stellig, krijgsgevangen; uit krijg en het verl. deelw. van vangen. Toch mogen wij het woord niet afkeuren; het is oud Nederlandsch. ‘De andere Regimenten, voor zooverre die jegenwoordig meede in Vrankryk krygsgevangen zyn’. Gr. Placaatboek (a^o 1747). ‘Hij maakte den russischen veldtogt mede, en zat krijgsgevangen te Breslau’ (Busken Huet).

‘Rijwielen, te berijden door hoofden van gezinnen.’ Deze woordconstructie wordt in ambtelijke stijl veel gebruikt, m.i. verkeerd. Hier wordt een bevel bedoeld, maar slechts de mogelijkheid aangegeven.’ Ov.

§§ - Te, gevolgd door een infinitief, wordt veelvuldig gebezigd als imperatief. ‘De handtekening is te plaats...’ (‘te stellen’ leest men wel, maar dat is niet goed). ‘Hier te openen.’

‘Als misschien het grootste deel der Nederlanders sommige werkwoorden hardnekkig sterk vervoegt, is dan niet het ogenblik gekomen om die zwenking van de l e v e n d e taal mee te maken? Hij is er met de studie uitgescheden (uitgeschejen); ze hebben drie jaar gevrejen; hij heeft 'n hele bonk geörven. Beets laat een kind zeggen: De kousen, die ik Zondags draag, die heb ik dáár gebrejen.’ He.

§§ - .....

‘In een brief van den Raad van State, afdeeling voor de Geschillen van Bestuur, aan een van onze Departementen lees ik: “Uw hoogedelgestrenge heeft enz.”. Is het woord “Uw” hier juist gebezigd?’ H.

§§ - Ons dunkt, het moet 'U' zijn. Al dergelijke titulatuur bij aanspraak zal genomen zijn uit het adjectivische gebruik bij Heer(en). Zoo al in de 17de eeuw, bv. bij Jan de Witt: UEdelmogende, enz.

'Bankinstelling vraagt Jongsten Bediende. - Is deze verbuigings-n van het bnw. te verdedigen? Ik zou er de voorkeur aan geven te schrijven: vraagt (bekwamen) jongste-bediende.' Dr.

§§ - Zoo zouden wij het ook bij voorkeur doen. De jongstebediende zal wel meestal zijn, maar hoeft niet te zijn de jongste bediende.

'U sprak over "slapen als een roos" en vermeldde dat een roos geenszins tot de bloemen met slaapbewegingen behoort. Wat kan dan de oorsprong van de zegswijze zijn?'

§§ - Daarover heerscht verschil van meening; laat ons maar aannemen dat de uitdr. ziet op kinderen, die als zij vast slapen dikwijls een hoogroode kleur vertoonen, als hadden zij 'rozen op de wangen'.

'Ik lees in de krant: .. er op geschoold vernietigds of beschadigds... weer op gang te krijgen. Is dit "vernietigds", "beschadigds" bruikbaar Nederlandsch?' At.

§§ - Stellig niet; het moet zijn: wat er vernietigd is of beschadigd...; bovendien: wat 'vernietigd' is, bestaat niet meer en kan dus niet weer 'op gang' gebracht worden.

'Wat is de verklaring van de uitdrukking: heet van de naald?' Le.

§§ - Spijzen die opgediend worden, zóó als zij van het vuur komen, zijn: heet van den rooster. Vandaar denkelijk de uitdrukking: heet van de naald, zóó als iets uit de handen van den kleermaker komt.

'Wat beteekent de naam rozemarijn; zee-roos?' v.d. B.

§§ - De naam is rosemarijn, uit lat. ros (roris), dauw, en marinus, dus zee-dauw. Wij hebben er, onder invloed van roos, rosemarijn van gemaakt; in het Engelsch en dial. Hoogduitsch: rosemary, rosemarie, verbinding van roos met Maria.

'Is het taalkundig juist, om te schrijven: Wij verzoeken U, te willen...?' Ro.

§§ - Een beleefdheidsvorm, niets meer. 'Verzoeken' kan een verbloemd bevel uitdrukken: ik verzoek U mijn huis te verlaten; door toevoeging van: (wel) te willen wordt elke misvatting van de bedoeling des schrijvers vermeden.

'Welken naamval regeert w a a r d ? toch den tweeden?' No.

§§ - Vroeger regeerde 'waard' - zooals nu nog in het Duitsch - den genitief, een vorm dien wij nog aantreffen in 'niets waard' (niets is de genitief van niet), maar thans is deze datief ongebruikelijk. Het klinkt wat boeksch te zeggen: het is der moeite waard.

'Ik heb met mijn collega's verschil van meening over het woord wag(g)on. In Van Dale lees ik wagon, maar in andere woordenboeken vind ik waggon of wag(g)on; in het laatste geval worden beide vormen toegestaan. Welke spelling is in het Ndl. nu de juiste?' Re.

§§ - Zullen wij het maar met het Fransch op wagon houden?

‘De kinderen waren nog uitwakker’. Is ‘uitwakker’ een goed Nederlandsch woord? Kan het ontstaan zijn uit een combinatie der woorden: uitgeslapen en wakker?’ Ei.

§§ - Wij kennen de uitdrukking niet. Wanneer het moet uitdrukken: wakker, want uitgeslapen, heeft n o g geen zin. Kennen onze lezers het woord?

‘Stond de wieg van “lawaaï” in Nederland?’ He.

§§ - Franck-Van Wijk brengt het woord in verband met l a v e i e n (laveeren), over straat zwaaien, bij uitbreiding: herrie maken, oproer maken. De vorm ‘lawaaï’ kon, zegt Franck-Van Wijk, onomatopoëtisch gevoeld worden.

‘Wat is de verklaring van: iemand in het ootje nemen?’ Le.

§§ - Ootje, nulletje, kringetje. Iemand tot mikpunt zijner spotternij nemen (in Groningen: in den kring nemen), zooals bij het ootjesknikkeren de knikker die in het ootje staat, het mikpunt is.

‘Hoe komen we aan: lig (leg) niet te zaniken?’ He.

§§ - Liggen heeft hier een wel zeer verzwakte beteekenis. Er is hier van ‘liggen’ eigenlijk weinig of geen sprake; het woord geeft in uitdrukkingen als deze slechts een herhaling of voortdoring te kennen.

‘Wat is de verklaring van de uitdrukking: spaak loopen?’ Le.

§§ - De uitdr. zal wel verklaard moeten worden uit: een spaak in het wiel steken: vastloopen, geen voortgang kunnen hebben, alsof er een spaak in een wiel gestoken is.

‘Is m a a t g e v e n d een germanisme?’ Me.

§§ - In de beteekenis: beslissend, norm-gevend? Stellig! ‘In massgebenden Kreisen’ vertale men met: in toon(aan)gevende kringen.

[Nummer 7]

De kunst van vertalen

De moeilijke kunst van vertalen; de lastige, bij uitstek bezwaarlijke kunst. ‘Zeg ons toch eens, door welk woord kunnen wij het Fransche (Duitsche, Engelsche) woord... het beste weergeven? Wij kennen verscheidene woorden die het uitgedrukte begrip min of meer nabij komen, maar geen van alle geeft precies weer wat wij zoeken...’

‘Voor het weergeven in het Nederlandsch van het Fransche werkwoord ajuster, gebruikt in uitdrukkingen als “cette pièce doit être ajustée”, geven de woordenboeken geen algemeen bruikbaar woord op, zoodat genoeg moet genomen worden met uitdrukkingen die slechts ten deele voldoen.’ Aldus een onzer vrienden in België. Hier dus weer het zoeken naar een ‘algemeen bruikbaar woord’, het streven dat wij reeds zoo menigmaal hebben moet afwijzen. Zoo min als men goed Fransch verkrijgt bij vertaling uit het Nederlandsch met telkens één zelfden Franschen term voor hetzelfde Nederlandsche woord, zoo min gaat dat andersom. Men moet - wij hebben het reeds herhaaldelijk in het licht gesteld - de taal geen geweld aan doen. Hoe drukte Professor Van Ginneken dat indertijd uit? ‘Elke taal toch spint over de stoffelijke en geestelijke wereld haar eigen net van draden en betrekkingen. En elk net heeft z'n middelpunt, waar alle draden straalsgewijze te zamen komen, op een heel andere

plaats. Het ééne volk toch interesseert zich voor dingen, die aan het ander nauwelijks bij name bekend zijn; en wat dus in de eene aanstonds voor de hand ligt, toeft in een andere ver van het centrale uitgangspunt verwijderd. De mazen der voorstellingen en begrippen vallen dus ook maar zelden samen; zij zijn bovendien in heel andere groepen verbonden, en die groepen worden weer door heel andere verbindingslijnen aan de straallijnen vastgehecht.'

Als het zoo gesteld is, hoe kunnen wij dan verwachten dat wij, twee van zulke taalnetten over elkaar spannende, de mazen zien strooken, zonder ze geweld aan te doen?

Wat nu de vertaling van het woord *ajuster* betreft, het zinnetje van vijf woorden, dat men ons voorlegt, is voor ons niet voldoende om de beteekenis van het te vertalen woord *p r e c i e s* uit het verband te kunnen opmaken. In vele gevallen zal 'pasmaken' (pas maken) voldoen, of: te pas maken (oudtijds: te pas werken), of: (nauwkeurig) op maat brengen. Soms: afpassen, misschien ook: inpassen. Het beste is ook hier weer: zich het begrip, uitgedrukt door het vreemde woord, geheel eigen te maken en dan, los van de vreemde taal, uit eigen diepte dat begrip weer te geven. Dan zal men zien dat onze taal overvloedigen woordvoorraad heeft ter vervulling van de behoefte.

Dat streven naar het vinden van een 'algemeen bruikbaar woord' komt ook tot uiting in de vraag, gesteld door een onzer lezers: 'Kunt U mij enige richtlijnen geven omtrent 't gebruik van de vormen van 't pronomens pers. in zoverre 't de 2de pers. singul. betreft. Mijn ervaring, opgedaan bij 't vertalen van zowel klassieke als meer moderne schrijvers, leert mij, dat "U" vaak te beleefd en gereserveerd is, "gij" wat te boekachtig en ouderwets en "jij (je)" dikwerf te vertrouwelijk en familiair. Hoe denkt u zich, dat de Goden bij Vergilius elkaar en hun gunstelingen aanspreken? Is 't de keuze uit deze drie pronomina, of 't gebrek aan betere, waardoor 't vertalen ervan vaak zo lastig is? Welk pron. voldoet nog 't meest aan 'n "passe-partout".'

Is het niet merkwaardig? Wanneer een vreemde taal zulke keuze heeft, beijveren wij ons om ons die fijnheden eigen te maken; in de eigen taal

achten wij het alleen ‘zoo lastig’ en verlangen wij een ‘passe-partout’. (Passepartout zeggen we; een onmisbaar woord alweer! Zeg dat maar eens in het Hollandsch; dat gaat gewoon niet!) De gestelde vraag is niet moeilijk te beantwoorden. Hoe wij ons voorstellen dat de Goden bij Vergilius met elkaar spreken? Denkelijk in wat hooger stijl dan de menschen, daar zijn het Goden voor. Men zal bij de wedergave veelal het best ‘gij’ gebruiken. ‘Je’ is van uitgebreider gebruik dan ‘jij’; ‘jou’ (in verbogen naamvallen) is nog veel meer stilistisch begrensd. Een goed ontwikkeld taalgevoel, dat ons beschermt tegen vervlakking of vergroving, zal ons meestentijds zonder falen den rechten weg wijzen in elk bijzonder geval. Ook bij het vertalen uit oude of moderne taal, mits men zich het weer te geven begrip maar geheel eigen maakt en de sfeer genoegzaam aanvoelt.

Van onze leden.

Taalzorg.

Een Rijksbureau - wij zullen maar niet vertellen welk - vraagt ons: of wij al of niet door de ‘Rusting’ Inspektion worden *b e t r e u t*. Wat zou er omgaan in den bol van den ambtenaar die zoiets schrijft? Het is geen Duitsch en geen Nederlandsch!

En welke opleiding zou de ambtenaar genoten hebben, die, zich wendende tot een Maatschappij tot opwekking van electricchen stroom, deze aanspreekt met *Electrische tijdsmaatschappij*?

Blikschaar

Het bevreemdt mij dat het woord blikschaar in den zin van een mesje om blikjes open te snijden, zoo weinig bekend is. 't Is al heel lang geleden dat ik er een kocht, maar in mijn jeugd, in Deventer, was het een gewone naam.

Is het bezwaar dat men er niet mee knipt wel juist? Een ploegschaar heeft ook maar één blad. Maar het door Uw inzender voorgestelde ‘blikmesje’ lijkt ook mij best.

Le.

In bedrijf stellen.

Wij liggen overhoop met een goeden vriend, doordat wij het in ‘bedrijf’ stellen van een machine, een motor verwerpen, en hij meent het niet te kunnen missen. ‘Het is géén germanisme, maar een uitdrukking die voortdurend bij werklieden zoowel als ingenieurs naar boven komt...’, zegt hij. Goed, geen germanisme dan; het is ons best. Als wij dan maar weten dat het stellig geen Nederlandsch is.

‘Bedrijf is wèl goed Nederlandsch; wij spreken toch van een boerenbedrijf. En een machine in bedrijf stellen is niets anders dan haar te werk stellen in een bedrijf.’ - Neen, dat is het niet; wanneer ‘bedrijf’ hier de ‘zaak’ van den baas zou beteekenen zou het lidwoord niet ontbreken; zoomin als bij: in de zaak, in de fabriek, in den winkel enz.

Bij: in bedrijf stellen is 'bedrijf' een werkingsnaam = werking, gang. En daarom zeggen wij eenvoudig: in gebruik nemen, op gang brengen (in dienst nemen, of stellen), in werking stellen. Aan 'bedrijf' kleeft in het Nederlandsch de gedachte aan een p e r s o n , die werkt; niet aan een werking. Men zegt: wat is nu het werk, hoe is de werking van die machine? - nooit: wat, hoe is het bedrijf daarvan.

In Nederland Nederlandsch

Ons lid de heer Ingen Housz breekt een lans voor het gebruik van Nederlandsche namen voor bekende kruiden en planten, in plaats van de aanduiding in het Latijn, een taal die de meesten van ons toch niet verstaan. Waarom, vraagt hij, zouden wij ons vingerhoedskruid: digitalis noemen? Namen als Taxus, Thuja hebben weliswaar burgerrecht, en daar tegen te vechten heeft geen zin; maar het is jammer dat ze niet 'Venijnboom' en 'Levensboom' genoemd worden.

Wij gevoelen hier wel wat voor; als onze kweekers in hun welverzorgde catalogi eens het voorbeeld gaven, zou het publiek wel spoedig volgen. Wij zouden dan Achillea Duizendblad gaan noemen, en voor Arabis Scheefkelk zeggen; niet meer spreken van Cerastium, Hepatica, Hypericum, Nepeta, Veronica, Aconitum, Delphinium, Juniperus, Berberis - maar van Hoornbloem, Leverbloem, St. Janskruid, Kattenkruid, Eereprijs, Monnikskap, Ridderspoor, Jeneverbes, Zuurbes. Kerstroos klinkt aardiger dan Helleborus en Vuurpijl is een teekenender naam dan Kniphofia; en de Ganzerik zal er niet minder om zijn als wij haar niet meer met Potentilla aanduiden. En dan Spiraea, voortaan het Theeboompje; om van te watertanden!

Efficiency

Een lid stelt de vraag: Is er een Nederlandsch equivalent voor het woord 'efficiency'? 'Ik ben', schrijft hij, 'lid van een Nederlandsch Instituut voor Efficiency. Dit kan niet door "doelmatigheid" vertaald worden'.

Als zoodanig.

'... beide leden van het Hoofdbestuur werden als zoodanig herkozen.' Zou de zin er erg onder lijden als wij dit 'als zoodanig' weglieten? Mij dunkt van niet.

Vo.

Saamhoorigheid.

Wie helpt ons van dit woord af? of moeten wij wachten tot wij ook saamzwering, saamwerking, saamkomst enz. rijk zijn?

Vo.

Uitrukken

Is het geoorloofd te spreken van: een u i t Pasagos g e r u k t e kolonne? En zoo niet, wat moet het dan zijn?

[Vragen]

‘Wat moet ik schrijven: de vergunning loopt af, de geldigheid van de vergunning loopt af, of de geldigheidsduur van de vergunning loopt af; en dus: de geldigheid is verstreken, of de geldigheidsduur? En wat moet in dit geval verlengd worden: de vergunning, de geldigheid van de vergunning of de geldigheidsduur van de vergunning?’ Me.

§§ - Afloopen, met ‘af’ in den zin van ‘ten einde toe’. Waaraan denken wij bij dit ‘loopen’? toch wel aan den t i j d , die als voortgaande, als voort‘loopende’ beschouwd wordt, in het onderhavige geval de begrensde tijdruimte, de termijn, het tijdperk waarvan de duur tevoren was vastgesteld. Wat doen wij dus als ons rijbewijs binnenkort niet meer geldig is? Wij sturen een gulden op en vragen de Provinciale Griffie om ‘verlenging van den termijn van den duur van de geldigheid van ons rijbewijs’. - Of, als dat wat te veel gevraagd is voor dien eenen gulden, maken wij het de griffie en ons gemakkelijk en zeggen: ons rijbewijs loopt af, wilt u het verlengen?

‘Hoe zijn de uitdrukkingen “in den steek laten” en “steekhouden” te verklaren?’ Le.

§§ - De oorsprong is onzeker. Het Duitsche ‘im Stich(e) lassen’ wordt wel verklaard met: in een gestoken wonde of een gestoken gat laten zitten, of wel: in het (‘vastgestoken’) vogelnet. Ook heeft men gedacht aan een ontleening aan het tournooi of aan den (ernstigen) strijd; de uitdr. zou dan beteekenen (iemand) in het gevecht verlaten. Doch misschien is ‘in den steek laten’ een nominale manier van uitdrukken, die gelijk staat met de verbale: laten steken.

Steek houden werd misschien oorspronkelijk gezegd van grond die zich goed met de spade liet verwerken, die niet afbrokkelde bij den steek met de spade. Bij uitbreiding: stand houden, bestand zijn, waaruit zich de tegenwoordig meest gebruikelijke bet. heeft ontwikkeld t.w. met betrekking tot een redeneering: bestand zijn tegen de bedenkingen van anderen; aannemelijk zijn, opgaan.

‘Reeds vaak vroeg ik in mijn omgeving waar ons Hollandsche “borrel” vandaan komt. Kunt U daar iets over zeggen?’ Ing.

§§ - Fr. Van Wijk zegt: òf oorspr. verbaalnomen bij borrelen, ‘opborrelen’, een onomatopoëtische formatie, misschien ten deele opgekomen onder invloed van borne, borre (vgl. ‘bron’, in de 16de eeuw opgekomen, onder invloed van hd. brunn(en), naast den klankwettigen metathesisvorm mnl. borne, borre), òf met de bet. ‘dronkje’ gevormd bij dit borne, borre, waarvan ook ‘bornen’ = te drinken geven.

‘En: stoethaspel?’

§§ - Wellicht een contaminatievorm van ‘stoeter, stoetel’ en ‘haspel’, die dial. ieder afzonderlijk m.d.b. ‘stoethaspel’ voorkomen.

‘Hoewel het ten enenmale onjuist is, het woordje “enigst” te gebruiken, komt dit desalniettemin veelvuldig voor: Is “enigst” ook foutief in bepaalde geijkte termen, zoals “enigst kind”? Het komt mij absoluut onjuist voor, maar ik hoor en lees het meerdere malen.’ Ro.

§§ - Logisch redeneerend kan men zeggen: eenig drukt een absoluut begrip uit en is dus niet vatbaar voor een superlatief. Maar evenals ‘allerheerlijkst klimaat’ geen vergelijking bedoelt, maar een zeer hoogen graad uitdrukt, kunnen wij eenigst een absolute superlatief noemen, een modale uitdrukking.

Las inzonder het woord ‘meerdere’ malen? of meermaals, herhaaldelijk?

‘Een Kon. Besluit bepaalt, dat onder zekere omstandigheden op uit te voeren voorwerpen zodanige herkenningsteken dienen te worden aangebracht, dat voldoende zekerheid voor de erkenning van hun e e n z e l v i g h e i d kan worden verkregen’. Is het gespatieerde woord hier ten rechte gebezigd?’ Ov.

§§ - Van het gebruik van eenzelligheid i.d.b. van: volkomen overeenstemming, identiteit, geeft het W.N.T. verscheidene vbb. ‘Mits... van de eenzelligheid der goederen blijke’ (Wetb. v. Kooph. a. 93). ‘De eenzelligheid dezer ontwerpen met de maatregelen die men in onze koloniën voor heeft’ (Groen van Prinsterer).

‘Hangt “schaar” samen met “scheuren”?’ Le.

§§ - Schaar, van den stam van scheren, mnl. sceren, ohd. scēran, mhd. schēren, os, skēran, ags. scieran, eng. to shear. Verwant met ier. scaraim, lat. caro, (stuk) vleesch, gri keiroo, scheiden, afsnijden, skr. krnati, krnoti, wonden, dooden. Tot denzelfden wortel zijn voorts te brengen: schaarde, scherf, scherp, scheur, schor, schrande, schrapen, en misschien ook: haren (scherpen).

Schaar, werktuig om te knippen, bestaande uit twee zich om een gemeenschappelijke spil bewegende, over elkander schuivende messen of knijpers. Bij ons ook het snijdende deel van een ploeg: ploegschaar, kouter. Dit niet in talen die voor ons enkelv. ‘schaar’ den meervoudsvorm bezigen: fr. ciseaux, met soc, coutre; eng. scissors, met plough-share, coulter.

‘Is het taalkundig juist om in de zinnen: “Dit pand wordt bewoond door twee gezinnen”, “Het is twaalf uur” de woorden twee resp. twaalf door de cijfers 2 resp. 12 te vervangen?’ Si.

§§ - Het is niet gebruikelijk en niet aan te bevelen de getallen hier door cijfers weer te geven; men kan dit doen wanneer het zeer groote getallen betreft. Niet: ik heb vanmiddag 1 sigaar gerookt; ik zag zoeven 2 merels in den tuin. Iets anders is het wanneer het een opgave betreft waarbij het op het juiste getal aankomt: een waschlijst, een statistische opgave enz.

‘Een zelfwerkend kleermaker (een die zonder knechts werkt), zelfwerkzaamheid, zelfstudie enz. Is dit verbinden met “zelf” wel goed?’ Ov.

§§ - Zelfbestuur, zelfontbranding, zelfrijzend(bakmeel), goed Nederlandsch dunkt ons. Een zelfregistreerende peilschaal, een zelfaanzuigende centrifugaalpomp, een peilschaal, centrifugaalpomp die ‘zelf’ het werk doen. Maar dat is iets anders dan het doen zonder medewerking van anderen, zonder knechts. Daar dienen wij te zeggen: alleenwerkend. Alleenheerscher.

‘Hoe is de uitdrukking strijk-en-zet te verklaren?’ Le.

§§ - Wsch. de 2de pers. enkelv. der imperatieven van strijken en zetten (minder wsch. de zgn. ‘stammen’). De oorsprong der uitdrukking is niet bekend; zij zou ontleend kunnen zijn aan het spelen, waarbij de op winnen beluste speler onmiddellijk na het opstrijken (naar zich toe strijken) van zijn winst opnieuw geld inzet. Deze

uitlegging houdt verband met de, thans verouderde, bet.: dadelijk, onmiddellijk. De tegenwoordige beteekenis is: geregeld, zonder mankeeren, schering en inslag.

‘Hoe dienen vragen als: Heb je geen fiets, heb je geen ouders meer, beantwoord te worden, indien de persoon in kwestie inderdaad geen fiets, geen ouders meer heeft? Met ja of met neen? Moeten de bedoelde vragen niet bevestigend beantwoord worden?’ Si.

§§ - Neen, het antwoord dient dan ontkennend te luiden. Wilt ge niet gaan zitten?
- Neen, ik wil niet gaan zitten. Heb je geen (=niet een, zelfs niet één) fiets? Neen, ik heb geen fiets.

‘Wat moet het zijn: ik heb hier orde geschept - of: geschapen?’ v. B.

§§ - Het moet zijn: geschapen, van scheppen, bedrijvend (s t e r k) werkwoord, i.d.b. van: het aanzijn geven, voortbrengen, in het leven roepen. Soms in verzwakte bet. gebezigd: beletselen scheppen, de gelegenheid scheppen, zich bezigheden scheppen. In ‘behagen scheppen’ hebben wij het z w a k k e ww.: scheppen, schepte, geschept; evenals in: adem, lucht, moed, hoop scheppen.

‘Wat is de beteekenis van “kraak”, in de uitdrukking “daar is geen smaak of kraak aan”?’ Ne.

§§ - Het W.N.T. zegt: Kraak, b.v. in de uitdrukking: suiker op den kraak koken, t.w.: op die hoogte dat ze tusschen de tanden kraakt (en dus niet trekkerig is en tusschen de tanden kleeft). Vandaar de uitdrukking: daar is smaak noch kraak aan.

‘Toen ik eens zei: “Ik heb mij een das gekocht”, kreeg ik de opmerking, dat dat Duitsch was. Maar de ander gebruikte herhaaldelijk: “Ik weet mij geen raad”, en vond dat zuiver Nederlandsch.

M.i. is in het eerste geval de toevoeging van “mij” op zijn hoogst overbodig, meer niet, tenzij ik tegelijkertijd had willen zeggen, dat de inkoop nièt voor een ander was geweest. In het tweede geval schijnt die toevoeging een ingeslopen aanwensel, dat even onjuist is als, maar minder hoorbaar dan b.v. in: ik zie er mij geen gat meer in.’ Ho.

§§ - Een bekende stijlfiguur, de ethische datief ofte wel dativus ethicus. Zinnen als: ik heb me een das gekocht, of: ik weet me geen raad mogen wij stellig niet verwerpen. (Maar al zeggen wij: ‘ik heb me eens een mooie das gekocht’, dan zijn wij dáárdóór alleen nog niet gerechtigd om te zeggen: ik heb ‘me’ gisteren een boerderij gekocht, of: ik heb ‘me’ een pakket aandeelen N.H.M. gekocht; want dat is wantaal). In Groningen is heel gewoon: ‘k Wait mie gain road. In de Stilistische Grammatica lezen wij: Deze (ethische datief) is in hoofdzaak beperkt tot den vorm van een pers. vnw., vooral m e (soms je. Waarschijnlijk 'm in: Dat heb je 'm mooi gelapt. In het Gentsch: 't Ziet er hem lief uit mee U.) De persoon, door den datief aangeduid, héeft geen belang, hij stélt alleen belang in het gebeuren, dat bij hem opwinding, schrik, verbazing verwekt: in den ethischen datief wordt de gemoedsbeweging aangeduid. Wij zouden hem dus den ‘affectieven’ kunnen noemen, en dan niet ‘datief’, maar ‘casus’.

De spreker h e e f t ‘belang’, als hij zegt: ‘Daar stuurt die goeie Piet me een postwissel op m'n verjaardag!’ Hij is alleen g e ï n t e r e s s e e r d, hij uit zijn o p w i n d i n g, als hij zegt: ‘Daar stuurt me die goeie Piet toch een postwissel aan 'n man, die hij nauwelijks kent!’

Voorbeelden van den louter affectieven casus: En daar heit me zoo'n kerel zoo'n buitenkansje. - Aanschouwt mij hier en daar die bende Casselkoeien. - Hoor me dat vinkje fluiten.

‘Op mijn aanslagbiljet voor de inkomstenbelasting lees ik: Zie voor inlichtingen de rugzijde van dit biljet. Het wil mij voorkomen dat dit geen goed Nederlands is. Een biljet heeft geen rug, zoals een boek. Het zou moeten zijn: de ommezijde, de keerzijde of de achterzijde.’ Bi.

§§ - Rugzijde in dit verband is wel wat ongebruikelijk; misschien hier gebezigd onder invloed van Hd. Rückseite. Maar waarom zou het geen goed Nederlandsch zijn, waarom zou een biljet geen ‘rug’ kunnen hebben? Inzender teekent zijn cheques immers ‘in dorso’ af, of ‘endosseert’ ze; en heeft hij indertijd zijn ‘rooie ruggetjes’ niet behoorlijk ingewisseld? ‘De ontvanger (zal), op den rug van het ten zijnen kantore gedeponeed consent, een attest stellen wegens de tijdige en rigtige aanzuivering’. Wet van 15 Sept. 1816 (Stbl. 48).

‘Uw verblijf te onzent zal daarom g e e n d o o r g a n g kunnen vinden’, schrijft een ‘gevorderd’ hotel. Het is mogelijk dat men er niet in kan slagen een doorgang door een hindernis of versperring te vinden. ‘Geen doorgang vinden’ is in den aangehaalden zin, geloof ik, geen germanisme. Maar is het goed Nederlandsch?’ Me.

§§ - ‘Doorgaan’, in de bet. van: plaats hebben, geschieden, t.w. in weerwil van zekere moeilijkheden of bezwaren, of nadat eerst onzekerheid daaromtrent bestaan

heeft, is goed Nederlandsch. ‘De voorstelling, het plan, het huwelijk gaat niet door’, dat is gebruikelijke taal. Maar ‘de voorstelling enz. kan geen doorgang vinden’ is dat dunkt ons niet.*) Germanisme? Wij weten niet of ‘Ihr Aufenthalt kann deshalb keinen Durchgang finden’ wel goed Duitsch is; het Stilwörterbuch van Dr. Otto Basler, genaamd ‘Der Grosse Duden’ vermeldt dit gebruik niet. Het spreekt alleen van: Kein Durchgang! Durchgang verboten! Trouwens, die vormingen met ‘finden’ zijn in het Duitsch evenmin noodig als bij ons; voor ‘die Sache hat keine Erwähnung gefunden’ kan men evengoed zeggen: ist nicht erwähnt worden. Gewrongen taal, daar net zoo goed als hier.

‘In ambtelijke kringen van de Nederlandsche Spoorwegen blijkt verschil van meening te bestaan over het gebruik van de uitdrukkingen ‘voor zoover’ en ‘voor zooveel’.

Ik heb altijd gemeend dat ‘voor zoover’ gebruikt moest worden in die gevallen dat er sprake is van een beperking van afstand, ongeacht of die afstand in werkelijken of overdrachtelijken zin werd bedoeld, terwijl ‘voor zooveel’ in uitdrukkingen werd gebezigd, waarbij de beperking betrekking had op hoeveelheid of aantal.

In den zin: ‘Die goederen worden als volumineus beschouwd, welke in de goederenclassificatie met een “v” zijn aangeduid, voor zoover het gewicht dier goederen minder bedraagt dan 80 kg per m³’, lijkt mij de uitdrukking “voor zoover” dan ook niet juist, omdat hier geen sprake is van een afstand, maar van een gewichtsgrens (aantal). In dit geval zou ik dan ook liever “voor zooveel” willen gebruiken.’ v. V.

§§ - Wij zouden zeggen dat ‘voor zoover’ veel meer gebruikelijk is dan ‘voor zooveel’. De beperking, die inz. er aan stellen wil, bestaat niet in het Nederlandsch. Wij zeggen bv. ‘voor zoover ik weet’ (= zoover, zooveel ik weet; niet: voor zooveel ik weet). Ook in het Mnl. schijnt ‘also verre’ veel vaker voor te komen dan ‘in also velen’, of: ‘also vele’; beteekenis-onderscheid blijkt niet. ‘Men soude hare schade verrecchten [herstellen], also varre als men dat vermochte.’ - ‘Alsoo v e e r alset dine [tot God gesproken] m e e s t e e r is.’ (wij spatieeren) - ‘Die mi navolghen wille, die lochene syns selves tallen dingen, ja te vadere ende te moedere in also velen als si een belet sijn [der volmaking].’ Zeventiende-eeuwsche voorbeelden, te vinden in Prof. Overdiep's Syntaxis voor die taalperiode, schijnen ook te bewijzen, dat men geen beteekenis-onderscheid maakte tusschen de beperkende (‘restrictieve’) voegwoordelijke verbindingen met v e e l - en v e r -.

Overigens schijnt ons de opvatting, dat de voegwoordelijke uitdrukking in het gegeven voorbeeld geen afstand - letterlijk of overdrachtelijk - aangeeft, maar een hoeveelheid of aantal, niet juist. Men stelt zich een rangschikking der goederen voor, opklimmend naar gewicht per m³. T o t h o e v e r in die schaal geldt nu de bepaling? T o t net beneden 80. In 80 ligt de g r e n s . Ook de woorden ‘tot’ en ‘grens’ hebben meer gemeen met het begrip afstand dan met dat van hoeveelheid.

‘In een telexbericht, dat door een Rijksarbidsbureau werd verzonden, komt de volgende zin voor:

“Teneinde nu de overeenstemming tusschen Uwe samengestelde opgave met die van den fachberater te verzekeren, is een dagelijksche afstemming der wederzijdsche cijfers noodig.” Afscheiden van hetgeen er in dien zin nog meer fout is, acht ik het woord “afstemming” hier ten onrechte gebruikt. Als ik het wel heb, is het een germanisme. Wij kennen het woord “afstemming” wel, maar in een geheel andere

*) maar ‘voortgang’ gebruiken wij wel: de zaak is spaak geloopt, kon geen voortgang hebben.

beteekenis. Hier had een ander woord of een omschrijving gebruikt moeten worden.’
Mo.

§§ - Inderdaad. ‘afstemmen’ in deze beteekenis is een germanisme, daar valt niet aan te twijfelen; en wel een germanisme van dat vervelende soort dat ons telkens in de war brengt. Want wij kennen den vorm *a f s t e m m e n* wel, maar niet in de beteekenis: in overeenstemming brengen. ‘Den (Radio) Empfänger auf eine bestimmte Wellenlänge abstimmen’. ‘Glocken abstimmen, d.h. ihre Stimmen zueinander passend machen’. Ook niet i.d.b. van: stemmen, de stemmen verzamelen: ‘über etwas abstimmen’, ‘einen Antrag zur Abstimmung bringen’, ‘sich der Abstimmung enthalten’, ‘die Abstimmung ergab nur eine geringe Mehrheit’. Wie in het Ndl. spreekt van ‘over een voorstel afstemmen’ kent zijn taal niet.

In onze taal heeft afstemmen - afgezien van: de stemming ten einde brengen - maar één beteekenis: bij stemming verwerpen (‘af’ in dezen wil zeggen: te niet doen).

Het is gemakkelijk te onthouden.

[Nummer 8]

‘Woordkunst’

Het is soms belangwekkend getuige te zijn bij pogingen om voor het begrip, uitgedrukt door een bekend vreemd woord, een behoorlijken Nederlandschen term te vinden. Het is en blijft een moeilijk ding; het vreemde woord is ons zoo vertrouwd en de Nederlandsche term dien wij er voor in de plaats willen stellen, klinkt dikwijls zoo vreemd. En daarbij: dat Nederlandsche woord drukt toch eigenlijk niet alles uit dat in den vreemden term besloten ligt; wij komen er mee achterop. Neem nu ‘dimmen’ bv., wat moeten wij daar nu van zeggen? Dempen? ja maar dat zegt toch niet precies wat wij in dimmen gevoelen. Neem ‘boiler’, dat verstaan wij toch allemaal; het kleine reservoir waarin warm water voor huishoudelijk gebruik bereid en bewaard wordt. Zeg dat nu eens in het Nederlandsch; òf wij komen tot een niet te hanteeren omschrijving, òf wij nemen onze toevlucht tot een woord dat er meestal naast is en in het beste geval schoolmeesterig klinkt. Neen, wij moeten maar niet te ver willen gaan; zeg dimmen, zeg boiler, dan ben je er mee af. Mogen wij dan soms niets van de ons omringende cultuurlanden overnemen? Dat zou toch te dwaas zijn!

En nu spreken wij nog maar alleen over woorden van dagelijksch gebruik; maar pas op als wij met de technische taal beginnen. Die wemelt van vreemde woorden, al of niet met een Nederlandschen staart of kop: die in het Nederlandsch over te brengen is eenvoudig geen doen; er is geen beginnen aan. Goed, woorden als rebuilden, coveren, zijn niet ‘fraai’, dat weten wij ook wel; maar zij zijn duidelijk en dat is voldoende. De scheepsbouwer spreekt van dekstringerplaat, van koken (dat is de Ndl. transcriptie van ‘caulk’ en), van joggelen (d.i. Eng. joggle op zijn Nederlandsch) enz.; dat zijn voor hem geen vreemde woorden meer, zij behooren tot zijn taal. Zij zijn daarin net zoo Nederlandsch geworden als voor ons tafel en dgl. woorden, wier wieg ook niet in Nederland stond.

Ja, dat klinkt alles heel aannemelijk en voor velen zelfs overtuigend. Voor allen? Neen, niet voor allen; er zijn er die - nu ja, zich onbehaaglijk voelen bij redeneeringen als deze. Die, stellig, de moeilijkheden bij dit werk niet voorbijzien, maar gevoelen dat zulke opvattingen toch wel getuigen van gebrek aan inzicht in de mogelijkheden die de taal ons biedt.

Dat Nederlandsche woord klinkt dikwijls zoo vreemd? zeggen zij; maar klonken woorden als dagteekening - stel u voor: dat den dag teekent! - woorden als wedde, geldmiddelen, vooroordeel en zoovele meer, toen Hooft ze vormde, ook niet 'raar' en schoolmeesterig?

En dan dat bezwaar dat het Nederlandsche woord toch eigenlijk niet alles omvat dat in het vreemde woord opgesloten ligt. Dat weten wij toch, dat zoo'n bezwaar maar voor even geldt; als het nieuwe woord maar het hoofdkenmerk benoemt, dan is het allang in orde; de rest komt er in het gebruik waarlijk vanzelf wel bij. Het is maar even willen, maar even oppervlakkige critiek durven trotseeren.

En wat woorden als dekstringer aangaat, wij hebben eens een tegenstander van de 'gemakkelijke' taalmethode hooren uitroepen: 'Welke geheimzinnige kracht zit er in dat "stringer"? Ook al niet in het Nederlandsch uit te drukken? Och, waren wij toch Engelschen! dan konden wij tenminste met onze taal voor den dag komen.'

En over ‘joggelen’ luidde het oordeel: ‘t Kan s o m s zijn, dat een verbasterd vreemd woord zoo algemeen in gebruik is, dat bestrijding (en vervanging) onnutte moeite lijkt; maar hoe minder woorden van die soort wij hebben, hoe beter. Mij dunkt zulke verslonste Engelsche woorden zijn geen verrijking voor onze taal. Zij zijn toch bewijzen van onze zorgeloosheid. Want het is een ongerijmde gedachte dat wij zooiets niet met een echt Nederlandsch woord zouden kunnen uitdrukken.’

Vooraf voor dit laatste gevoelen wij veel. Als wij eerder dan andere landen met het uit te drukken begrip hadden kennis gemaakt en er dus geen vreemd woord voor bestond, hadden wij het dan in het Nederlandsch onder woorden kunnen brengen, ja of neen? Neen? dus er zijn begrippen waar onze taal machteloos tegenover staat, die zij met den besten wil niet kan uitdrukken? - Neen natuurlijk, dat niet. - Dus wij zouden het wel hebben kunnen doen? Welnu, dan doen wij het alsnog; en dan moge het ons koud laten of het Engelsch, of het Fransch of Duitsch of welke andere taal ook het al vóór ons gedaan heeft. Wij doen het, met ónze taalmiddelen, met ónze taal. In het Nederlandsch!

Over adjectiva als brownsche, ohmsche, en vele meer.

In het Juni-nummer van Onze Taal heeft Prof. Van der Waals de vraag aan de orde gesteld, hoe men over de adjectiva gevormd van eigennamen door achtervoeging van -sch moet denken met het oog op een gezonde groei van een zuivere taal. Hij heeft daarbij gewag gemaakt van een voorlopig oordeel van de subcommissie voor technische natuurkunde van de centrale taalcommissie van de techniek (C.T.T.). Prof. Van der Waals heeft door de toezending van een exemplaar van het manuscript van zijn artikel de subcommissie tot hernieuwde discussie geprikkeld en instaat gesteld, tot een dieper inzicht te komen. Een mededeling van de slotsom waartoe zij geraakt is, zal hier wellicht op zijn plaats zijn.

De redactie van Onze Taal laat zich bij de bestrijding van de denkbeelden van Prof. Van der Waals minder afwijzend uit over vormen als *Z e e m a n - e f f e c t*, *B r o w n - b e w e g i n g*, en derg. In deze richting wilden wij de oplossing zoeken. Want een oplossing m o e t er gevonden worden. De wetenschappelijke mens vat zoveel mogelijk in een zo kort mogelijke formule samen, er is een z e e r dringende behoefte aan korte benamingen. Dr. Buiskool vestigde er de aandacht op, dat bij soort aanduidingen, als *s p i j k e r b a l s e m*, *d i e s e l m o t o r*, waar nog slechts weinigen weten dat *Spijker* en *Diesel* eigennamen van personen zijn, generlei taalkundig bezwaar tegen de samenstelling bestaat. Onze gevolgtrekking in de subcommissie was deze, dat wij dienovereenkomstig zullen aanbevelen te zeggen en te schrijven, niet *F o u c a u l t - s t r o m e n* en *B r o w n - b e w e g i n g e n*, maar *f o u c a u l t s t r o m e n*, *b r o w n b e w e g i n g e n*, *n e w t o n r i n g e n*, *g a u s s k r o m m e*, *b o l t z m a n n v e r d e l i n g*, enz. enz., zonder hoofdletter, en in één woord, als tweede mogelijkheid naast *s t r o m e n v a n F o u c a u l t*, enz. Wij denken, als wij die woorden gebruiken, nauwelijks meer aan de genoemde personen. De eigennamen zijn verbleekt tot soort aanduidende lettergrepen. Bij zulke samenstellingen past het onbepaald lidwoord *e e n*, zij kunnen ook in het meervoud gebruikt worden. Zou een bepaalde samenstelling dit niet gedogen, dan behoort onverbiddelijk de omschrijving met *v a n* gebruikt te worden. Zo m o e t men, in de gedachtengang der subcommissie van de CTT, zeggen: de wet *v a n* Archimedes,

de constante van Rydberg, de wet der overeenstemmende toestanden van Van der Waals, maar men mag zeggen: v a n d e r w a a l s k r a c h t e n . Dat is onze aanbeveling.

A.D. FOKKER.

Nog iets over adjectiva op sch gevormd van persoonsnamen.

In mijn artikel in O.T. 13e jaarg. No. 6 heb ik 1) mij aangesloten bij eenige taalkundigen, die de bedoelde adjectiva niet afkeuren, wanneer zij een soort aanduiden en 2) erop gewezen, dat diezelfde taalkundigen echter voorbeelden als afkeurenswaardig opnoemen, ofschoon men daarbij met een soortnaam te doen heeft.

Het recht van bestaan van mijn publicatie was gelegen in het 2e punt; de stelling sub 1 was reeds door de taalkundigen uitgesproken. Het doet mij dan ook genoegen, dat Prof. Fokker in zijn bovenstaand artikel - al doet hij een andere keus dan ik en verkiest hij bv. 'brownbeweging' boven 'Brownsche beweging' - toont mijn aanwijzing, dat men hier met een soortnaam te doen heeft, ter harte genomen te hebben.

Dat men hier met een principieel verschil te doen heeft met uitdrukkingen als 'Seyffardtsche boekhandel', 'von Papensche regeering', 'de Faust van Goethe', 'de poëzie van Vondel' en dat deze uitdrukkingen zijn te beschouwen als eigennamen van één boekhandel, één regeering, één dramatisch gedicht en één 'poëtisch oeuvre' lijkt mij bij onbevooroordeeld, rustig onderzoek niet voor twijfel vatbaar. Dat de redacteur van O.T. in zijn onderschrift bij mijn artikel tot een tegengestelde conclusie meent te kunnen komen, verbaast mij, maar daar de Redactie niet meer plaatsruimte voor mij beschikbaar kan stellen, kan ik daarop niet verder ingaan.

J.D. VAN DER WAALS Jr.

Van onze leden.

Bouwen

Mogen wij, uitgaande van ‘scheepsbouw’, spreken van ‘rijtuigbouw’ en ‘wagenbouw’? Ons dunkt van niet. De grenzen van het gebruik van bouwen zijn niet scherp aan te geven. Het W.N.T. zegt: In den laatsten tijd (geschreven in 1902) is het woord ‘bouwen’, in navolging van nhd. ‘bauen’, ook wel gebezigd van spoorwegen, havens, dijken enz. Het schijnt wenschelijk de eigenaardige vanouds hiervoor gebruikelijke woorden aanleggen enz. te handhaven. - Als het W.N.T. het ‘bouwen’ van groote objecten, spoorwegen, havens, dijken enz. verwerpt, dan mogen wij zeker wel de toepassing van bouwen op machines, motoren, rijtuigen, wagens enz. afkeuren!

Wij bouwen in ons goede land
 maar al te graag naar vreemden trant.
 Wij bouwen u i t , wij bouwen a f ,
 wij bouwen 't koren en 't kaf;
 wij bouwen onze taal een graf.

Wij bouwen straten en machines,
 wij bouwen sporen en misschien 'es
 gaan wij in al te goed vertrouwen
 nog bergen naast violen bouwen.

Wij bouwen radio's bij miljoenen,
 wij bouwen steunen in de schoenen,
 wij bouwen wegen en kanalen...
 De drommel zal dat bouwen halen!

Levende taal

De vraag over het hardnekkig sterk vervoegen van sommige werkwoorden doet mij denken aan een Scheveningsch dagmeisje, dat uitsluitend de volgende vervoegingen gebruikte: Ik heb de vloer opgedwelen, de sla an'emongen (aangemengd) enz. Dit is in Scheveningen blijkbaar de levende taal, niet echter voor het grootste deel der Nederlanders.

Bij.

(- A. Roland Holst schreef: Hij kon zien dat er naar hem gewoven werd. En Penning - wij citeren de Stil. Gramm. -: Wijl er tusschen deze ure en de arbeidsure een feestdag wonk. - Het doet ons denken aan het Amsterdamsche: daar stinge me, toe gonge me. - Red.)

Eenigst.

Eenige leden zijn er ontstemd over dat wij het woord eenigst in bescherming hebben genomen; het is niet te vergelijken, zeggen zij, met allerheerlijkst. Bij ‘heerlijk’

hebben wij te maken met een woord dat een betrekkelijk, een rekbaar begrip uitdrukt; comparatief en superlatief zijn dus mogelijk, ook al heeft men bij het bezigen van de uitdrukking ‘allerheerlijkst klimaat’ geen uitdrukkelijke vergelijking op het oog, zoo min als men dat doet wanneer men zijn aangebedene ‘liefste’ noemt. ‘Eenig’ is echter een absoluut begrip en laat geen vergrootenden trap toe.

‘Eenigst’ een absolute superlatief? Allerheerlijkst, zeker; en allereenigst ook desnoods, maar ‘eenigst’? Hoe men het woordje ook draait of wendt, het blijft foutief.

Aldus onze lezers. Te zeggen dat wij eenigst ‘in bescherming’ hebben genomen, is wat sterk uitgedrukt; wij hebben er slechts op willen wijzen dat wie den term bezigt geen vergelijking op het oog heeft, maar de uitdrukking beschouwen kan als een abs. superlatief.

Neen, beschermd hebben wij eenigst niet. Toen eens een van onze leden, voorstander van eenigst, het woord ‘eenig’ een ‘voorbeeld van het slappe handje’ noemde, hebben wij ons krachtig verzet.

Lawaai

Lawaai - schrijven eenige lezers - wordt in twee beteekenissen gebruikt. Ten eerste in die van rumoer, gedruisch, ‘spektakel’ met gerucht gepaard gaande - maar, daarnaast, in die van: vertooning, koude drukte, ‘poeha’, spektakel als overdreven schouwspel. En in dezen zin is lawaai stellig ontleend aan het Hebreeuwsch-jiddisch, waar ‘lawaaije’ de beteekenis heeft van begrafenis, een plechtigheid welke ceremoniën volgens Westersche begrippen ietwat luidruchtig waren.

Tegenhouden

Het deed mij genoegen te zien dat een inzender te velde trekt tegen de uitdrukking: het tegengehouden merk. Inz. schrijft dat hem de herkomst van het woord in die beteekenis niet bekend is; ik kan hem inlichten: het is het Duitsch nageschreven. Het Reichspatentamt te Berlijn b.v. spreekt van: das entgegengehaltene Warenzeichen, of in octrooizaken van: die entgegengehaltene Patentschrift.

Br.

Uitwakker

‘Uitwakker’ in de beteekenis waarin ik het vaak heb hooren gebruiken wordt gezegd van iemand die b.v. door schrik wakker is geworden en nu klaar wakker is, geheel ‘uit’ zijn slaap. De beteekenis ‘uitgeslapen’ is er m.i. niet mee verbonden. Kan het geen Brabantsch dialect zijn?

Bij.

Persoonlijk tooneelspeler

De vraag ‘Wat is een persoonlijk tooneenspeler’ doet mij denken aan een uitdrukking gebruikt door iemand die vergeefs deftig trachtte te spreken en die van een jongmensch met illusies sprak als van een ‘illusoir’ jongmensch.

Bij.

Efficiency.

Naar aanleiding van ‘efficiency’, zie no 7 blz. 28, zou ik wensen op te merken dat m.i. de evenmaat voor efficiency niet is: doelmatigheid, maar *d o e l t r e f f e n d h e i d*.

A.D.F.

- ‘Verfspuitapparaten, ingericht voor gecombineerde Rond- en Breedstraal, met gecentreerde duse.’

[Vragen]

‘Onlangs kwam mij bij een gedachtenwisseling over statuten en reglementen het volgende voor den boeg. Men wilde zeggen dat naast ideeële, algemeene, zakelijke belangen, ook belangen van personen, van individuen, behartigd zouden kunnen worden. Mij leek het niet geheel en al bevredigend in dit verband te spreken van persoonlijke belangen en ik voelde meer voor persoons-belangen, personen-belangen, belangen van personen, of personeele belangen, dit laatste bij voorkeur. En dat wel omdat ik persoonlijke belangen meer opvatte als eigen belangen. Is er inderdaad een verschil, zij het een subtiel verschil, tusschen *persoonlijk* en *personeel*? Ik doe iets persoonlijk, d.w.z. zelf, ik behartig mijn persoonlijke belangen, d.w.z. mijn eigen belangen; spreek ik echter van het personeele, dan bedoel ik dat hetwelk op personen betrekking heeft. Of is dit alles muggenzifterij?

En dan, hoe is de term personeele belasting ontstaan?’ M-n.

§§ - Te oordeelen naar hetgeen het W.N.T. er van zegt, is er niet veel verschil tusschen de begrippen personeel en persoonlijk, met dien verstande dat men de begrippen: den eigen persoon aangaande, iemand zelf betreffende, van hem zelf, een eigen karakter hebbende, niet licht met ‘personeel’ zal weergeven. Evenmin als men ‘personeel’ bezigt met betrekking tot handelingen die men in eigen persoon verricht, waaraan men zelf deelneemt.

‘Personeele belasting’ oorspronkelijk in 't algemeen: een belasting die van personen wordt geheven, later als benaming van een bepaalde dergelijke belasting, ingevoerd in navolging van ‘contribution personnelle’ van het jaar VII der Fransche Republiek. In de oorspronkelijke beteekenis ook weer te geven met ‘persoonlijke belasting’.

‘Welke woorden op -schap zijn vrouwelijk, welke onz.?’ Bo.

§§ - Vrouwelijk zijn de woorden die een toestand of een hoedanigheid uitdrukken. Beterschap, dronkenschap enz. Ballingschap, vijandschap, vreemdelingschap. Verder: al wat tot de taak van een bepaald persoon behoort. Boodschap, koopmanschap, zeemanschap. Vervolgens: die een handeling uitdrukken. Rekenschap, weddenschap, zeggenschap.

Onzijdig zijn de znw. die uitdrukken: een waardigheid of een betrekking tot anderen, waaraan rechten verbonden zijn. Apostelschap, burgemeesterschap, priesterschap, ridderschap, vaderschap. Ook: die een gebied uitdrukken. Graafschap, heemraadschap.

Onder de woorden die een verzameling uitdrukken, vinden wij vrouwelijke en onzijdige. Vrouwelijk zijn: Broederschap, burgerschap, vennootschap, vroedschap. Gemeenschap. Wetenschap. Onzijdig zijn: Bondgenootschap, gezantschap, gezelschap. Landschap, waterschap. Gereedschap.

‘In een der artt. van de Kerkordening der nederlandsche gereformeerde Kerken wordt gezegd, dat een Synode *ordinairlijk* om de drie jaar bijeengeroepen zal worden. Deze K.O. is, meen ik, in de 17de eeuw vastgesteld. Kunt U nagaan welke beteekenis toen aan het woord *ordinairlijk* werd gegeven?’ De.

§§ - *Ordinair*(lijk) - Overeenkomstig den voor iets vastgestelden regel, regelmatig, niet buitengewoon; vandaar soms ook ongeveer hetzelfde als: rechtmatig, wettig. Thans verouderd. ‘Up eenen ordinairen dinghedach.’ - ‘Soo langhe te toeven, tot dat

de saecke van provocatie ordinaerlijc int collegie bedinght werde.’ - ‘Dat zoo dikmaal noodig zal zyn, ordinaerlyk Krygsraad gehouden worde.’ Gr. Placaatboek (a° 1600)

‘Waarvan is het voegwoord “bijaldien” afgeleid en wat beteekent het?’ El.

§§ - Bijaldien is ontstaan uit de koppeling van het voorzetsel ‘bij’ met ‘al dien’. De eigenlijke beteekenis van ‘bij(al)dien dat...’ is: in dat geval, in dien toestand dat.... Deze bet. is geheel verouderd; bijaldien wordt thans, in het bijzonder in Z.-Ned., aaneengeschreven, als voorwaardelijk voegwoord gebezigd: bijaldien, wanneer, indien, in geval dat. ‘Het is hier aan alleen..., dat ik een gunstig onthaal van mijnen arbeid, byaldien my dit te beurt viel, zou hebben te danken.’ (Da Costa).

‘Naar mijne meening is “uitval” heel goed met betrekking tot het behandelde geval. Een der ovens valt uit, zooals iemand tijdens een marsch of match uitvalt. Het is mij niet duidelijk waarom de desbetreffende onderneming het woord wil vervangen.’ St.

§§ - De opvatting dat het voorkomen van het werkwoord ‘uitvallen’ ons het recht geeft een zwn. ‘uitval’ te vormen, moeten wij bestrijden. Bij ‘aanschaffen’ maken wij ook niet ‘aanshaf’. Terecht heeft men oven-uitval verworpen; het is geen Nederlandsch.

‘U maakt terecht aanmerking op het gebruik van meerdere, maar het woord meermaals dat U bezigt kan ik niet aanvaarden. Het lijkt mij een germanisme.’ Wie.

§§ - In de oudere taal komt maal in het enkelvoud voor bij telwoorden; vandaar ook meermaal; meer dan eenmaal, meer dan eens, niet zelden, nogal vaak. ‘Meermaal’ is nu verouderd; van meermaal werd gevormd m e e r m a a l s , naar analogie van andere adverbia. Meermaals, evenals meermalen, is thans in geregeld gebruik.

‘In O.T. van April 1944 noemt U “blikopener” geen Nederlandsch, evenmin als “bedeler” en “leugener”. Mij gaat dit een weinig te ver, tenzij U ook woorden als schroevendraaier, verrekijker enz. enz. onnederlandsch noemt.’ He.

§§ - De vergelijking van vormingen als blikopener, bedeler en leugener met: schroevendraaier, verrekijker enz. gaat niet op. Het is de opeenvolging van toonlooze lettergrepen die tegen den vorm ‘opener’ pleit. Wij zeggen ook niet ‘rammeler’, maar ‘rammelaar’; ‘openaar’, dat zou gaan.

‘Is er verschil tusschen de begrippen, uitgedrukt door de woorden “volgende” en “navolgende”? Is het gebruik van beide juist?’ Lu.

§§ - Beide woorden drukken hetzelfde uit; zij worden gebezigd ter aankondiging van iets dat, in een rede of een geschrift, op die aankondiging volgt. Hierna, hieronder vermeld, - beschreven.

‘M.i. kan ‘blik-schaar’ niet dienen voor een mesje om blikken open te snijden, zoolang het woord dient om een instrument aan te geven dat inderdaad door iederen blikslager gebruikt wordt om blik te knippen. Ru.

§§ - Het W.N.T. ook kent blik-schaar alleen als: gereedschap van smeden en van blikslagers, dienende om plaatijzer of blik te snijden.

‘Een vereeniging schrijft: Onze arbeid bij den voortduur bij U aanbevelend. - Is dit goed Nederlandsch: bij den voortduur?’ Vo.

§§ - Een kanselterm, naar het ons voorkomt; groepstaal, Het zou ons niet verwonderen uitdrukkingen als deze in de geschriften van Dr. A. Kuyper te vinden.

‘Wat moet ik schrijven: clothoïde of klothoïde; lemniscaat of lemniskaat?’ Ke.

§§ - Wij ontleenen woorden als deze aan het Latijn, in welke taal de gri. k wordt weergegeven door c, en in aansluiting daaraan volgen wij bij voorkeur de latijnsche transcriptie ook daar, waar wij direct aan het Grieksch ontleenen.

‘Wat is er tegen het gebruik van “mogen” in den zin: Mocht de verzekerde op.... niet meer in leven zijn?’ Me.

§§ - Er is dit tegen, dat ‘mogen’ - hoezeer vroeger beteekenende: kunnen - thans de bijgedachte wekt aan iets wenschelijks. Mocht het mij gegeven zijn...; dat het den Koning moge behagen...

‘Heeft “installeeren” iets met “stal” te maken?’ Ho.

§§ - Niet veel; installeeren heeft iets te maken met zitten; en stal met staan. Installare, van: stallum, zetel. Ons ‘stal’ komt van lat. stabulum.

‘He. schrijft: het grootste deel der Nederlanders vervoegt sterk. - Moet dit niet zijn: vervoegen?’ Me.

§§ - Neen, waarom zou dit moeten?

[Nummer 9]

Genaturaliseerde vreemdelingen

Onze taal herbergt vele vreemdelingen, zooveel, dat het dikwijls moeilijk is de grens te trekken tusschen vreemd en eigen. ‘Eigen’ mogen wij noemen wat wij hebben uit de talen der Friezen, Saksen en Nederfranken: uit die dialecten is de Nederlandsche taal ontstaan. ‘Vreemd’ daarentegen mogen de ontleeningen aan het Keltisch heeten, zij het ook dat het vreemde er reeds lang afgesleten is: ambacht, duin, kar, rijk - zij hebben voor ons weinig uitheemsch. Groot is het aantal ontleeningen aan het Latijn - waarbij wij echter moeten bedenken dat niet alle Nederlandsche woorden die in het Latijn min of meer gelijkkluidend zijn, aan die taal zijn ontleend: het Latijn behoort, met de Germaansche talen, tot de Indo-Europeesche taalfamilie en heeft uit dien hoofde met deze talen woorden gemeen.

De oudste ontleeningen aan het Latijn zijn wel de woorden die van mond tot oor zijn gegaan, in den tijd toen het Nederlandsch nog niet geschreven werd: de woorden met c voor e en i, die wij met k hebben overgenomen, bv. keizer (Caesar), kelder (cellarium) enz.; en met Lat. v, waar wij een w in hoorden, als: wijn (vinum), wal (vallum) enz. Wij hebben ook wel Lat. v-woorden met v overgenomen: vers (versus), viool (viola), maar dat is geschied in een latere periode, toen wij het geschreven Latijn voor ons hadden. De Latijnsche namen der maanden hebben wij zoo goed als onveranderd overgenomen; de namen der dagen vertaald. Dies Solis werd Zondag, dies Lunae Maandag; dies Martis, de dag gewijd aan Mars, gezegd Thing of Thih, werd Dinsdag; dies Mercurii werd Wôdanesdag, Woensdag, Woensdag; dies Jovis werd Donarsdag, Donderdag en dies Veneris Frîadag, Vriendach, Vrijdag. Dies Saturni wisten wij niet te vertalen: daar hebben wij maar Zaterdag van gemaakt.

Van een reeks ontleeningen aan het Latijn kunnen wij eenigszins den tijd der overneming vaststellen, zoo van de woorden die in het Hoogduitsch de tweede klankverschuiving hebben ondergaan; die kenden wij dus reeds voor de 8ste eeuw: deken (decanus), tegel (tegula), tol (teloneum, Mnl. tolne), straat (strata), munt (moneta), schotel (scutella), poort (porta), koper (cuprum), enz. Vóór de 9de eeuw moeten ook reeds woorden opgenomen zijn die i-umlaut vertoonen, zooals meier en vandaar meierij (major), engel (angelus) enz. en ook de woorden die de lange Lat. ê met ie of î weergeven, zooals: riem (remus), spiegel (speculum), krijt (crêta), pijn (paena), spijs (spêsa) enz. Merkwaardig groot is het aantal woorden reeds vóór de 9de eeuw aan de kerktaal ontleend, waaronder verscheidene van Griekschen oorsprong, zooals kerk (kuriakòn), paus (pápas), priester (presbúteros), leek (laïkos), klerk (klerikòs), diaken (diákonos), monnik (monachós), aalmoes (eleëmosúne) enz. Slechts enkele kerkelijke woorden, als: hemel, heiland, gemeente, doop, biecht, vasten enz. zijn echt Nederlandsch.

Woorden die voor een Lat. i in open lettergrepen de gerekte e hebben, zooals lelie (lilium), peer (pirum), zemelen (simila), zegenen, Mnl. ook seinen (signare), dateeren van vóór de 12de of 11de eeuw, en van voor de 12de eeuw woorden die ou hebben voor Lat. al of ol (ul), bv. kouter (culter), outer (altare), dit laatste woord naast 'altaar', dat later opnieuw uit het Latijn werd ingevoerd. De woorden die vóór de 12de eeuw uit het Latijn overgenomen zijn, hebben meestal de Germaansche accentueering aangenomen: aker (aquárium), beker (bicárium), kelder (cellárium), spijker (spicárium), zolder (solárium), munster (monastérium), trechter (trajectórium), zeker (secúrus), schotel (scutélla), zegel (sigillum) enz.

Sedert het Nederlandsch schrijftaal was geworden kregen wij in plaats van deze spontane ontleeningen de welbewuste overneming; de scholastiek en mystiek vormden vooral het middel om Latijnsche woorden of letterlijke vertalingen er van in het Nederlandsch in te voeren, en toen sedert het midden van de 13de eeuw in Holland, en later ook in Brabant, Vlaanderen en Gelderland de vorstelijke ‘willekeuren’ in de Nederlandsche taal werden uitgevaardigd, werd de Nederlandsche schrijftaal overstromd door vaste formules, letterlijk uit het Middel-Latijn vertaald, en door allerlei Middel-Latijnsche woorden, die men niet eens trachtte te vertalen. Van dien tijd dagteekent het gebruik van ‘wij’ voor ‘ik’ in vorstelijke besluiten, de invoering van het woord datum als tijdsbepaling, van inventaris, mandaat, clausule, titel, kapittel (later vertaald met hoofdstuk), artikel, nummer, recipe (later recept), inkluis enz., van verkortingen als P.S. (postscriptum) en N.N. (nomen nescio), enz. Het gebruik van Latijnsche werkwoorden met den uitgang -eeren nam in den loop der Middeleeuwen steeds toe, en hun aantal werd nog vergroot door de aan het Fransch ontleende woorden met dien uitgang. Het Fransch oefende nl. in de Middeleeuwen niet minder invloed dan het Latijn, aanvankelijk als spreektaal van Namen en Luik, dus der Waalsche gewesten, waar een dialect gesproken werd dat aanmerkelijk afweek van dat wat in Ile de France (de oudere vorm van het latere Fransch) heerschte, en vooral als spreektaal van Fransch Vlaanderen en Henegouwen, welke nog nauwer met het Picardisch verwant was. Zoo zijn uit het Picardisch (Henegouwsch) overgenomen de woorden die niet, zooals in het centrale Fransch of het Waalsch, voor de a een ch hebben, maar een k, bijv. kampioen, kandelaar, kans, kasteel, kous enz. De Ndl. woorden rots, toorts, koets, toets, schaats, fatsoen, plantsoen, plaats, kaatsen en dgl. herinneren aan de oude Fransche schrijfwijze met tch, ts, in het centrale Fransch reeds op het eind van de 12de of in het begin van de 13de eeuw geassimileerd tot ch, c (= s), maar in het Picardisch veel langer gehandhaafd. Ons loods (fra. loge) herinnert aan den tijd toen fr. g vóór e en i als dzj. uitgesproken werd.

De s voor een medeklinker in het midden van een woord werd in het eigenlijke Fransch reeds tegen het eind van de 12de eeuw niet meer uitgesproken. Onze uitspraak van: arrest, kasteel, kust, pastei enz. wijst er op dat wij deze woorden of voor dien tijd uit de spreektaal hebben overgenomen, of uit het Waalsche dialect, waar men de s nog heden uitspreekt, of anders uit de Fransche schrijftaal, waarin de s tot het jaar 1740 bleef bestaan.

(Wordt vervolgd)

Prof. Dr. J. te Winkel, Geschiedenis der Nederlandsche Taal.

Van onze leden.

‘Kanseltaal’.

In de laatste aflevering van O.T. lees ik (naar aanleiding van een vraag over ‘bij den voortduur’): ‘Een kanselterm; naar het ons voorkomt; groepstaal.’ Met de bijvoeging: ‘Het zou ons niet verwonderen uitdrukkingen als deze in de geschriften van Dr. A. Kuyper te vinden’. Tegen deze laatste uiting, die Kuyper disqualificeert als schrijver,

moet ik opkomen. Ik heb nooit iemand in de dagbladpers (èn ver daarbuiten!) waargenomen die onze taal zóó meesterlijk beoefende als hij, e l k e n dag weer. Alleen reeds zijn driestarren in 'De Standaard' zijn, stuk voor stuk, voorbeelden van journalistieke taalkunst.

'Kanseltaal' heb ik nooit bij Kuyper gevonden.

C.K.E.

- Waarom zou het woord 'kanselterm' een disqualificatie inhouden? Kanseltaal, de taal die op den kansel gebezigd wordt, daar gebruikelijk is. Dat Dr. Kuyper bij zijn meesterlijk hanteeren van onze taal ook den kanselstijl in woorden, vormen en verbindingen niet versmaadde, blijkt reeds bij een zelfs maar oppervlakkig inzien van zijn werken, inzonderheid de theologische. Bekende trekken van zijn stijl zijn de vele conjunctieven, verbogen naamvallen, statige voegwoorden, ongewone voornaamwoordelijke verbindingen, vele vrouwelijke substantieven op -e: al haar gunste te onswaart; bijaldien dit zoo is; wijl deze alleen Gode toekomt; wat genade hun verleend is, wat voorbeeld van trouw ze gaven; dat de Kerke Gods, wat haar van Godswege geschonken wierd...; mits het nimmer worde toegelegd op..., maar het altoos blijve...

Het bijzondere van Dr. Kuyper's stijl zit niet in enkele speciale dingen - al zijn die er ook - maar in de combinatie en frequentie van een heel aantal taaleigenaardigheden. Aan het ensemble herkent men hem... en zijn vele navolgers! - Red.

In Nederland Nederlandsch.

Verscheidene lezers hebben instemming betuigd met het pleidooi van den heer Ingen Housz ten gunste van het gebruik van Nederlandsche namen voor kruiden en planten, in plaats van de gebruikelijke Latijnsche aanduiding; zij vullen het gegeven lijstje aan met verscheidene Nederlandsche namen. Daarbij zijn er echter, die niets zeggen omtrent aard of uiterlijk van de plant, maar slechts 'vertalingen' zijn, op den klank af, van de Latijnsche benaming, en daar hebben wij dus niet veel aan. Zoo heeft het b.v. geen zin mandrágora weer te geven met mandragerskruid, of esula met ezelsmelk; wij zijn nu eenmaal gewend aan kamperfoelie voor caprifolium, maar moeten maar niet foenum graecum 'vertalen' met fijnegriek, of de bijzonder goede soort aardappelen, in het Lat. aangeduid met magnum bonum, aanbieden als 'makke boonen'.

Nederlandsch op-een-koopje.

Ik had mijn eigen tabaksoogst opgestuurd naar een centrale, die zoo vriendelijk was deze voor mij te doen fermenteeren en snijden. Ik kreeg ze terug in keurige pakken ‘wegende bij verzending netto 250 gram’, en van een banderolle voorzien. Onder op het pak staat echter: ‘Ingevolge art. 5, lid 1 der Tabak- en Tabaksproducten beschikking 1940 No. 1, is het verhandelen van deze tabak uitdrukkelijk verboden, en uitsluitend bestemd voor eigen gebruik’. Voor 65 ct. per half pond, incl. belasting kan men blijkbaar niet ook nog goed Nederlandsch verwachten!

La.

Strijk en zet.

‘Is de verklaring van den term Strijk en Zet in het Juli-nummer niet wat ver gezocht? Ik heb steeds gedacht dat de uitdrukking uit de schipperij stamt. Bij het passeeren van obstakels is het: strijken en zetten van de mast, en als dat niet onmiddellijk gebeurt, is er averij. Langs de boorden van onze kanalen komt men dan ook strijk en zet een bordje tegen: strijken.’

Co.

‘De gedachte kwam bij mij op, hoewel slechts een gissing, dat de uitdrukking bij de zeilvaart in gebruik zou kunnen zijn gekomen. Het strijken en zetten der zeilen is daar immers een handeling die uiterst snel moet worden uitgevoerd - en dan, het strijken der mast: men denke eens aan het varen door een watergang, waarover vele lage bruggen liggen, waarvoor achtereenvolgens de mast moet worden gestreken en gezet.’

Nij.

‘Ik meen dat onze uitdrukking afkomstig is van het slagen tellen bij het heien met de trekhei. Het heiblok hangt aan een reep die over een schijf loopt en aan het andere eind vier of meer dunne touwen (“luitouwen”) heeft. Vier of meer heiers trekken telkens het blok omhoog en laten dan tegelijk het touw vieren, waardoor het blok op den paalkop valt. De heibaas telt op een zangerige wijs telkens driemaal tot tien, na elken “tocht” van 30 slagen wordt even gerust. De dertigste tel luidt dan ook: “strijk en zet”, d.w.z. “strijk het blok en zet het neer”. Bij het heien komt deze roep dus gestadig terug.’

Wi.

‘Is het wel bekend, dat vroeger de heibaas bij de trekhei om de heiers precies gelijk te laten trekken, fraaie liedjes er bij zong; de meeste regels hadden weinig met het heien te maken (waren ook meestal minder oorbaar), maar het eindigde steevast bij de 29ste en de 30ste of laatste slag van een “tocht” met: “hoog is je bed” en “strijk en zet”. Hier heeft (had) het ene zowel als het andere werkwoord zijn oorspronkelijke betekenis (strijken dan in de bet. van “neerlaten”) want als ze het blok dan hadden neerge“zet”, mochten zij even uitblazen. Ik kan mij voorstellen dat hieruit de tegenwoordige betekenis zou zijn afgeleid.’

Mu.

[Vragen]

De boekhouderstaal is vanouds een soort dieventaaltje waarin eerst Italiaansche, daarna Latijnsche en Fransche en tenslotte Engelsche en Duitsche woorden gretig worden opgenomen. Misschien geschiedt dit bewust om het boekhoudersvak te beschermen, wat in de middeleeuwen, toen het geldvak niet in hoog aanzien stond, wel noodig geweest zal zijn. Maar daarvoor is tegenwoordig toch geen reden meer te vinden. Nu wordt sinds enkele jaren in Nederland door een groep bedrijfseconomen propaganda gemaakt voor een systeem van bedrijfsadministratie en kostenbegroting, dat zijn oorsprong heeft in Amerika, en waarvoor 'dus' alle termen uit het Engelsch worden overgenomen. Het systeem heet: 'variabele budgetteering'. Er wordt geen moeite gespaard om de a.s. moderne bedrijfseconomen de vreemde woorden met de paplepel in te geven, hetgeen kan blijken uit het laatste 'Handboek der budgetteering', de praktische toepassing op de bedrijfsadministratie door H. Diepenbroek, Leeraar M.O. Boekhouden, bedrijfseconoom. Hieronder geef ik U een lijstje van termen, die evengoed in het Nederlandsch uitgedrukt kunnen worden:

(variabele) budgetteering	(veranderlijke) begrooting
masterbudget	hoofdbegrooting
generaal budget	hoofdbegrooting
code, codeering,	nummering, cijfersysteem
ingecalculerde rente	inberekende rente
voorgecalculerde rente	voorberekende rente
functie	taak
sub-functie	ondertaak
functioneele organisatie	taakverdelende organisatie
tijdstudiebureau	tijdonderzoekafdeeling

planning bureau = volgens de definitie in het Handboek der budgetteering: '.. heeft tot taak de productie van de diverse artikelen te regelen en aan de fabriek voor te schrijven, zoodat een geordende bedrijfsbezetting mogelijk is en om contrôle uit te oefenen op het tijdig afleveren der opgegeven productie.' Dus: productie regelingsafdeeling?

Ik hoop dat U in het Tijdschrift O.T. ook hierop eens de aandacht zult vestigen.
V.d.L.

'Is het juist den naam van een gemeente onzijdig te gebruiken? Dus b.v.: "Lutjekerkerk zal zich belasten met de distributie van het hem geleverde gas aan de aangeslotenen in zijn leveringsgebied. Aanleg van de leiding is voor rekening van Grootkerk, dat de leiding op zijn kosten aan den gashouder zal aansluiten.'"?' St.

§§ - Ja, plaatsnamen zijn in het Nederlandsch onzijdig; hetzij landen, provinciën, steden, dorpen. Plaatst men er staat, provincie, gemeente, stad vóór, dan wordt dit

het hoofdwoord. ‘De stad Grootkerk zal haar verplichtingen nakomen’; maar: ‘Grootkerk kwam zijn verplichtingen trouw na’. Zoo zal men zeggen: de gemeente Amsterdam, die...; maar zoodra ‘gemeente’ weg blijft, wordt het: Amsterdam, dat...

Een enkele opmerking: ‘hem’ als datief, onzijdig, enk. - het ‘hem’ geleverde gas - is niet juist. In gemeenzame taal gebruikt men wel ‘het’ in den datief, en verder het voornaamwoordelijk bijwoord er aan, daaraan. Men zal daarom in zin 1 òf het belanghebbend voorwerp moeten weglaten (dit is wel het eenvoudigste), òf ‘aan die gemeente’ er voor in de plaats zetten. Want het voornaamwoordelijk bijwoord past in dit verband en in dezen stijl niet.

‘In N.-Holland heb ik niet zelden horen zeggen, dat men “te bed” gaat. Dat is toch absoluut fout? Te drukt toch een rust uit (vgl. te water, hij woont te A.), terwijl na a r bed toch zeker beter is?’ Cl.

§§ - En ter aarde bestellen dan? en: ten anker gaan, ten grave dalen, ter hand stellen? Wij gaan te (of: ter) kerk, begeven ons te bed, gaan te kooi, komen te land, gaan iemand te lijf, stijgen te paard, brengen iets te berde, gaan iemand tegemoet, enz. enz.

Te wordt, eigenlijk en figuurlijk, in zeer uiteenlopende toepassingen gebezigd, om aan te duiden dat een beweging, of wat men zich als zoodanig voorstelt, in zekere richting plaatsheeft en daardoor een doel bereikt wordt.

‘Wij zouden het op prijs stellen, indien U ons een goede Nederlandsche benaming wilde noemen voor: a) papierclips en b) nietjes.’ Ba.

§§ - Een lezer heeft vroeger eens (O.T. 1938, 11a) voor papierclips: papierklemmen of papierbinders voorgesteld. Wanneer men nu van oordeel zou zijn dat ‘klemmen’ minder geschikt is omdat het aan zwaarder dingen doet denken, en de ‘clips’ ook niet ‘binden’, dan zouden wij kunnen zeggen: papiernaald; of wellicht, eigenaardiger: papierspeld; het ding verving de voordien gebruikte speldjes. Men zou ook kunnen zeggen: papierknipjes.

(Een medewerker schrijft ons - laat ons schrijven; hij is pas vijf jaar en nog niet al te vaardig met de pen - dat z.i. ‘schuifspeld(je)’ een bruikbare term is. Onze jeugdige vriend heeft gelijk; ‘speld’ (Lat. spinula, doortje) wekt de gedachte aan ‘steken’; het voorgevoegde schuif- heft elke misvatting op.)

‘Nietjes’ is goed Nederlandsch; het W.N.T. zegt: Niet, ook neet, klinknagel. Voor het Groningsch wordt ‘nijt’ vermeld in den zin van ‘klinknageltje in een schaar’ en ook elders is ‘nietje’ wel bekend voor: metalen pennetje, waarmede iets (b.v. bladen papier) bijeen wordt gehouden.

‘Is het ww. “vermoorden” actief of passief? Wij lazen: “Jan Pieterz. Coen zag zijn voorganger vermoorden”; sommigen zijn nu van meening dat deze zin moet luiden: ... zag zijn voorganger vermoord worden. Kunt U ons hiermee helpen?’ Ho.

§§ - Er is o.i. tegen den geciteerden zin weinig in te brengen: het is duidelijk dat bedoeld wordt het vermoorden, doodslaan, om het leven brengen, van den voorganger. Wanneer de bedoeling zou geweest zijn: het vermoorden, om het leven brengen, door den voorganger, zou men de vermelding van het object er bij verwachten.

‘De bij ons binnenkomende orders geven wij een nummer; wij spreken dan van “ons orderno.”. Dit lijkt ons niet juist, aangezien het niet onze orders zijn, te meer daar wij orders, welke wij plaatsen, niet nummeren. Juister lijkt ons “boekingsnummer”. Is dit echter een goed Nederlandsch woord?’ Ba.

§§ - Het kan beide: ‘ons’ heeft niet betrekking op ‘order’, maar op ‘-nummer’. Boekingsnummer is goed Nederlandsch, maar een bezwaar zou kunnen zijn, dat er meer dingen, die ‘geboekt’ worden, nummers krijgen.

‘Gelegenheid tot het stallen van rijwielen op eigen verantwoordelijkheid’. Moet dit niet zijn ‘verantwoording’? De.

§§ - Verantwoordelijk is: gehouden verantwoording te doen, ter verantwoording kunnende geroepen worden. Iets voor zijn verantwoording nemen: zich bereid verklaren er verantwoording voor af te leggen, zich er verantwoordelijk voor stellen. In het gegeven geval is de bedoeling: op eigen risico. Een woord van vreemde afkomst, maar al vier eeuwen in gebruik.

‘Onze rechtsgeleerden spreken gaarne van “litigieus” (litigieuse koe, litigieuse woning, enz.); een onnoodige vreemde term, m.i.’. Sch.

§§ - Een oude en nog niet ongewone rechtsterm: ‘waarover het geding gaat’, ‘in geding zijnd’. Het laatste zal het zwaarwichtige Latijnsch-Fransche woord (litigiosus) wel doorgaans kunnen vervangen. Overigens is eenige aansluiting van de rechtstaal bij het Latijn niet zoo schadelijk als aanpassing aan moderne talen.

‘Is het wel juist het woord “wedde” te noemen als vorming door Hooft? Was het niet een verouderd woord, dat Hooft alleen maar weer ophaalde?’ We.

§§ - Inderdaad, wedde is al middelnederlandsch: Hooft heeft het weer in gebruik gebracht. Voorbeelden van door Hooft ingevoerde woorden zijn o.a.: kanttekening, (hooger) beroep, voorraad, lastbrief, kerkeraad, boekerij enz. (zie: Breen, Hooft als schrijver der Nederlandsche Historiën, 274 vlg. Vgl. O.T. 1942, 25 vlg., 35.)

‘Wat moet het zijn: oudersavond of ouderavond? Ge.

§§ - ‘Ouderavond’ zouden wij zeggen. Van Lennep spreekt wel van ‘t Liefdriek oudrenoog’ en Van Zeggelen van ‘een nukkig oudrenpaar’, maar dat is geen dagelijksche taal. Er is taalkundig niet het minste bezwaar tegen ‘ouderavond’; wij kennen vele samenstellingen waarvan het eerste lid in den enkelvoudsvorm staat, maar een meervoudsbet. heeft: boekhandel, kachelsmid, broedergemeente, heidenapostel.

‘En “wegenteer” of “wegteer”? Ik zou aan den laatsten vorm de voorkeur geven.’ Ge.

§§ - Wegteer, stellig; evenals dakpan, straatsteen, wegdek enz. Wegenteer zal een foutieve vertaling zijn van hd. Strassenteer: men zal de n voor een meervouds-n hebben aangezien, terwijl die niets dan een overbrugging van een hiaat is. Het Duitsch gebruikt hier evenals wij den enkelvoudsvorm: Dachpappe en niet Dächerpappe.

‘Wat is de beteekenis van “synergistisch”, een woord dat ik aantrof in een artikel over vogels?’ Wi.

§§ - Het is niet gemakkelijk de juiste beteekenis van een woord te omschrijven, wanneer het niet in den samenhang van den zin gegeven wordt. Syn (sym-) beteekent: met; en ergon: werk. Het bedoelde woord zou kunnen beteekenen: samenwerking van verschillende organen ter bereiking van een werking.

‘De dokter zegt: ik heb deze personen doorlicht. Is dat niet verkeerd gezegd; moet het niet zijn: doorgelicht?’ Kl.

§§ - Het komt ook ons voor dat het beter is te zeggen: doorgelicht. Het ww. is dóórlichten, scheidbaar, licht door (de te onderzoeken persoon) doen vallen. Doorlíchten, onscheidbaar ww., kan o.i. in dezen niet dienen; dat heeft geen andere beteekenis dan: van licht doordringen.

‘Weet U ook een aequivalent voor “presse-papier”? Het is weliswaar reeds zo ingeburgerd, dat we aan het woord zijn gewend geraakt, doch wanneer er een Nederlands woord voor is, zou dit toch de voorkeur verdienen.’ Je.

§§ - Wij weten er geen; ‘papierneerdrucker’ zou men kunnen zeggen, maar wij zouden het niet gaarne willen propageeren.

‘Is het juist om te zeggen: deze zending wordt als gewone, aangeteekende brief verzonden, of zou men hier dienen te zeggen: als gewonen, aangeteekenden brief?’ Bu.

§§ - Hier de 1ste naamval, als bepaling van gesteldheid bij het onderwerp van het passief van ‘zenden’. In het actief omgezet, krijgt de zin een bep. v. gest. in den 4den naamval bij het object van zenden: wij verzenden dit stuk als aangeteekenden brief.

‘Is het: in een tijd als deze, of dezen?’ Bu.

§§ - Het is: in een tijd als deze, (zoo)als deze (is); een elliptische zin. Laat ons het woord in kwestie vervangen door een pers. vnw., waarvan nominatief en accusatief verschillende vormen hebben: ik-mij; jij(je)-jou; hij-hem; zij-haar; dan blijkt het dadelijk. B.v.: voor een man als ik (= zooals ik ben); met een vrouw als zij (zooals zij is).

‘In vonnissen en grossen enz. lees ik dikwijls “daadzaken”. Naar mijn taalgevoel is dat geen Nederlandsch, ondanks het voorkomen van het woord in het wetboek.’ Sch.

§§ - Het W.N.T. verklaart: als germanisme zijn te beschouwen: daadwerkelijk, daadzaak, werkdadig. Zoo was het in 1916 en zoo is het ook thans nog.

‘In een tijdschrift kwam ik den term “verplegingsmaatregel” tegen in den volgenden zin: “Boomensnoei als verplegings-maatregel of als roofobject”. Is hier “verpleging” goed gebruikt?’ Lo.

§§ - Stellig niet. Een zieke wordt verpleegd; een boom onderhouden, of verzorgd.

‘Als wij voor “blikopener”: blikkenschaaar (of blikjesschaar) zeggen, vervalt het bezwaar dat ik in de vorige aflevering opperde.’ Ru.

[Nummer 10]

Genaturaliseerde vreemdelingen (II)

De oi en ui waren tot de 16de eeuw in het Fransch tweeklanken, met accent op het eerste deel; daarna eerst werd de uitspraak wà en wì. Onze woorden: allooi, fooi, octrooi, plooi, prooi enz. moeten dus reeds vóór de 16de eeuw zijn overgenomen.

Ook de ai was oorspronkelijk een tweeklank; in de 12de eeuw werd de uitspraak èi, later è; voor een klinker of aan het eind bleef de tweeklank langer bewaard, en in het Picardisch heeft hij ook al weer langer stand gehouden. Vandaar in het Mnl. ontleende woorden met aei vóór een klinker of aan het eind (praeyeel, naast proyeel en prieel, baai, kaai, paaien). Kwam de ai voor een medeklinker, dan werd het in het Mnl. ei, in overeenstemming met de toenmalige Fransche uitspraak, of wel om è aan te duiden: plein, grein, trein, fontein, porcelein, pleit, feit enz.

De Fransche uitgang on werd in het Mnl. met oen weergegeven; vandaar nog: citroen, kapoen, legioen, millioen, paviljoen, seizoen, vermiljoen enz.; in het Mnl. ook eigennamen, zooals Ciceroen, Catoen. Woorden met -on: galon, ballon, kanton, postiljon, station, zijn uit lateren tijd.

Mnl. ure, Nnl. uur, herinnert aan de oude Fransche uitspraak van eu als e + u; de au, thans in het Fransch als o uitgesproken, luidde vóór de 17de eeuw au; vandaar ons kous, fout, heraut, saus. Onze woorden kwijt, prijs, patrijs, partij, fijn, satijn, azijn, enz.; juist, fruit, kornuit enz. moeten overgenomen zijn voor de diphthongering van î en u, dus voor het eind van de Middeleeuwen.

Uit de Middeleeuwen dateert ook de overneming van woorden op té (t), ier, esse, el, ie of i, age, ard, met -teit, -ier (ook -enier), -es, -eel, -ie (later -ij, ook -erij, -ernij), -age en -aard, welke uitgangen ook wel achter echt Nederlandsche woorden werden gevoegd, zooals flauwiteit, tuinier, hovenier, houweel, tooneel, maatschappij, kleedij, smederij, slavernij, vrijage, lekkage, lafaard, veinzaard. De uitgang -ment werd eerst

na de Middeleeuwen slechts gebruikt bij de ietwat platte woorden kakement, dreigement en dgl.

De uitgang ier werd overgenomen toen de i nog klemtoon had, de e nog stom was en de r nog duidelijk uitgesproken werd, zooals in het Nederlandsch bovendien nog in fier (met ie uit ê), manier, rivier enz. en in het Mnl. in de vreemde woorden op -ien, zooals grammarien en in de werkwoorden op -ier, zooals hantieren, visieren enz. In het latere Nederlandsch gaan alle aan het Fransch ontleende werkwoorden uit op -eeren. Deze uitgang werd zelfs achter eenige Nederlandsche woorden gevoegd, zooals: voeteeren, stoffeeren, trotseeren, waardeeren, halveeren enz.

De Fransche uitgang el, al (Lat. alis) is in het Middel- en Nieuwnederlandsch -eel of -aal; Fransch el (Lat. ellum) is in het Mnl. ook bijna zonder uitzondering -eel: abeel, bordeel, fluweel, juweel, kaneel enz. De vorming met -el, in flanel, morel, hôtél, caroussel, wijst op een latere ontleening.

De invloed van het Fransch heeft zich ook doen gelden in uitdrukkingen en samenstellingen, die letterlijk naar het vreemde voorbeeld vertaald werden. Ook de Nederlandsche spraakkunst heeft dien invloed ondergaan: het toenemend gebruik van de s als meervoudsteeken wijst daarop. Zoo was ook het Fransch de oorzaak dat het pers. vnw. enkelv. 'du' moest wijken voor den meervoudsvorm 'ghi', eerst slechts in het deftige, later ook in het gewone gesprek. Vooral de zinsbouw in het Nederlandsch heeft den invloed van het Fransch ondergaan; wanneer wij spreken van 'een man van veel verstand', 'een boek van groote waarde', 'dat is van het hoogste gewicht',

volgen wij de Fransche zinsconstructie. Uit het Fransch ook zullen wij den vorm van den absoluten accusatief hebben. Zoo schreef Beets: ‘de heldin der historie verschijnt, het helder voorhoofd met het schoone mopje beplouid’, en Bogaers: ‘ook hij, de vuist aan 't heldenwapen, wou dringen in dien wondertuin’. Eenige van die absolute naamvallen zijn zelfs tot vaste formules versteend. Zeer gewoon is bijv. de uitdrukking: niemand uitgezonderd of uitgenomen (Fra. n'excepté personne), in het Mnl. ook: niemande uutgesceden, uutgesteken, uutghezet, overgheslagen. Zoo ook: alles welbeschouwd (tout considéré), de goeden niet te na gesproken, en in officieelen stijl: ‘gezien’ de beschikking des konings (vue la disposition du roi), de Raad van State gehoord (oui of entendu). Invloed van den Latijnschen abl. absol. heeft zeker die constructie begunstigd, wat wel heel waarschijnlijk is bij uitdrukkingen als: toegegeven (concesso) en gesteld of ondersteld (posito of supposito).

Door die constructie zijn allengs eenige deelwoorden, evenals in het Fransch, voorzetsels geworden. Zoo zeide men in het Mnl.: dat hanghende, of hanghende dat (ce pendant), bijv.: hanghende die hooghe vierschare; dien tijd gedurende, of dat gedurende (ce temps durant), later gedurende dien tijd; zoo ook niettegenstaande (nonobstant), aangaande of rakende (touchant). In het Middelnederlandsch zeide men: behouden het recht van anderen (sauf le droit d'autrui), maar men maakte van dien zin ook reeds een absol. genitief: behoudens srechts, en uit beide constructies ontstond weer: behoudens het recht, waarin behoudens thans als voorzetsel opgevat moet worden. Evenzoo ging het met nopens (voor nopends) en ook met volgens (voor volgends, suivant). Liet men van een zin als: dit niettegenstaande dat het regende, eerst het aanwijzend voornaamwoord en daarna het voegwoord ‘dat’ weg, dan werd ‘niettegenstaande’ zelf voegwoord, wat het dan ook in het tegenwoordige Nederlandsch is. Hetzelfde geldt van aangezien (vu) en in de 17de eeuw ook van gemerkt (considéré), beide synoniemen van ‘omdat’.

Wij weten dat omstreeks het midden van de 16de eeuw een krachtige beweging ontstond tegen het overmatige gebruik van Fransche en Latijnsche woorden, beginnende met Jan van de Werve in 1553 en loopende over Coornhert, Utenhove, Heyns, Kiliaen, Hendrik Spieghel in de 16de eeuw tot Simon Stevin, Hugo de Groot, Bredero, Mostaert en Hooft in de 17de eeuw, met zulk een goed gevolg, dat Vondel in 1650 kon zeggen: ‘Onse spraek is sedert weinige jaren herwaert van bastertwoorden allengs geschuimt en gebouwt’.

Prof. Dr. J. te Winkel, Geschiedenis der Nederlandsche Taal.

Van onze leden.

Nietjes of krammetjes?

Ongetwijfeld heeft de Redactie gelijk als zij verklaart dat ‘nietjes’ goed Nederlands is. Daarmee echter is niet de vraag beantwoord, of die nietige dingetjes, die ons door reizigers in kantoorbenodigdheden onder den naam ‘nietjes’ worden aangeboden, terecht in Nederland zo genoemd worden. Een n i e t is een k l i n k n a g e l, dat is een bout, die door hamerslagen aan de beide uiteinden gestuikt wordt en daar aan weerszij een kop krijgt. Ook steekt de schoenmaker door een vetergaatje een niet; wanneer

hij met zijn tang knijpt spalkt het metalen buisje aan de einden open en de omkrullende randen worden tegen en in het leer vastgedrukt.

Maar dat alles lijkt niet op wat in de kantoren gebruikt wordt. Dat is een stukje dunne draad, aan beide einden haaks omgezet. Met die einden prikt men door een stuk of wat velletjes papier heen, en dan worden ze tegen de draad dubbel geslagen. Waar men de papieren mee hecht, is dus geen klinkbout, noch een metalen pen, maar een k r a m m e t j e . En een 'nietmachine' heeft niets met klinken van doen, het is een h e c h t e r , vaak een k l a p h e c h t e r , die met één klap tegelijk de punten van de kram door het papier jaagt en ze dubbel klapt ook.

Op slot van zaken: niet nietjes, maar krammetjes!

A.D.F.

'Opener'

Nu in meer dan een nummer van O.T. de aandacht wordt gevestigd op het nogal leelijke en doorgaans roestige gereedschap om een blikje open te maken, zou ik ook wel een duit in het zakje willen doen. Bij ons thuis lag in een 'messen'bak in de keuken naast een aardappel'mes', een snijboonen'mes' en 'het groote mes', dat voor allerlei dienst deed, een blikken'mes'. Bij de tafelmessen vond je een broodmes, een vleeschmes en een wild'schaar'. Niemand twijfelde ooit over het gebruik van deze woorden, en brabbelwoorden als 'opener' of 'ordener' waren in onze omgeving onbekend.

Sm.

Presse-papier

Kan voor presse-papier niet dienen: papierwicht? nl. gewicht om op papier te leggen, om het papier te bezwaren. Het 'drukken' is bijzaak.

Fo.

Aan boord van schepen worden op de kaartentafel uitgespreide zeekaarten door looden of met lood gevulde voorwerpen op haar plaats gehouden; deze voorwerpen heeten dan kaartenlooden of kaartenloodjes.

Me.

Dwaze mededeelingen

Onder dit hoofdje publiceert de Veluwsche Courant een reeks van korte mededeelingen, voornamelijk uit dagbladen geknipt, die door een te haastige redactie en onvoldoende correctie eenigszins wonderlijk in elkaar zitten. Wij lezen daarin o.m.:

- Een geluk is tenslotte dat bij het ongeluk aan den Haringvliet, waarover wij gisteravond reeds vrij uitvoerig berichtten geen ongelukken te betreuren zijn. - Op de Vliehors is een lijk aangespoeld. Signalement: lengte 1.80 m., kort geknipt blond haar, gaaf gebit, gezond uiterlijk, zwaar gebouwd, enz. - Namens de aftredende leden werd den voorzitter dank gebracht voor zijn prettige en nimmer onpartijdige leiding der vergaderingen. - De marechaussee te Terneuzen hield een 30-jarigen koopman aan, die in dronken toestand enkele personen met een kapmes bedreigde. De man is in zulk een toestand beslist gevaarlijk voor zijn omgeving. - De Amerikaansche Senaat heeft met 56 tegen 22 stemmen besloten, de debatten over het anti-lunchwetsontwerp niet voort te zetten. - Aan de groeve heeft de heer R. eraan herinnerd, dat 288 jaar geleden de thans overledene met hem naar hier kwam. - Het gemeentebestuur was fraai geillumineerd. - De heer Penseel schilderde de bereikte resultaten. - De auto ging over den kop en vier van de drie inzittenden werden ernstig gewond. - In het rijtuig zaten geen inzittenden. - Zijn toestand is thans redelijk wel. De begrafenis zal Zaterdag om half drie op Nieuw Eyk en Duinen geschieden.

Dislocatie.

‘Ik zou dit woord in verband willen brengen met de vertaling van het Engelsche “dislocation”: ontwrichting. Wordt bij het gebruik van het woord “dislocatie-voorraad” niet gedacht aan de ontwrichting, die zich bij het vervoer der goederen in het verkeer kan of: zou kunnen voordoen? Ik ken voornamelijk dislocatie-voorraden (zgn. ijzeren voorraden) in Zeeland, dat onder de huidige omstandigheden door zijn geïsoleerde ligging bij een ontwrichting het meeste risico loopt.

Disloceeren of dislokeeren? m.i. disloceeren, naar analogie van convoceeren-convocatie.’

He.

Steekhouden.

‘Koenen-Endepols brengt het woord in verband met de lakenweverij: ‘eigenlijk van laken, dat goed de naaisteken houdt’. Deze verklaring lijkt mij beter omdat de uitdrukking ‘geen steek doen’ mij dan duidelijker is. Een Fransche vertaling voor ‘niet steekhoudend zijn’ is o.a.: ‘cela se découd’.

He.

M.i. houdt de uitdrukking ‘steekhouden’ verband met een steek in brei- of haakwerk. Wie kent niet de uitdrukking: Een Zondagsche steek houdt geen week.

Vr.

[Vragen]

‘Te onzen kantore heerscht verschil van meening over de vraag, of in uitdrukkingen als “het ondershands(ch) plaatsens van aandeelen” en “het rechtstreeks(ch) emitteeren van leeningen” de woorden “ondershands(ch)” en “rechtstreeks(ch)” als bijvoegelijke naamwoorden dan wel als bijwoorden moeten worden beschouwd. In het eerste geval zouden zij mèt, in het laatste geval zonder ch geschreven moeten worden. Wij zouden het op prijs stellen, wanneer U deze vraag in Uw blad zoudt willen behandelen.’ V.E.

§§ - Een infinitief is oorspronkelijk een substantief, maar een substantief van een werkwoordsstam afgeleid, en door die afleiding heeft hij een tweezijdige beteekenis, een substantivische en een werkwoordelijke. Welke van deze twee overheerscht, hangt af van de wijze, waarop hij in den zin, of in het zinsverband, met andere woorden is verbonden. Zijn substantivische beteekenis wordt sterker dan zijn verbale, wanneer hij den vorm van genitief heeft, of wanneer hij vergezeld wordt van een lidwoord of een aanwijzend of bezittelijk voornaamwoord. Er is dus hier geen twijfel aan: de infinitieven ‘plaatsens’ en ‘emitteeren’ worden door het lidwoord duidelijk als substantief gekenmerkt. De bepaling is dus adjectief. Men spreekt dan ook van: met het (dat) vlugge loopen, door het (dat) lange staan. Wil men het bijwoord behouden, dan zegt men: met (zoo) vlug te loopen, door (zoo) lang te staan. Men kan dus kiezen tusschen: 1) ondershands aandeelen te plaatsens, rechtstreeks leeningen te emitteeren; en 2) het ondershandsche plaatsens van aandeelen, het rechtstreeksche emitteeren van leeningen. De ‘e’ van het adjectief na het bepalende lidwoord (of voornaamwoord) weg te laten zouden wij niet gaarne aanbevelen. Wij zeggen toch ook niet: het rechtstreeksch aanbod; zoo schrijven wij ook: het rechtstreeksche verkeer, en niet het rechtstreeksch verkeer, hoewel wij dezen laatsten vorm herhaaldelijk aantreffen. Het zal wel invloed zijn van de gevallen waarin: een, zoo een, zulk, elk, menig, ieder enz. voorafgaat. Zou men beslist den onverbogen vorm willen gebruiken, dan zou men bijwoord + werkwoord tot een eenheid moeten verbinden: het ondershands-plaatsens (met koppelteeken).

Dat de infinitief met bepalend lidwoord als substantief moet opgevat worden, bewijst ook de tegenzin, dien wij gevoelen om hem te verbinden met woorden die uitsluitend als bijwoord voorkomen: nooit, vaak, zelden, genoeg, (n)ergens; wij zeggen nl. niet: het nooit, altijd liegen, maar: nooit, altijd te liegen. Niet: het genoeg eten, maar: genoeg te eten...

Bij transitieve werkwoorden blijkt het overheerschen van het substantief-karakter ook hieruit, dat het object van het werkwoord een bepaling met v a n wordt. Gedichten mooi voor te dragen, wordt dan: het mooie voordragen van gedichten. Het laatste zal men echter vermijden, juist omdat men het bijwoord hier graag zal houden.

Indien het lidwoord ‘het’ in een bepaald geval bij iemand nog twijfel zou laten, dan zal het aanwijzend voornaamwoord ‘dat’ licht nog sterker spreken. Dat late opstaan...

‘Teneinde onze menschen (mijzelf inbegrepen) te helpen met het juiste gebruik van het woord “bedrijf”, geef ik beneden een aantal uitdrukkingen, met het verzoek te zeggen, welke goed en welke fout zijn, en hoe wij de laatste kunnen vervangen:

- 1) Het bedrijf staat stil.
- 2) Het bedrijf betaalt de kosten.

- 3) Ik ga naar het bedrijf.
- 4) Wij sommeeren U Uw werkzaamheden aan het bedrijf te hervatten.
- 5) Bedrijfstuinen (d.w.z. tuinen, die de beambten door middel van het “bedrijf” toegewezen krijgen).
- 6) Deze wijziging is nu in bedrijf.

Ik heb gepoogd een reeks te maken. De eerste zin is m.i. juist, de laatste fout.’ Le.

§§ - Bedrijf is een woord dat wij dikwijls - denkelijk onder invloed van hd. betrieb - verkeerd gebruiken. Wij weten nu zoo langzamerhand dat een motor niet ‘in bedrijf’ gesteld wordt, maar: in werking. ‘Bedrijf’ zouden wij bij

voorkeur willen bezigen in collectieven zin: de werkzaamheden en wat daarvoor rechtstreeks dient, noodzakelijk daarmee verbonden is; dus niet in den zin van: de zaak, de onderneming, de vennootschap, de maatschappij. Vandaar dat wij liever niet spreken van ‘bedrijfsnummer’.

Zin 1) is goed; de werkzaamheden zijn stopgezet. Maar niet goed zou zijn: het bedrijf zal de volgende week gesloten zijn. En ook niet goed achten wij zin 2): het bedrijf betaalt de kosten. Zin 3) is onduidelijk; wat is de bedoeling: het geheel der onderneming (na vacantie, non-actief, werk in verwijderd verband met de zaak), of: het meest zichtbare deel: terreinen en gebouwen? In het laatste geval is de uitdrukking stellig niet juist.

Zin 4) kan wel: a a n het bedrijf, of i n het bedrijf; maar veiliger misschien is: aan de zaak, aan de onderneming. Men oefent een bedrijf uit, maar men is verbonden aan een zaak, aan een onderneming.

Zin 5) is fout; met bedrijfstuinen duidt men niet aan: tuinen, die de beambten door middel van het ‘bedrijf’ (lees: van de zaak, de onderneming) toegewezen krijgen. Dat zijn ‘beambten-tuinen’, ‘personeelstuinen’ (vgl. beambten-, personeelswoningen). Van bedrijfstuinen kan men slechts spreken, wanneer de tuinen ten behoeve van het bedrijf, of althans in dienst van het bedrijf bebouwd worden, b.v. bessentuinen van een jamfabriek.

Dat zin 6) er niet mee door kan, is buiten kijf.

‘In het “Inleidend woord” tot De Nederlandsche Taalgids; woordenboek van Belgicismen, door C o n s t. H. P e e t e r s, schreef wijlen professor Dr. J. Vercoullie destijds: “Omdat een Hollandsche kantoorklerk “te Den Briel” en “te Den Helder” heeft durven uitvinden, schrijven sommigen hier “te De Panne, te De Klinge”; wanneer: te der zee, te den laatste, te der loops?”

De opmerking van prof. Vercoullie is m.i. zeer juist. Alleen lieden wier taalgevoel is afgestompt schrijven te den Helder, te den Briel, te ter Apel, te de Leek; ik zal dat nooit doen, maar schrijf met alle liefde: ten Briel, ter Apel, in Den Haag, in Den Helder enz. Vaak kan dat “te” geheel gemist worden.’ Sch.

§§ - Wij verkiezen: te Brielle, of: in Den Briel; wij kunnen ook nog altijd schrijven: te 's-Gravenhage. Het weglaten van het voorzetsel bij Apel gaat o.i. te ver; zal men Terborg, Ter-Aar, Terheiden, Terschelling kunnen gebruiken als bijw. bep. v. plaats zonder voorzetsel? Dat is onmogelijk; en even onmogelijk is het, ‘te’ in den naam opgesloten, na een voorzetsel (in, van, uit) weg te laten.

Wij zijn het met inz. eens dat het voorzetsel ‘te’ bij zulke plaatsnamen minder goed past, en men daar beter ‘in’ kan gebruiken, omdat te den, te der, al eeuwen lang in het Nederlandsch steeds wordt samengetrokken tot ten, ter.

‘Men hoort veelal zeggen: een groffe korrel, voor een grove korrel. Is dit geoorloofd, en zoo ja, blijft het beperkt tot de spreektaal, of mag men het ook in de schrijftaal gebruiken?’ v. B.

§§ - Het W.N.T., Dl. V, bewerkt door A. Beets en J.W. Muller, acht voor de gewone spreektaal den o-klank dien wij hooren in ‘grof’ - de scherpkorte o - normaal ook in de verbuiging en in den vergelijkenden trap; slechts in verheven taal wordt de heldere o gehoord. Wanneer deze heldere o in het dagelijksche leven gehoord wordt, is het - oordeelen de bewerkers - alleen bij dien eenigszins deftigen spreektrant, welke een

bijsmaak heeft van gemaaktheid of van betweterij. Wat de schrijfwijze betreft, duiden zij de scherpkope door $\ddot{o}$ aan, en de heldere door $\bar{o}$; zij schrijven dus: een grōve kam, er met de grōve bijl inhakken, maar: grōve zonden, grōve beleedigingen. In het dagelijksch leven bezigen wij deze teekens niet en komen er dus al spoedig toe te schrijven: een groffe kam, er met de groffe bijl inhakken. Trouwens, het W.N.T. vermeldt dat ‘de noordnederl. tongvallen de reeks: groffe, groffer kennen’.

Een stijl- door vormverschil als hierboven besproken kennen wij ook in bros-broos: een brosse taartkorst, het broze leven.

‘Wij schrijven en spreken van: Grijskerke, Serooskerke, Aagtekerke, 's Heer Arendskerke, Melis- en Mariekerke, Houtkerke, enz. - waarom dan ook niet van Duinkerke? In Zuid-Nederland, waar men het (beter) weten kan, doet men het algemeen wèl. Zie b.v. in de Vlaamsche couranten en het aardige boekje van wijlen A. Hans, Fransch-Vlaanderen en Zeeuwsch-Vlaanderen (Gent 1913. Uitgave van het Julius Vuylsteke-fonds, no. 9).

Dat wij in Noord-Nederland veelal nog steeds Duinkerken schrijven (en Vilvoorden, Oudenaarden) is m.i. te wijten aan het feit dat men veeltijds naast IJmuiden, Arnemuiden, Muiden óók Diksmuiden schrijft (een oude datievorm?) en dan naar analogie daarvan: Oudenaarden, Vilvoorden, Duinkerken. Maar beter is het m.i. om Duinkerke, Oudenaarde, Vilvoorde te schrijven.’ Sch.

§§ - Inderdaad lijkt -kerke beter; vgl. ook vele N.-Nederl. plaatsnamen met -kerk, niet -kerken. Evenwel bedenke men, dat zeer vaak plaatsnamen een oorspronkelijken datievorm vertoonen, gevolg van de zeer veelvuldige verbinding met: in, van, te, uit. Zoo moeten de namen op -muiden ontstaan zijn, zoo ook Leiden uit Leitha, Harlingen uit Harlinge, en Groningen uit Groeninge.

‘Bijgaand zenden wij U’: is deze uitdrukking, die wij dagelijks tegenkomen wel juist? Naar ons gevoelen niet, maar dan zou, volgens anderen, ‘ingesloten zenden wij U’ ook niet goed zijn.’ Ste.

§§ - Wat is het bezwaar: dat ‘wij’ niet ‘bijgaan’, niet ‘ingesloten zijn’? Goed: zulke deelwoorden als bepaling van gesteldheid worden geacht betrekking te hebben op het onderwerp, tenzij zij heel duidelijk door de plaatsing met een ander zinsdeel in verbinding worden gebracht. Zoo is de regel, nietwaar? kennelijk met de strekking alle misverstand te voorkomen. Maar bestaat dit gevaar wel bij deze geijkte zinswending? Wij zouden zeggen van niet, en zouden ze dus niet willen afkeuren.

Iets anders is het, of het fraai Nederlandsch is, en of wij er niet goed aan zouden doen het ook eens op een andere manier te zeggen!

‘Ik las onlangs het woord stedebouw. Het eerste lid der samenstelling is, als ik het wel heb, “steden” (meervoud); anders zouden wij “stadsbouw” zeggen. Dit weglaten van de n maakt op mijn - Oostned. - taalgevoel den indruk van slordigheid. Laten wij de n toch schrijven, en een ieder de vrijheid laten die al of niet uit te spreken. Het weglaten van de n suggereert dat de Oost-Ned. uitspraak verkeerd is; en daar kom ik tegenop.’ Le.

§§ - Onze lezer neemt ten onrechte aanstoot aan den vorm stedebouw. Wij hebben hier niet te doen met een geapocopeerden meervoudsvorm, maar met een enkelvoudsvorm: ‘stedebouw’ staat hier voor ‘stadsbouw’. Beide vormen zijn te verdedigen: stads(of: stede-)bouw is evengoed als stedenbouw.

‘Wat is de beteekenis van “opper” in: opperman; beteekent het iets als meesterknecht? vgl. opperbevelhebber.’ v. B.

§§ - Neen, dit ‘opper’ wordt beschouwd te zijn afgeleid van lat. operari, ‘werken’. Opperman beteekent dus ‘eigenlijk’ slechts: werkman.

‘Bij het aannemen van personeel wordt door sommige afdelingschefs gebruikt “aanname van personeel”, terwijl anderen gebruiken: aanneming (of: het aannemen). Zoudt U mij willen mededelen of beide woorden als goed nederlands gebruikt mogen worden?’ Ha.

§§ - Ten aanzien van ‘aanname’ valt dit te zeggen: het is niet ‘fout’, niet ‘in strijd met ons taaleigen’. Maar daarmee is dan ook alles gezegd. Hebben de betrokken afdelingschefs er aardigheid in de taal een Duitsch tintje te geven - want dat doen zij als zij ‘aanname’ bezigen*) - dan kunnen zij ongestraft hun gang gaan: niemand kan hun wat doen.

Het groote Woordenboek van Matthijs de Vries c.s. (Dl. I, a^o 1882) kent ‘aanname’ niet: het spreekt van aanneming (van waardgelders b.v.; kantoor van aanneming).

[Nummer 11]

‘Vervolmaken’.

‘Is v e r v o l m a k e n goed?’, vraagt een lezer. - Dat hangt er van af in welken zin het gebruikt wordt. Een gewoon, alle dag voorkomend werkwoord is het in het Nederlandsch zeker niet. Laten wij de zaak eens nagaan.

Het voorvoegsel v e r - heeft zeer uitgebreide beteekenis, of liever: zeer verschillende beteekenis s e n . Er zullen blijkens het oudgermaansch - het oudst-overgeleverde, het gotisch reeds - drieërlei voorvoegsel in zijn samengevallen, waardoor deze bijzondere beteekenis-variantie begrijpelijk wordt. Die drie gotische voorvoegsels zijn: faur = vóór; fra = weg, voort; en fair, waarvan geen precieze beteekenis meer valt vast te stellen, maar dat schijnt uit te drukken: de voltooiing van de handeling.

Elk van die kon zich weer in verschillend gebruik differentieeren; fra- bijv. in 1) verwijdering, 2) verwisseling, 3) afkeer, 4) bederf, 5) vernietiging, 6) dwaling. De Nederlandsche werkwoorden met ver- zullen wel meest van ww. met fra-afkomstig zijn, of naar analogie van zulke gevormd; maar het is onmogelijk, voor den tegenwoordigen taalschat de grenzen tusschen die drieërlei oorsprong scherp te trekken. Deze formatie is vele eeuwen lang productief geweest - en is het in sommige beteekenissen nog -, nadat het verschil der drie voorvoegsels in vorm volkomen verdwenen was, en dientengevolge de verschillende beteekenissen niet meer begrepen werden, maar alleen door de traditie in het taalgevoel voortwerkten.

Over de werkwoorden met ver- en hun verwickelde historie ware een heele verhandeling, ja een boekdeel te schrijven. Wij wijzen er hier alleen op, dat ver- vaak dient voor afleiding van werkwoorden van samenstellingen en afleidingen, meest adjectieven, soms ook substantieven: veronachtzamen, verhoovaardigen, verootmoedigen, verwaarloozen, verwelkomen, vertegenwoordigen, vermenigvuldigen, verwezenlijken, verwerklijken, verheerlijken, verduidelijken, verongelijken, vergezelschappen, (verantwoorden), veroorzaken, (veroordeelen). Bijna steeds ontbreken afgeleide werkwoorden zonder dat ver- ernaast, ofschoon ze voor de beteekenis evengoed denkbaar zouden zijn; vgl. heiligen, openbaren. De samenstellende afleiding met voorgevoegd ver- en het achtervoegsel -en (of -igen)

*) ‘auf mich wirkt deelname deutsch, nicht holländisch’, schreef een Duitsch medelid eens.

is hier doorgaans vereischt. Dit ver- bij zulke vorming met een adjectief als grondwoord behoort niet een 'hooger graad teweegbrengen' te beteekenen: in verduidelijken moge dit zoo schijnen, in verheerlijken, verweekelijken, verwezenlijken is het niet het geval. Ook bij niet-samengesteld grondwoord kan dit element ontbreken: verduisteren, verzekeren, naast zulke, waar het wel aanwezig is, als: verdiepen, verlengen, verhoogen, enz. en vormingen van comparatieven: verminderen, verbeteren, verergeren, waarin het vanzelf spreekt.

Een werkwoord 'vervolledigen' zou men blijkens het gezegde, nog niet beslist on-Nederlandsch behoeven te vinden, wanneer iemand dat eens wilde gebruiken voor: geheel volledig maken; al zal menigeen daarbij dadelijk denken aan Hd. vervollständigen. Zelf zouden wij het stellig nooit vormen; 'volledig maken' zouden wij kiezen; of - misschien - completeeren.

Het Hd. heeft een ww. vervollkommen: vollkommen machen, dat Adelung, de groote Duitsche grammaticus en lexicograaf van het einde der 18de eeuw, nog 'landschaftlich oberdeutsches, erst neu in die deutsche Schriftsprache gekommenes Wort' noemde. Maar Weiland, die voor zijn elfdeelig Nederduitsch [d.i. Nederlandsch] Taalkundig Woordenboek van het begin der 19de eeuw Adelung ijverig gebruikte, gaf er toch geen Nederlandsch aequivalent voor. En

Leest, die in 1929 een proefschrift deed verschijnen over den Duitschen invloed op het Nederlandsch der Protestansche theologen sedert het begin der 19de eeuw, kent wel een ‘verlitteekend’ (Beets, Stichtelijke Uren), maar geen vervolmaken. Zoolang ons, door voorbeelden, niet de dringende behoefte aan dit werkwoord bewezen wordt, zouden wij willen raden: vermijd het, en zeg, zoo volmaken alleen niet kan volstaan: geheel volmaken. Want de werkwoorden, samengesteld met -vol, bij klemtoon op den stam, vormen een klein, afgesloten groepje, waarbij nooit een voorgevoegd ver-voorkwam: voldoen, volharden, volmaken, voltooien, volprijzen, volstaan, voltrekken, volvoeren; en in hun afgeslotenheid verzetten zij zich uiteraard tegen elke ingrijpende nieuwigheid. Alleen langs den weg van analogie naar een in zwang gekomen ‘vervolledigen’, zou het misschien daartoe kunnen komen. Maar zoover zijn wij nog niet; en waartoe zou het n o o d i g zijn? Het is een wanbegrip, dat elk woord in een vreemde taal in elke andere door één woord, en dan liefst net zoo gevormd, zou moeten kunnen vervangen worden.

Van onze leden.

Datum

- Wat is de ‘datum’ van een stuk? de dagteekening, de aanwijzing van den dag, waarop het stuk ‘gegeven’ is (het Latijnsche woord datum beteekent: gegeven: dato iij m. Apr. = gegeven den derden dag van de maand April). Met datum duiden wij eveneens aan den tijd van oorsprong: een gebeurtenis van vroegeren of lateren datum, van recenten datum. Ook een bepaalden dag waarop iets is geschied of zal geschieden: de datum van de volgende vergadering is vastgesteld op 30 dezer.

Wat zeggen wij van een datum, die eerst in de toekomst lag, maar die ons thans bereikt heeft? (of: dien wij thans bereikt hebben). Zulk een datum is ‘verschenen’, onder ons bereik gekomen.

Kan een datum i n g a a n? Neen, ingaan (= beginnen) zeggen wij alleen van iets dat een tijdperk omvat: de Sabbath is ingegaan; een termijn van één jaar, ingaande 1 Mei a.s. En ‘datum’ mogen wij niet zoodanig gelijkstellen met ‘dag’ dat wij spreken van het ‘ingaan’ (beginnen) van een datum.

Ingaan wordt ook gebezigd in den zin van: van kracht worden, van een verordening b.v. ‘Ten tyde van 't ingaen van voorz. keure...’.

Wij moeten dus niet zeggen, zooals het spoorboekje doet, ‘de datum van geldigheid (van dit wijzigingsblad) is reeds ingegaan’, maar: de datum is reeds verschenen, of: de geldigheid is reeds ingegaan. Men kan ook zeggen: deze wijziging is reeds van kracht.

Bewust

- Wij zullen dit woord uit het Duitsch hebben. Hd. ‘bewusst’ is het deelw. van ‘bewissen’; in het Nederlandsch kan de vorm ‘bewust’ niet oorspronkelijk zijn.

Wij vinden het woord - in p a s s i e v e opvatting - o.a. gebezigd in een bijzin die beteekent: voor zoover ik weet. ‘Mijn opgeleyde plicht, soo veel my bewust is, nae behooren waernemende,...’ Bewust wordt ook gebezigd in toepassing op iemand of

iets waarover vroeger is gesproken, en waarvan men niet uitvoerig melding maakt, hetzij voor de korthed, hetzij uit voorzichtigheid. Dit is thans wel de meest gewone toepassing. ‘Nu eerst ben ik bekwaam, u nopens het bewuste geval meer te schrijven.’ (Leev. 7, 170) ‘Zo dat ik raad Keetje dat zij den bewusten Heer maar neemt.’ (Wildsch. 4, 52) ‘Mijnen tuinman, die mij de bewuste herberg wees,...’

In a c t i e v e opvatting: m.d.b. bekend, d.i. kennis van iets hebbende, inzonderheid in toepassing op het kennis dragen van iets in het geweten. Praedicatief, dus als deel van het gezegde: ‘Ik ben mijns quaelijk bewust.’ ‘t Scheen, hij was zijn schuld bewust.’ ‘De wethouders, zich bewust van voorgange wreedtheit.’ ‘Zijn blijven bewijst zeker zijn onschuld niet, maar toont toch dat hij zich van geen zware schuld bewust was.’

Een jonger gebruik, m.d.b. bij zich zelf besef van iets hebbende in 't algemeen: ‘Ik was mij bewust onmisbaar te zijn voor haar geluk.’ ‘Een wil die zich zijn doel bewust was.’ Doelbewust, klassebewust zijn vormingen van den jongsten tijd. Onze Raad heeft deze samenstellingen n i e t afgekeurd.

In attributief gebruik, dus vóór het woord waarop het betrekking heeft: ‘Het allereerste dat voor hem als bewust’ (= bewustzijn hebbend) ‘wezen bestaat, is de gewaarwording.’ Nagenoeg als bijwoord: ‘De sociale vorm (t.w. van arbeid), waarbij men zijn middelen bewust bij elkander voegt om te zamen één doel na te jagen.’

Licht

- ‘Wij zullen er niet zoo licht toe komen...’; is hier l i c h t een barbarisme? vraagt een lezer. - Neen, dat is het niet; het is goed Nederlandsch, i.b.d. van: gemakkelijk, zonder veel inspanning of moeite. ‘Hy kan ligt knippen die een lap heit met een schaar’ (Langendijk). ‘Al wat men licht kan vatten Wort minst geacht en lichtst verreuckeloost’ (Vondel). ‘Ik weet wel, dat het ligter gezegd dan gedaan is’ (Potgieter). In toepassing op handelingen, toestanden enz., waar men gemakkelijk toe komt, die iemand ‘niet veel kosten’, of die gemakkelijk, zonder dat er veel behoef te gebeuren, plaats hebben of ontstaan. Gauw, spoedig, lichtvaardig, gemakkelijk. ‘De menschen, die het meeste deel licht geloovigh en onwetende zijn... laeten zich licht en los misleiden van vermomde en bedrieghlijcke voorgangeren’ (Vondel). ‘De vreugde tintelde uit haar oogen, Een licht vergeefbre moe-

dertrots!’ (Schimmel). ‘Licht ontvlambare stoffen’. ‘Deze Hoofddeugd kan niet licht te dikwils verhandeld... worden’. ‘...kunnen niet licht te hoog worden geschat’.

Een woord is geen ‘barbarisme’ alleen omdat het ook in andere talen voorkomt. Vader en moeder zijn goed-Nederlandsche woorden; Vater en Mutter zijn goed-Duitsch, en father en mother goed-Engelsch!

Rusten

- ‘(Onze) artikelen zijn 100 procent Nederlandsch fabrikaat; op iedere... machine rust blijvende fabrieksgarantie.’ - Voor die ‘100 procent’ (waarom niet: voor de volle 100 procent?) zou men kunnen zeggen: *v o l s l a g e n, l o u t e r*.

En die op elke machine ‘rustende’ garantie...? Wij bezigen ‘rusten op’ dikwijls in de beteekenis van: drukken op, gezegd van iets dat bezwaart, dat als een last op iets ligt, van een opgelegde taak, een verplichting, een verantwoordelijkheid. Een verdenking, een schande, een vloek kunnen op iemand rusten. In dezen zin kan ‘rusten’ echter in het gegeven voorbeeld niet bedoeld zijn. In welken zin dan? De bedoeling is, dat spreekt van zelf, dat die ‘op de machine rustende’ garantie de waarde er van verhoogt, als een gunstige omstandigheid dient te worden beschouwd. Kennen wij ‘rusten’ in dezen zin? Ja, in een bepaalden stijl; Gods zegen kan rusten op iemand, op zijn werk, zijn leven. In deze beteekenis blijft het gebruik van rusten echter zeer beperkt; het woord toe te passen op een machine waarop garantie wordt gegeven, schijnt ons niet aanbevelenswaardig te zijn.

-Baar

- Wat drukken wij uit wanneer wij het achtervoegsel -baar verbinden met den stam van een werkwoord? toch zoo iets als: kunnende ondergaan; drinkbaar, tastbaar, breekbaar. Maar: brandbaar, eigenlijk ‘kunnende gebrand, verbrand worden’ wordt ook opgevat als: kunnende branden; evenals vloeibaar, ontplofbaar. Vondel spreekt van ‘leefbaar’, maar dat woord heeft geen ingang gevonden, evenmin als het ‘groeibaar’ (voor groeizaam) bij Camphuyzen. Bilderdijk was heel sterk in het vormen van zulke woorden, oordeelende dat -baar beteekent ‘aan iets onderhevig zijnde’ maar deze opvatting heeft geen veld gewonnen en afleidingen met -baar van intransitieve werkwoorden zijn een uitzondering gebleven.

Vroeger sprak men van ‘werkbare negers’ en daarmee drukte men uit dat zij volslagen werkkrachten waren, dus dat zij ‘konden werken’. In denzelfden zin dus als: brandbaar. Maar wat bedoelen wij als wij spreken van (on)werkbaar dagen? Niets anders dan dagen, waarop (door weersomstandigheden bv.) (niet) gewerkt kan worden.

Erg.

‘Erg hoopvol zijn de vooruitzichten niet.’ - Ik vind, schrijft een lid, het gebruik van ‘erg’ in dezen zin e r g !

De schrijver wil blijkbaar in het licht stellen dat e r g , als bijwoord van graad, slechts in ongunstigen zin gebruikt mag worden. Is dit oordeel gegrond op de overweging dat ‘erg’ aanvankelijk de beteekenis heeft gehad van: kwaad, slecht, waardeloos? Dit laatste is niet te ontkennen en als wij het Wb. d. Ndl. Taal opslaan, vinden wij de vermelding: oorspronkelijk alleen bij woorden met ongunstige bet. en dan: in ongunstige, bedenkelijke, ernstige of betreuenswaardige mate. En het citaat: “‘Erg mooi”, “erg lief”, “erg goed”, “erg zacht”, “erg rijk”, klinkt mij erg naar, erg slecht, erg erg en ergerlijk.’ (Beets).

Maar erg is niet het eenige woord dat in den loop der tijden een andere gevoelswaarde heeft gekregen en wij betwijfelen het, of wij thans het gewijzigde gebruik nog mogen afkeuren. Laat ons b.v. denken aan ‘weinig’, dat ‘eigenlijk’ beteekent: om te huilen, ‘beklagenswaard, ongelukkig’. En toch mogen wij gerust zeggen: de zieke heeft gelukkig weinig pijn.

En dan, het ontkennende ‘niet’ maakt toch ook wel eenig verschil. Als wij zeggen: ‘de toestand van den zieke is niet erg bevredigend’ gevoelen wij den inhoud van den zin stellig als ongunstig.

Elkander.

Omtrent dit woord lezen wij in het Wb. d. Ndl. Taal: Uit de (oorspronkelijk scheidbare) verbinding: e l k a n d e r e n ; vandaar vroeger ook de vorm: ‘elkanderen’. Daarnaast ‘malkander(en)’, ‘malkaar’, ‘mekaar’. - Het Wb. zegt dat de uitdrukking gebezigd wordt ‘om uit te drukken dat twee of meer personen ieder tegenover den ander of tegenover de anderen op gelijke wijze handelt; elk den ander’.

Inderdaad verbinden wij gemeenlijk aan het woord e l k a n d e r het begrip ‘wederzijds’, maar het kan ook voorkomen dat de daad, door het werkwoord uitgedrukt, slechts van één der partijen uitgaat. De Jager merkt op: Hoe zou men bij mogelijkheid van twee personen kunnen zeggen, dat zij ‘achter elkander’ gaan, indien ‘elkander’ bepaaldelijk een w e d e r z i j d s c h e handeling zou uitdrukken?

Een lezer vestigt thans onze aandacht op de uitdrukking: in elkaar zakken, de man is op straat in elkaar gezakt, voor: ineengezakt. Bij in elkaar schrijven, breien, is nog eenigszins het oorspronkelijke begrip aanwezig: de letters, steken, staan dicht op elkaar; maar bij in elkaar zakken is deze gedachte wel geheel losgelaten. Tenzij wij ons moeten voorstellen dat de lichaamsdeelen nu als het ware op elkaar, op een hoop liggen.

[Vragen]

‘Onder collega's ten gemeentehuize alhier bestaat verschil van meening over de vraag of de samenstelling: ontwerp-overeenkomst moet worden voorafgegaan door het lidwoord *de*, of *het*. Volgens den regel hebben samengestelde zelfstandige naamwoorden het geslacht van het laatste lid, als het geheel een soort beteekent van hetgeen het laatste lid noemt, b.v. huisdeur, trapleuning enz. Volgens dezen regel meent men hier, dat ontwerp-overeenkomst vrouwelijk is.

Naar mijn meening is deze opvatting onjuist, omdat een ontwerp-overeenkomst *niet* een soort overeenkomst is, zelfs in het geheel geen overeenkomst. Zoodra een ontwerp-overeenkomst een soort overeenkomst wordt, houdt het op een ontwerp te zijn. Mijns inziens is hier sprake van een soort ontwerp (voorbeeld: ontwerp-verordening, ontwerp-sollicitatiebrief, ontwerp-bouwvoorschriften enz.) Op grond hiervan ben ik van meening, dat al deze samenstellingen onzijdig zijn’.

§§ - Wij dienen in dezen in het oog te houden, dat grammaticale en zakelijke categorieën lang niet altijd overeenstemmen. Schijndeugd bv. is geen soort van deugd, maar grammaticaal is toch deugd het hoofdwoord en schijn de bepaling daarbij.

De geschiedenis van de samenstellingen met ‘ontwerp’ zou men eens dienen na te gaan; maar dat is werk voor het W.N.T. - althans wat materiaalverzamelen betreft - en dit kent alleen nog de typen: wetsontwerp, ontwerp van (eene) wet, en ontwerp-Heemskerk, en dgl. (± 1890?). Elliptisch zal nòg gevoeld worden: ontwerp wet Hooger Onderwijs = een (het) ontwerp voor een wet op het H.O. Wellicht is zoo'n verkorte verbinding onder invloed van de kranten ontstaan, die zulke verkortingen als opschriften van artikelen of mededeelingen gebruiken. Zóó'n verbinding houdt - het spreekt van zelf - het geslacht van het hoofdwoord ‘ontwerp’. Maar, hoe ook de geschiedenis het verdere verloop naar, of het afzonderlijk ontstaan van, het type: ontwerp-overeenkomst*) moge toelichten, voor ons hedendaagsche taalgevoel is, grammaticaal beschouwd, ontwerp-overeenkomst, -verordening, -sollicitatiebrief, -bouwvoorschrift: een overeenkomst, verordening, sollicitatiebrief, bouwvoorschrift *i n o n t w e r p*. Zooals een brief in concept: een concept-brief, een brief in klad: een kladbrief, enz. is. Wijst ook het meervoud daar niet op? Alle ontwerp-verordening *e n*, niet: alle ontwerp *e n* -verordening (of: ontwerpen-verordeningen).

‘Dit geschriftje heeft ten doel, dengenen die als nieuw personeellid de fabrieken binnentreden, als wegwijzer te dienen’: is hier de derde naamval bij ‘dengenen’ juist?’ Ste.

§§ - Al weer de vraag: datief of accusatief. Men kent onze opvatting: de datief is niet dood, gelukkig niet, zijn positie is alleen maar wat zwak geworden. ‘Onze tuchteloosheid heeft haar ondermijnd’ schreven wij eens, maar voor dat boude woord hebben wij op onzen - redactioneelen - kop gekregen, dus dat zullen wij maar niet wéér zeggen. Maar *w e l* mogen wij zeggen, dat, wat *o n s* aangaat, de datief wat meer belangstelling ondervinden moge; misschien onze neiging om den ‘underdog’ te hulp te komen!

*) ‘ontwerp-wet’ kan niet dienen, omdat het weinig of niet voorkomt; ‘wetsontwerp’ is het geijkte woord (en: wetsvoorstel).

‘Dient als wegwijzer’: wat wil dit ‘als’ zeggen? ‘Ik dien mijn vorst’: 4de naamval; ik word gediend, zegt de vorst. ‘Ik dien mijn vorst als officier’: hetzelfde geval, die bijvoeging verandert niets aan den aard van het dienen.

Nu: ‘ik dien de(n)genen als wegwijzer’; hetzelfde geval alweer? hetzelfde dienen, hetzelfde als? dan 4de naamval: degenen. Of is het niet de bedoeling uit te drukken dat het geschriftje dient ‘als’ (= in zijn kwaliteit van) wegwijzer? maar veeleer: strekt tot? Zoo ja, dan niet gearzeld en boudweg den 3den naamval toegepast: dengenen. En om mogelijke aanmerkingen te voorkomen, zeggen we dan niet: dient als, maar dient tot (of: voor).

Nu de boeken opgeslagen om te zien of wij daarin steun vinden. Cosijn, Syntaxis 1881, 29: ‘Ook zijn vele ww., die oudtijds den datief regeerden, thans transitief: dienen, volgen, helpen enz.’ (Dit blijft dus wat algemeen.)

Te Winkel, Gesch. d. Ndl. Taal, 1901, 200: ‘Zoo worden thans de werkw. helpen, volgen, ontmoeten, dienen, gehoorzamen, gelooven enz. ook in het passief gebruikt met hetzelfde woord als subject, dat vroeger bij het actief slechts als datief voorkwam, ja men zegt thans zelfs, ofschoon het niet onvoorwaardelijk wordt goedgekeurd: hij wordt in de rede gevallen, hij wordt gelukgewenscht, wij worden daardoor gebaat, geschaad, gediend.’

Bril, Syntaxis 1863, 109: ‘Bij het intransitief gebruik van dienen, strekken, verstrekken, staat, even als bij zijn, nevens den datief des persoons, de naam, die het doel aanduidt, voorafgegaan door tot (ten, ter).’

En nu nog het W.N.T.: dl. III, 2537, geeft bij: dienen tot, of voor, verscheidene voorbeelden met een object, dat dan dus belanghebbend voorwerp moet zijn.

Men ziet, geheel zonder steun zijn wij niet.

‘Een mijner vrienden schreef mij onlangs: “Ik veronderstel dat nu een goeden aanvang met het werk kan worden gemaakt”; hoewel dit juist moet worden genoemd, aangezien “aanvang” het voorwerp is, zou ik er nooit toe kunnen komen om die n daar te plaatsen en hindert mij een dergelijke zin. Kunt U mij uitleggen waaruit deze tegenzin stamt, of is het een persoonlijke, en foute, smaak?’ Br.

§§ - Inderdaad, de ‘aanvang’ is het ‘voorwerp’ van ‘maken’; daar gaat niets van af, onverschillig hoe wij het uitdrukken. Of ik zeg: hij heeft mij geslagen, of wel: ik ben geslagen geworden, mijn arme corpus is de lijdende partij, het ‘lijdende’ voorwerp. Maar dit lijden weerspiegelt zich niet in den zinsbouw: hoe pijnlijk dat slaan ook moge geweest zijn, grammaticaal is ‘ik’ alleen maar lijdend voorwerp in den actief geconstrueerden zin, maar houd ik op dat te zijn, wanneer wij den zin passief construeeren. Dan ben ik, de geslagene, het onderwerp geworden.

Dus over ‘onzen goeden aanvang’ sprekende: ik maak een goeden aanvang (voorwerp) met het werk, maar: een goede aanvang (onderwerp) wordt gemaakt.

‘Hoe komt het dat wij iemand die diensten verricht bediende noemen, een aanduiding die toch alleen past bij dengene die be-diend wordt?’ v.B.

§§ - Wij hebben al meer gesproken over dezen overgang van een passieve beteekenis in een actieve. In het onderhavige geval hebben wij te doen met een ontleening aan het Duitsch; in die taal zou in vroeger eeuwen ‘einem bedient sein’ betekend hebben: iemand diensten bewijzen. Daaruit zou dan ‘der Bediente’ ontstaan zijn. Een soortgelijken overgang vinden wij in: bereisd (iemand die veel gereisd heeft), bereden (die rijdt), ervaren, belezen, (oud)gediende, onverwijld, gevat.

Een verwisseling van oorspronkelijk actief in later passief hebben wij bij: arrestant, niet in de beteekenis van: die arresteert, maar van: die gearresteerd wordt.

Hoe zulke verwisselingen ontstaan zijn is niet steeds met voldoende zekerheid vast te stellen. Bij arrestant zou de gedachte aan requestant, iemand die requesteert, invloed gehad kunnen hebben.

‘Hoe dient het woord administratie te worden afgebroken. adminis-tratie of admini-stratie? Ce.

§§ - Als wij een lat. woord moeten afbreken, doen wij het zoo: zooveel medeklinkers als maar mogelijk is naar de volgende lettergreep. Str. is een bestaande lettercombinatie, in strate bv., dus administratie zouden wij afbreken: administratie.

‘Wat is de beteekenis van het woord pion in het schaakspel?’ v.B.

§§ - Pion is in het schaakspel de naam voor schaakstukken van de minste waarde. Het woord komt van port. peao of sp. peon, soldaat te voet, voetknecht (een afleiding van lat. pes, voet).

In het Fransch beteekend pion aanvankelijk zoiets als ‘hakker’, ‘pikker’; pionnier: schansgraver.

[Nummer 12]

Goede taal... en slechte.

Uit de beschouwingen der deskundige schrijvers in ons blad hebben wij kunnen zien dat een vraag van taalgebruik niet steeds kan worden opgelost, zoo als wij een rekenkundig vraagstuk oplossen: één oplossing slechts g o e d , alle andere oplossingen f o u t , maar dat er dikwijls meer dan één oplossing mogelijk is, de eene hier beter dan de andere, de andere daar. De taal is geen rekensom; zij is de weerspiegeling van wat er in ons leeft, van wat er in de tallooze geslachten vóór ons heeft geleefd, van onze hoop en vrees, onze liefde en afkeer, rust en onrust. Wat wij met ons gemoed hebben doorvoeld, en wat wij met ons verstand hebben omvat, dat hebben wij neergelegd in de taal; en zoo verscheiden als wij menschen zijn, zoo verschillend is de taal waarin wij ons uiten.

Het gebied der taal is uitgestrekt; wie dit tot aan zijn uiterste grenzen wil kennen, dient er zijn leven aan te wijden.

Is dit ontmoedigend voor ons, die de taal niet tot voorwerp van studie kunnen maken, die haar alleen maar willen eeren en in waarde houden, zooals de volken der ons omringende landen hun taal in eere houden? Stellig niet; wij mogen dan niet allen een studie van de taal kunnen maken, de taal eeren en hoog houden, in groote trekken goed van slecht onderscheiden, kunnen wij zeker. Wij hebben immers allen iets mee gekregen - wij, Nederlanders, zoo goed als de andere volken - dat ons den goeden weg kan toonen: ons taalgevoel, ons gevoel voor wat behoorlijk is en wat niet behoort. Want laat ons dit bedenken: het gebied der taal moge dan groot zijn, het moge dan voor ons niet zijn weggelegd a l l e wetten te kennen, die de taal beheerschen, de groote, richting-gevende wetten zijn geenszins voor ons verborgen. En naarmate wij vorderen in de kennis der taal zullen wij, stellig, met het gewonnen inzicht zachter oordeelen over het taalgebruik van anderen, maar strenger worden tegenover onszelven, opdat wij anderen ten voorbeeld kunnen strekken.

Wij, die nu reeds zoo lang, van maand tot maand met elkander spreken over wat ons van belang schijnt voor onze taal, zullen - het is reeds gezegd - ons taalgevoel tot ontplooiing kunnen brengen en oefening verkrijgen in het hanteeren van goede taal; de goede taal aanvaardende en ons eigen makende - de slechte verwerpende.

De ‘levende’ taal

Een van onze leden heeft geruimen tijd geleden - in de aflevering van Februari 1940 - de aandacht gevraagd voor een eigenaardig taalverschijnsel: dat der dubbele ontkenning. Aanvankelijk slechts voorkomende in de lagere volkstaal scheen het in den loop der tijden zijn gebied uitgebreid te hebben en vasten voet gekregen ook in het taalgebruik van meer beschaafde kringen. Bleef ‘nooit niet’ nog beperkt tot de volkstaal, ‘niets geen’ scheen wel allengs opgenomen te zijn in het algemeene beschaafde taalgebruik. Ons lid schrijft nu: ‘Ik heb bemerkt dat het verschijnsel als een soort besmettelijke ziekte om zich heen grijpt en velen heeft aangetast. Ja, ik moet tot mijn schande erkennen, dat ik den laatsten tijd herhaaldelijk mijzelf er op heb betrappt, dat ik die fout ga maken.

Nu wordt er voortdurend in ons blad op gewezen, dat de taal een levend organisme is en U hebt herhaaldelijk duidelijk gemaakt dat veel van wat vroeger ongeoorloofd was, in den tegenwoordigen

tijd wel mag - of omgekeerd; zoodat ik mezelf thans de vraag ga stellen, of dat “mis”bruik eigenlijk nog wel als zoodanig geldt.’

Wij gelooven dat ons lid zich terecht deze vraag stelt; ‘niets niet’ mogen wij stellig afkeuren, maar als wij allen zonder blikken of blozen ‘niets’ (‘nooit’) ‘geen’ gebruiken, en daarin geen dubbele ontkenning meer gevoelen, maar ‘niets’ (‘nooit’) bezigen in den zin van ‘volstrekt’, dan blijft er niets anders over dan ons daarbij neer te leggen. Er zijn vele factoren die wijziging in het taalgebruik teweegbrengen; ook de ‘fouten’ die wij maken behooren daartoe.

‘Ons daarbij neer te leggen’; wat nog niet beteekent dat wij klakkeloos elke wijziging in het taalgebruik moeten toejuichen en er maar lustig op los zondigen. Althans voor ons, die niet behooren tot degenen die - om weer eens Leon Savary aan te halen - ‘... prennent plaisir à tout ce qui marque une décadence, une déchéance du bon langage, parce que c'est un changement intéressant...’

Want de taal heeft haar rechten - en die dienen wij te eerbiedigen.

‘Star’.

‘Is *star* in de bet. van “onwrikbaar” een goed Nederlandsch woord, of moeten wij het beschouwen als een ontleening aan het Duitsch? Het woord werd nog in vergrootende trap gebruikt: *starder*. Het klinkt onlogisch, want “onwrikbaar” zou geen vergrootende trap kunnen hebben. Het ging over ondersteuning in de mijn; deze worden vaak zoo gemaakt, dat ze vóór ze breken, nog eenigszins aan den gesteente-druk kunnen toegeven. Ze heeten dan “meegevend” of vaak ten onrechte “elastisch” (ze veeren n.l. niet terug als de druk opgeheven wordt). In tegenstelling met die meegeevende ondersteuning zijn er “starre”, onwrikbare ondersteuning, die bij te groote belasting breken, - of het gesteente breekt, en ze dringen in het gesteente. Nu is niets volkomen, ook niet de onwrikbaarheid van een ondersteuning; kunnen we die nog op de een of andere wijze vergrooten, dan wordt de ondersteuning nog “starder”.’

- De oudere geschiedenis van het woord is niet bijzonder klaar, in het Duitsch zoomin als in het Nederlandsch. Men weet niet of de beperking tot het stijfstaan van de oogen, den blik, de oorspronkelijke zin is, die in omstreeks 1500 werd uitgebreid over andere dingen, dan wel de algemeenere beteekenis: stijf, onbeweeglijk primair, en de gezegde beperking een daarna komende verenging van beteekenis. Het *w e r k w o o r d* ‘starren’ komt gelijkelijk voor in het Middelnederlandsch en het Middelhoogduitsch, maar in het eerste alleen van het gezicht, de oogen (evenals, er naast: staren), in het laatste ook algemeen: stijf zijn, of worden: ‘Im starten arme unde bein.’ In de 16de eeuw kent men het in Nederland ook zoo, want de Antwerpsche geleerde uitgever Plantijn vertaalt het met ‘roidir de froid’. Het *a d j e c t i e f* verklaart Kiliaen, de Antwerpsche kundige lexicograaf, in de tweede helft der 16de eeuw, al voor ‘oud’, en hij omschrijft de beteekenis in het Latijn als: stijf, ruw, onbuigbaar, - maar dan laat hij ‘starblind’ en ‘staroogig’ volgen, alsof hij het daaruit laat zien (en zelf eerst opgemerkt heeft). In het Duitsch komt het al even vóór 1500 voor als ‘stijf’ in algemeen zinn. Kiliaen's datering ‘oud’ mag in tijd echter daartegen opwegen. En dat hij toch ook wel den ruimeren zin er voor kende, kunnen wij opmaken uit zijn ‘sterhalsich’ (naast ‘halssterrigh’), dat zijn tijdgenoot Plantijn ook opgeeft. Hier is de beperking tot het

gezicht weg. Het zou dus wel zoo kunnen zijn, dat in een bepaalde taalsfeer (een lagere?) de algemeene beteekenis ‘stijf’ was blijven voortbestaan, toen, laat ons zeggen in 1200, in de litteraire taal het woord tot het gezicht beperkt werd, en dat op het eind der middeleeuwen het uit die sfeer weer in de algemeene taal is gekomen; in zoo veel breeder kring had men nu deel gekregen aan het schrijven en lezen.

Zoo zou dan dus toch de oorspronkelijke beteekenis het ruimere: ‘stijf, onbuigbaar’ zijn geweest. Die gang van zaken lijkt ook a priori waarschijnlijker dan andersom. En in het Nederlandsch zou omstreeks 1500 het woord in elk geval, met die beteekenis, in zwang zijn geweest (blijkens starhalzig en ‘starren’: ‘roidir de froid’) en uit den eigen ouden taalschat als zoodanig te verklaren. Uit dien ruimeren zin zou ook de overdrachtelijke toepassing op gevoelens, gezindheid, karakter, en op het recht, die wij in onzen tijd vinden, eer te verklaren zijn dan uit ‘star kijken’. Dat moderne dichters en prozaïsten herhaaldelijk den eigenlijken zin ‘stijf’ hebben, is o.i. van weinig belang voor het vraagstuk: zij zijn wel eens wat erg vrij van alle traditie in het tooveren met de taal.

Wij hebben hiermede, dunkt ons, nu wel aangetoond, dat *star* in de beteekenis: stijf, onbuigbaar, onwrikbaar, geen ontleening aan het Duitsch behoeft te zijn, maar ook eeuwen oud Nederlandsch moet worden geacht. Tegen gebruik als vakterm in den mijnbouw zouden wij dan ook geen bezwaar willen inbrengen, al zou het ons niet verwonderen, als het eerder bij de Duitschers dan bij de Nederlanders in zwang gekomen zou blijken. En ook niet tegen den vergrootenden trap, wanneer men dien beslist noodig heeft. Liever zouden wij echter dan *stijver*, *steviger* aanwenden. Ons ‘star’ heeft denkelijk méér de kracht van het absolute ‘onwrikbaar’ dan het Duitsche ‘starr’, waarvan zonder bezwaar ‘starrer’ wordt gevormd.

Hanteeren.

Een woord dat dikwijls - verkeerdelijk - met *h a n d* in verband gebracht wordt. Een oud woord, dat reeds vroeg aan het Fransch is ontleend; 'hanter', omgaan met, bezoeken. *Dis-moi qui tu hantes et je te dirai qui tu es*. In het Engelsch hebben wij een verwante uitdrukking: *to haunt*, omgaan, bezoeken, verkeeren. (In beide talen met de nevenbeteekenis: *spoken; une maison hantée; the house is haunted*.) Waar dit 'hanter' vandaan komt is niet bekend.

Heel vroeger werd hanteeren in onderscheidene beteekenissen gebruikt; na de Middeleeuwen in meer beperkten zin: *fréquenter, hanter, ou negocier, trafiquer*, volgens Plantijn. De groote overeenkomst tusschen sommige beteekenissen van *h a n t e e r e n* en *h a n d e l e n* heeft gemaakt dat b.v. in 't Ndl. en Hd. ook andere beteekenissen van 'handelen' op hanteeren zijn overgegaan. En meer rechtstreeks nog dan door bemiddeling van 'handelen', bracht het taalgevoel, hier en elders, hanteeren met *h a n d* in verband, m.a.w. men hield het voor een afleiding van dit woord. Bij Kiliaan vinden wij: *handtieren* (ook 'handieren' komt voor); in het Zweedsch: *handtera*, in het Deensch: *haandtere* (vroeger: *handtere*). Thans bezigen wij hanteeren slechts in de bett.: beoefenen, uitoefenen, bedrijven (van een kunst, een vak, een broodwinning); met iets omgaan, in den zin van: het aanwenden, bezigen, gebruiken (gereedschappen, wapens en dgl.). Ook: een taal hanteeren. Een toepassing van hanteeren, waar het begrip *h a n d* niet vreemd aan is, vinden wij in: dobbelsteenen of kaarten hanteeren. 'Ik kan die zware kast alleen niet hanteeren' (baas, meester worden).

Bestoven

- Een lezer, die in een geschrift de uitdrukking: 'Hij is wel bestoven' heeft aangetroffen, vraagt naar de beteekenis daarvan. Het zal een oud geschrift zijn, waarin onze lezer de uitdrukking gevonden heeft. 'Bestuiven' (in het Mnl. 'bestuven') is een woord dat wij thans meest in eigenlijken zin gebruiken - iemand of iets min of meer bedekken met iets dat er stuivend op valt - maar dat vroeger in velerlei oneigenlijke opvatting gewoon was.

'Bestoven' werd veelal in ongunstigen zin gebezigd: 'Van den molen (of: met den meelbuidel) bestoven zijn' beteekende zoiets als: zijn zinnen niet geheel en al bij elkaar hebben. 'Van rasery bestoven'. Hooft spreekt van: 'Yemant, wiens brein met eenigh onverstandt bestooven bleek'; en Cats raadt ons: 'En laet u niet bestuyven Of van het Rinse nat, of van de Fransche druyven, Of ander heet gewas', 'bestuiven' dus i.d.b. van: bedwelmen door sterken drank. 'Bestoven van den wyn' bij Hooft (Ned. Hist.). In de bet. 'dronken' leeft het woord ook thans nog in Zuid-Nederland.

Bestoven werd ook in ruimer opvatting gebruikt voor: behept met eenig gebrek. 'Die metten sproeten zijn bestouen Int aensicht.' - 'Dus leeft men hedendaegs, en wy... Zyn van dit evel meest bezoedelt en bestoven.'

Soms heeft ons woord een gunstige beteekenis: gegoed, welgesteld. 'Ik sin ien bestove knecht,... 'k heb vrij al wat inde melck te brocken.' In de bet. van: begaafd, begiftigd: 'met alder const bestouen'.

In zeer vrij gebruik werd ‘bestoven’ ook wel gebezigd als synoniem van: bezet, bedekt. ‘Sy werden hem gewaer, bestoven met bladers’. - ‘De boosheyd op getoyt, En met een schijn van vreedzaamheyd bestoven.’

Bemonsteren

- Een van onze leden verdedigt dit woord; hij vindt het wel niet fraai, maar het is - zegt hij - niet van vreemden oorsprong en iets beters valt niet te bedenken.

Wij verschillen met ons lid van meening; in plaats van: een partij bemonsteren, zouden wij willen zeggen: een monster (monsters) nemen van -. Van vreemden oorsprong? De oorsprong van een woord is niet steeds nauwkeurig te bepalen; hd. ‘bemustern’ zal in elk geval ouder zijn.

Wat is het voorwerp van een werkwoord met dit voorvoegsel be-: in begieten, beplanten, bezaaien, bemalen, berijden, bevaren, bedreigen, bekluren, bespreken - degene of datgene waarop of waaraan men de handeling van het grondwoord verricht; is het grondwoord een zelfst. naamw., zooals in: bebloemen, bedauwen, benadeelen, beschaduwten, dan beteekent ons be- zooveel als: voorzien van datgene wat door het znw. wordt uitgedrukt.

Een partij be‘monster’en zou dus zijn: een partij voorzien van een monster. Maar wij ontnemen de partij veeleer iets: een hoeveelheid die ons tot monster dient! Men zou kunnen zeggen: de cliënt wordt be‘monster’d; maar laten wij ook dat maar niet doen. Het beste is dit bemonsteren maar te vergeten!

Ten zeerste

- Men vraagt ons of de term *t e n z e e r s t e* wel te verdedigen is. Ons dunkt, dat ‘ten zeerste’ even weinig verwerpelijk is als ‘ten hoogste’. ‘Zeer’ is: in hooge mate; ‘in de hoogste mate’ kunnen wij dus gevoegelijk met ‘ten zeerste’ uitdrukken. Het bezwaar dat deze superlatief onlogisch zou zijn, dunkt ons van geen gewicht; de taal is nu eenmaal niet bij uitstek logisch. Het Engelsch heeft ook dien ‘onlogischen’ superlatief: ‘the veriest’ is zeer gewoon. Stil. Gramm. noemt vormen als deze: absolute superlatief of ‘elatief’. Hij is niet ‘vergelijkend’, maar duidt een zeer hoogen graad aan (evenals in het Latijn). Een allerheerlijkst klimaat. 't Is een beste kerel. (Superlatief met de gevoelswaarde van hartelijke waardeering.) We zijn U ten zeerste dankbaar.

Nog wat etymologie.

Bokking. Of de naam van dezen visch iets met het gehoornde dier te doen heeft? Een oude vorm was bokshoren; hoorn van den bok? aan den visch gegeven om de overeenkomst, hetzij in vorm, hetzij in hardheid met den hoorn? Zou de volksetymologie dit bokshoren dan tot - het latere - boksharing vervormd hebben? En dan - zooals Kiliaan reeds gist - om den onaangenamen stank die bok en bokking gemeen zouden hebben? De Engelschen spreken van buckhorn, zooal niet voor onzen bokking, dan toch voor een anderen visch (wijting). Maar hoe komen wij dan van bokshoorn op bokking?

Zou Bilderdijk op het goede spoor geweest zijn, toen hij giste dat bokking beteekende: droge visch, 'drogeling', of wel: door het drogen bruin, rood of geel geworden visch? In het Noorsch spreekt men van 'boken', verdroogd, verschrompeld, inzonderheid van vleesch en visch; 'bokna', uitdrogen. Is het gewaagd te onderstellen dat onze zeelieden, die reeds zeer vroeg 'ter haring voeren', een dergelijk Noorsch woord, met de bet.: gedroogd, in oude tijden overgenomen, en daarvan een naam voor den gedroogden haring gevormd hebben?

Bekaaid. Als de visch wat lang op de kaaï gelegen heeft, gevoelt zij zich niet prettig; 'bekaaide visch' is dus visch, die begint te sterven, en wie ergens 'bekaaïd afkomt' gevoelt zich evenzoo. Een andere uitlegging brengt bekaaïd in verband met keï, en een derde verwijst naar begaden (bevuilen, bezoedelen?).

Er is nòg een andere verklaring mogelijk. Wij kennen een woord 'bekeeuwen': het is hier om te bekeeuwen, om flauw te vallen, om te sterven. Keeuwen is: naar lucht happen, keeuwbot is bot, die ligt te sterven. Nevenvorm bij dit keeuwen is: kauwen, en 'kaaien' zou verwant kunnen zijn aan kauwen. De eigenlijke beteekenis van bekaaien zou dan dezelfde zijn als die van ons 'bekeeuwen'.

Bombast. Overgenomen uit eng. 'bombast', een bijvorm van bombace, bombase, ontleend aan ofr. it. bombace, en dit uit mlat. bombax, katoen, een bijvorm met gewijzigde beteekenis van gri.-lat. bombyx, zijdeworm, zijde. Deze ruwe katoen werd veel gebruikt tot voering en opvulling van kleedingstukken; vandaar dat bombast gebruikt werd voor: gezwollen, hoogdravende, zinledige taal of stijl, holle klanken.

Het is onplezierig een naam te dragen die op 'bombast' lijkt, of daarmee overeenkomt; zooals het geval was bij den vermaarden natuuronderzoeker uit de 16de eeuw Ph.A.Th. Paracelsus Bombastus von Hohenheim. Die overeenkomst is geheel toevallig.

Bakkes, vroeger een heel 'net' woord, thans niet meer zoo in zwang. Wat de afkomst betreft kunnen wij kiezen. Franck-Van Wijk acht 'backhuys' den ouderen vorm, een schertsende samenstelling van het znw. bac(ke), dat wij vinden in 'bactant', kies- en 'kin(ne)backe (-bac)', en huis; bij het ontstaan zou dan hebben meegewerkt het oudere mnl. 'bac-huus', bakkerij.

Maar Matthys de Vries gelooft hier niet aan; voor hem is de oorspronkelijke vorm bakkes, ontstaan uit een meervoudsvorm van bakke: bakkens. Hoe dan den vorm 'bakhuys' te verklaren? uit het streven het 'netjes' te zeggen; een hypercorrecte vorm dus.

A n e k d o t e . Van fr. anecdote, ontleend aan nlat. anecdotum, naar gri. anekdoton, het onzijdige van anekdotos, onuitgegeven. Oorspronkelijk werd anecdotum, meest in 't meervoud anecdota, door geleerden gebezigd als benaming van kleine historische bijzonderheden, vermaarde personen betreffende, die men in het licht gaf, en die vroeger onuitgegeven, nog niet bekendgemaakt waren; nu een kort verhaaltje, hetzij historische, hetzij andere, of zelfs verdichte personen betreffende, veelal bestaande in een treffend of geestig gezegde of in eenige andere soortgelijke aardigheid.

B e r k . In het Latijn betula, dat waarschijnlijk aan het Keltisch ontleend is; de Romaansche talen hebben voor het meerendeel woorden, met dit betula in verband staande. Wij hebben hier denkelijk te doen met een heel oud woord; in het indogermaansch zal een woord geweest zijn, denkelijk *bherego, dat, in latere vormen, ags. beorht, 'glanzend, schitterend' uitdrukte. De berk zal dus naar zijn witte schors benoemd zijn.

B a l l a s t . Alweer een woord van onbekende herkomst. Wij kunnen kiezen (maar het heeft weinig waarde, wat wij kiezen!): ballast is ontstaan uit Zweedsch en Deensch barlast, 'bare, bloote last, slechts last, d.i. waardelooze last'; ballast is de oude vorm, en het eerste lid is het bal- dat wij kennen uit 'baldadig'; ballast is ontstaan uit oud-Deensch baglast, 'achterlast' (vgl. achterbaks, 'achter den rug, in 't geniep').

B o k b i e r . De reclameplaten betrekking hebbende op dezen drank vertoonen een gehoornden bok, met de voorpooten op een vat bier rustende; toch heeft de benaming niets met dit dier te doen. Het is bier dat oorspronkelijk in Eimbeck in Hannover gebrouwen werd, Eimbeckbier, Beckbier, Bockbier.

B a l d a k i j n . Ontleend aan fr. baldaquin, en dit aan it. baldacchino, afgeleid van Baldacco, de stad Bagdad, die ook in het Mnl. Baldac heette. Stof uit Bagdad, uit zijde en gouddraad geweven; later: (uit deze stof gemaakte) troonhemel.